

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE MUHAFAZAKÂRLIĞIN SANAT DERGİLERİNE
YANSIMALARI: *YENİ SANAT* DERGİSİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİLGESU BİBER

ANKARA 2021

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

TÜRKİYE’DE MUHAFAZAKÂRLIĞIN SANAT DERGİLERİNE
YANSIMALARI: *YENİ SANAT* DERGİSİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİLGESU BİBER

DANIŞMAN
PROF. DR. GÖKHAN ATILGAN

Ankara 2021

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE MUHAFAZAKÂRLIĞIN SANAT DERGİLERİNE
YANSIMALARI: *YENİ SANAT* DERGİSİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Gökhan ATILGAN

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

- 1- Prof. Dr. Gökhan ATILGAN
- 2- Prof. Dr. Abdulrezak ALTUN
- 3- Doç. Dr. Erdem GÜVEN

Tez Sınavı Tarihi: 23.09.2021

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

(08/10/2021)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Bilgesu BİBER

İmzası

TEŞEKKÜR

Öncelikle tez danışmanım Prof. Dr. Gökhan ATILGAN'a, tez çalışmamın her aşamasında yanımda olduğu ve motivasyonumu asla kaybetmeme izin vermediği için minnettar olduğumu belirtmek isterim.

Bugünlere gelmemde büyük emekleri olan, benimle birlikte her zorluğa göğüs geren ve bana yol gösteren başta annem ve babam olmak üzere tüm aileme ayrı bir teşekkür borçluyum. Benden asla desteklerini esirgemeyen, yorgunluk ve sıkıntılarımı bıkmadan dinleyen, her zaman yanımda olan Batuhan ve Selin'e çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
GİRİŞ.....	1
1. MUHAFAZAKÂRLIK	14
1.1. Kavram Olarak Muhafazakârlık	14
1.1.1. Muhafazakârlık ve Aydınlanma Düşüncesi	16
1.1.2. Muhafazakârlık, Özgürlük ve Eşitlik	16
1.1.3. Muhafazakârlık, Din ve Ahlâk	18
1.2. Muhafazakârlığın Doğuşu ve Buna Yol Açan Faktörler	19
1.3. Muhafazakârlığın Ana Temaları.....	21
1.3.1. Gelenek	21
1.3.2. Organik Toplum	23
1.3.3. Hiyerarşi ve Otorite.....	24
1.3.4. Beşeri Eksiklik	26
1.3.5. Mülkiyet	28
1.4. Muhafazakârlığın Türkiye’deki Doğuşu ve Seyri	30
1.4.1. Türkiye’de Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Döneminde Muhafazakârlık	31
1.5. Türk Muhafazakârlığının Esasları, Kapsamları ve Dinamikleri.....	35
1.5.1. Çok Partili Hayata Geçiş ve Muhafazakârlık.....	35
1.5.2. Özal Dönemi ve Sonrasında Türk Muhafazakârlığı.....	39
1.5.3. Yakın Dönemde Muhafazakâr Düşünce (2000’li Yıllar).....	41
2. MUHAFAZAKÂRLIK, KÜLTÜR VE SANAT İLİŞKİSİ.....	45
2.1. Türk Muhafazakârlığının Kültürel Kökenleri.....	46
2.2. Türk Muhafazakârlığına Kültürel Anlamda Katkıda Bulunan Ekoller ve Yayıncılık Faaliyetleri.....	49
2.3. Günümüzde Muhafazakâr Kültür – Sanat Anlayışına İlişkin Tartışmalar	56
3. YENİ SANAT DERGİSİ VE MUHAFAZAKÂR SANAT	61
3.1. Bir Sanat-Edebiyat Dergisi: <i>Yeni Sanat</i>	61
3.2. <i>Yeni Sanat</i> ve “Milli Sinema” Anlayışı	64
3.3. <i>Yeni Sanat</i> ve Edebiyat	69
3.3.1. <i>Yeni Sanat</i> ve Şiir	69
3.3.2. <i>Yeni Sanat</i> , Hikâye ve Roman.....	73
3.4. <i>Yeni Sanat</i> ve Tiyatro	76
SONUÇ	79
KAYNAKÇA.....	83

EKLER	90
Ek 1. <i>Yeni Sanat</i> Dergisinin 1973 Yılında Yayımlanan Birinci Sayısının Ön Kapağı	90
Ek 2. <i>Yeni Sanat</i> Dergisinin 1974 Yılında Yayımlanan Altıncı Sayısının Ön Kapağı	91
Ek 3. <i>Yeni Sanat</i> Dergisinin 1974 Yılında Yayımlanan Sekizinci Sayısının Ön Kapağı	92
Ek 4. <i>Yeni Sanat</i> Dergisinin 1975 Yılında Yayımlanan Onuncu Sayısının Ön Kapağı	93
ÖZET	94
ABSTRACT	95

GİRİŞ

Bu çalışma, Türkiye’deki muhafazakârlığın sanatsal metinlerde nasıl işlendiğini, hangi konular kapsamında ifade edildiğini, bu konuların ön plana çıkışında hangi tarihsel, sosyolojik ve siyasi dinamiklerin belirleyici olduğunu konu almaktadır. Bu konuyu seçmemdeki nedenlere bakacak olursak; muhafazakârlığın farklı konulara ve ideolojilere daha rahat bir şekilde eklemlenebilir olması ilgimi çeken başlıca nedenlerden birisidir. Bunun yanı sıra, Peyami Safa’nın *Yalnızız*, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın *Huzur ve Saatleri Ayarlama Enstitüsü* gibi okuduğum muhafazakâr temalı romanlar da bu konudaki merakımı artırarak tezimde bu çalışmaya yönelmemi sağlamışlardır. Literatüre baktığım zamanda ise muhafazakârlık ve sanat ilişkisinin çok fazla çalışılmadığı dikkatimi çekti. Bu eksikliğin giderilmesine katkıda bulunmak da böyle bir çalışma yapmak isteme nedenlerim arasındadır.

Benim çalışmak istediğim konu, *Yeni Sanat* dergisi, 1973 – 1975 yılları arasında yedinci sayısına kadar aylık olarak yayınlanmış muhafazakâr bir sanat dergisidir. Bu araştırmada söz konusu olan dönemde *Yeni Sanat* dergisinde ele alınan konularla muhafazakâr bir düşünce sisteminin sanatsal bir dergide nasıl ele alındığı problemine bir cevap aradım. Bu bağlamda muhafazakâr söylemin genel olarak basılı kaynaklar aracılığıyla, sanata, sanat dergilerine nasıl yansıdığı, hangi konular çerçevesinde ele alındığını inceleyip değerlendirdim.

Yeni Sanat dergisinin, muhafazakârlık ve sanat arasındaki ilişkiyi yansıtan bir konumda olduğunu söylememiz mümkündür. Bu bağlamda *Yeni Sanat* dergisi, muhafazakârlık ve sanat arasında çelişkili bir ilişkinin var olup olmadığını, bu ilişkinin nasıl tanımlandığını ve anlaşıldığını görmek adına incelemeye değer gördüğüm ve uygun bulduğum bir mecradır. Bu çalışma, *Yeni Sanat* dergisinden yola çıkarak, muhafazakâr söylemin sanata ne şekilde yansıdığını ortaya koymasından açısından tanımlayıcı bir çalışmadır. Ayrıca bununla ilişkili olarak; *Yeni Sanat* dergisinin, Türkiye

ölçeğinde muhafazakâr düşüncenin oluşumu ve bunun sanata yansımada etkili olan faktörleri ortaya koyması ve tarihsel-toplumsal bağlamı içerisinde ele alması bakımından betimleyici bir çalışmadır.

Muhafazakârlık gibi söylemleri ile hayatın tüm alanlarını etkileyen bir yaklaşımın bir iletişim biçimi olarak sanatla olan ilişkisi, gündelik sohbetlere, medyadaki tartışmalara konu olsa da, akademik düzeyde çok fazla ele alınmadığını gözlemledim. Bu açıdan çalışmanın alana katkı sağlayabileceğini, farklı akademik çalışmalara esin kaynağı olabileceğini düşündüm.

Araştırma Problemi

Sanata dair her söz, her ifade her söylem yenidir. Sanat eserleriyle, edebi metinlerle kurduğumuz ilişki de durağan değildir. Farklı zamanlarda okuduğumuz bir kitap bile bizim için farklılıklar içerir. Değişik şeyler algılar, yeni yorumlar yapar, yeni anlamlar çıkarırız. Sanatçının kendisi her ne kadar muhafazakâr olursa olsun; sanatın, sanatsal söylemin çok fazla muhafazakâr olma imkânı yoktur. Yenilik sanatın doğasında vardır. Bu paradoks çerçevesinde, muhafazakâr anlayışın sanatla olan ilişkisini çalışmamın problemi, hareket noktası olarak ele alacağım.

Olgusal ve tarihsel süreçlerine baktığımızda sanatın, sanatsal söylemin mevcut olana övgüler dizmek, onu yüceltmek, koruma ve muhafaza etmeye çalışmaktan çok; daha iyiye, daha güzele, daha estetik olana, daha farklı ve çarpıcı olana yönelik, değişimi ve dönüşümü esas alan bir arayış olduğunu görürüz. Dolayısıyla çalışmamda; muhafazakâr bir sanat anlayışının, çabasının, söyleminin Türk Muhafazakârlığının kapsamını, esaslarını belirleyen İslamcılığın ve milliyetçiliğin temel aldığı konu ve söylemlerle sınırlı kalacağı varsayılmaktadır. Bu temel varsayımdan hareketle şu sorulara yanıt aranacaktır.

“Kültür ve sanat kavramlarının, muhafazakâr söylemdeki yeri ve önemi nedir?”

“Türkiye’de muhafazakâr düşüncenin kültür ve sanat üzerine geliştirdiği söylemler, *Yeni Sanat* dergisinde ne şekilde ortaya konulmuştur?”

“Türk muhafazakârlığının esaslarını, kapsamını belirleyen olgular ve dinamikler nelerdir?”

“Türk muhafazakâr kültür - sanat söylemi daha çok hangi mecralarda yer bulmaktadır?”

“Türk muhafazakâr kültür - sanat söyleminin yöneldiği başat konuları nelerdir?”

“Türk muhafazakâr kültür - sanat söyleminin toplumsal değişime hatırı sayılır bir etkisi var mıdır?”

Amaç

Bu tezde, özellikle Türkiye’de muhafazakâr düşünce ve söylemin ne şartlarda ortaya çıktığını, muhafazakârlığın *Yeni Sanat* dergisinden hareketle sanatsal metinlerde ne şekilde işlenip tartışıldığını ve hangi kapsamda ifade edildiğini anlamayı amaçladım. Ayrıca muhafazakâr düşünce sisteminin Türkiye’deki sosyal ve siyasal alanda ne şekilde belirlediğini anlamaya çalışmak ulaşmaya çalıştığım amaçlar arasındadır. *Yeni Sanat* dergisinin muhafazakârlık ile yenilik arasında sanat bağlamında nasıl bir ilişki kurduğu da cevap aradığım sorular arasındadır.

Teori ve Kavramlar

Muhafazakârlık, gündelik hayatta birden fazla anlamıyla kullanılan bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Andrew Heywood, terimin günlük dildeki anlamı ile ilgili olarak, “mütevazı veya ihtiyatlı davranış”, “geleneksel hatta uyumcu bir hayat tarzı”, “değişim korkusu veya değişimin reddi” gibi tanımlamalar yapmış, terimin gündelik hayattaki kullanımını özellikle “muhafaza etmek” fiilinin belirttiği anlamlar ile ilişkilendirmiştir. Aynı bir siyasi ideolojiyi betimleyen muhafazakârlık kavramı ise ilk

kez 19. yüzyıl başlarında kullanılmıştır.¹ Muhafazakârlığın bir siyasi ideoloji olarak kazandığı anlam ve bu bağlamda ortaya koymaya çalıştığı dünya görüşü, aynı zamanda bu çalışmanın da odak noktasını oluşturmaktadır.

Heywood: “Muhafazakârlık, siyasal ideolojiler arasında entelektüel açıdan en mütevazı ideoloji olmasına rağmen, belki de bu durumdan dolayı, aynı zamanda dikkate değer bir biçimde esnek ve kendini çabucak toparlayabilen bir özelliğe sahiptir. Muhafazakârlık, kendini sabit fikir sistemleri ile bağlama taraftarı olmadığından süreklilik arz eden bir gelişme içindedir.”²

“Muhafazakârlık, Aydınlanmaya, onun akıl anlayışına, bu aklın ürünü olan siyasi projelere ve bu projelerin doğrultusunda toplumun dönüştürülmesine ilişkin öneri ve uygulamalara muhalif olarak ortaya çıkmıştır. Aile, gelenek, din gibi değerleri ve kurumları koruma duyarlılığı taşıyan, rasyonalist siyaseti sınırlamayı ve toplumu devrimci dönüşüm projelerinden korumayı amaçlayan yazar, düşünür ve siyasetçilerin eleştirilerinin biçimlendirdiği bir siyasi felsefeyi, bir düşünce geleneğini ve zaman içinde onlardan türetilen bir siyasi ideolojiyi ifade etmektedir.”³

Muhafazakârlık kavramı siyasi literatüre Fransız Devrimi ile girmiş olsa bile kavramın çıkışı Aydınlanma Çağına kadar uzanmaktadır. Muhafazakârlığın kelime anlamına bakacak olursak; “saklamak, muhafaza ya da himaye etmek” anlamına gelir. Aydınlanma Çağının devamında gelen Fransız Devrimi’nin ağır ve yıkıcı sonuçlarından dolayı ortaya çıkan bir tutum olan muhafazakârlık, Edmund Burke’ün fikir ve düşüncelerinde hayat bulmuştur. Ardından farklı coğrafyalarda kendine yer edinerek belli amaçlar doğrultusunda kitlelere ulaşmıştır. Muhafazakârlığın, gelenekleri ve geleneksel yapının içinde bulunan kurumları özenle korumak gibi bir amacı vardır.

¹ A.Heywood, **Siyasi İdeolojiler**, 3. Baskı, Ankara, Adres Yayınları, 2011, s. 83.

² **A.g.e.**, s. 84.

³ B.B. Özipek, **Muhafazakârlık Nedir?**, Ankara, Liberte Yayınları, 2017b, s. 20-21.

Muhafazakârlığın içinde barındırdığı belli başlı temel düşünceler vardır ve bunlar; organik toplum, gelenek, hiyerarşi ve otorite, beşeri eksiklik ve mülkiyet gibi kavramlarla ilişkili olarak karşımıza çıkmaktadır.

Muhafazakârlıkta kendini tekrarlayan merkezi konulardan birisi, yaptığı gelenek savunusudur. Gelenek, zamana karşı koyabilmiş değerler, uygulamalar ve kurumları, özelde de bir kuşaklar arasında aktarılanları kapsar. Muhafazakârlar geleneğe saygı duyarlar çünkü gelenek, hem toplum hem de birey için bir kimlik ve aidiyet duygusu oluşturur. Yerleşik örfler ve adetler, bireylerin farkına varabilecekleri cinstendir; aşınadırlar ve şüpheleri giderici niteliktedirler. Sonuçta gelenek insanlara, aidiyet ve “köklü olma” hissi verir. Bu hisler de temellerini tarihten aldıkları için güçlü konumdadırlar.⁴

Diğer ideolojiler, insanın doğası gereği “iyi” olduğunu veya sosyal koşulları düzeltildiğinde insanların “iyi” kılınabileceğini iddia ederler. Bu ideolojilerin en uçta yer alanlarının kapsamındaki böylesi inançlar ütöpiktir ve ideal bir toplumda insanoğlunun mükemmelliğini tasavvur ederler. Muhafazakârlar böyle düşüncelerin, en iyi ihtimalle idealist rüyalar olmaları nedeniyle üzerinde durmazlar. Bunun yerine, teorilerini insanın hem eksik hem de mükemmelleştirilemeyeceği inancı üzerine inşa ederler.⁵

Muhafazakâr toplum anlayışını organik bir bütünlük ve devamlılık üzerine kuran Burke, toplumsal sözleşmenin toplumun sadece yaşayan üyeleri arasında değil, aynı zamanda hayatlarını kaybetmiş ve henüz doğmamış olanları arasında bir anlaşma olduğunu öne sürmüştür. Bu durumda muhafazakâr düşüncenin tikelci yaklaşımı da göz önüne alındığında, her toplumun kendi organik yapısı içinde bir düzeni olması gerektiği sonucuna varabiliriz.⁶

⁴ A. Heywood, 2009, a.g.e, s.87.

⁵ A.g.e., s.88.

⁶ Ö. Birler “Muhafazakârlık”, **Siyaset Bilimi; Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler**, (der: G. Atılgan, E. A. Aytekin), İstanbul, Yordam Kitap, 2012, s.290.

Muhafazakâr düşünce sisteminde kişilerin ellerine geçen fırsatları değerlendirerek refah seviyelerini artırmaları bir haktan ziyade sosyal uyumu bozabilecek bir tehdit olarak algılanmaktadır. Öyleyse mülkiyetle ilgili muhafazakâr düşüncenin iki temel önermesi olduğunu söyleyebiliriz: i) Mülkiyet evrensel ve soyut bir hak değildir, ii) toplumu oluşturan bütün bireylerin mülkiyet edinme hakkına eşit erişimi yoktur. Bunlara ek olarak, mülkiyet – devlet ilişkisinde devletin sosyal görevlerini yerine getirebilmesi için özel mülkiyeti vergilendirmesi gerektiğini savunan muhafazakârlık, devlet aracılığıyla toplumdaki zenginliğin yeniden dağıtımına karşı çıkar. Vergilendirme sosyal düzeni ve uyumu korumakla görevli olan devlete verilen bir yetkidir. Devletin bazı toplum kesimlerinin refah seviyesini yükseltmek için zenginliği yeniden dağıtması, toplumu edilgen ve tembel bir hale sokacaktır. Bu yüzden vergilendirme sadece mülkiyetin korunmasını sağlamak amacıyla yapılmalıdır.⁷

Muhafazakârlar geleneksel olarak, toplumun doğası gereği hiyerarşik olduğunu ve sabit, yerleşik sosyal derecelerle nitelendiğini düşünürler. Bundan dolayı sosyal eşitlik, başılamayacağı ve istenmeyeceği gerekçesiyle kabul görmez; iktidar, statü ve mülkiyet her zaman eşitsiz dağıtılmıştır.⁸ Muhafazakârlara göre, toplumda eşitsizlik kaçınılmazdır. Farklı sınıf ve grupların kendi işlevleri olduğunu savunurlar. O yüzden de otoriteye inanırlar.

Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de muhafazakâr düşünce ve söylem, modernleşme sürecinde ortaya çıkmış ve ağırlıklı olarak Cumhuriyet Döneminin modernist uygulamalarına, modernleşme çabalarına karşı bir tepki olarak şekillenmiştir. Türk muhafazakârlığı ilk olarak entelektüel düzlemde ortaya çıkmış, çok partili sistemle birlikte siyasi bir boyut kazanmıştır. Ancak, 80’li yıllara kadar siyasi otorite ile bir çatışmaya girmekten sakınmış, kendisini kültürel alanda şekillendirmiştir. Bu bağlamda; gelenek ve görenekler, kültürel süreklilik, tarih ve medeniyet gibi konular üzerinde

⁷ A.g.e.,s.292.

⁸ A.g.e., s.92.

durmuş, söylemler geliştirmiştir. Siyasi düzeyde ise İslam dini, devlet, millet ve milliyetçilik gibi konularla ilgilenmiştir. Sanat gibi olanla yetinmeyip, sürekli daha iyiyi, daha güzeli, daha estetik olanı arayan bir olgu ile olan ilişkisi sorunlu bir ilişkidir ve dini konuların dışına çok fazla çıkılamamıştır.

Muhafazakârlık kavramı günlük dilde nasıl dindar olmakla özdeşleştiriliyorsa, akademik alanda da sıklıkla İslamcılıkla karıştırılır, ya da milliyetçilikle birlikte bazen de milliyetçiliğin yerine kullanılarak Türk düşünce hayatında özgün bir dil olarak muhafazakârlığın varlığı üstü örtülü bir biçimde reddedilir. Gerçi burada muhafazakâr olarak ele alınan yazar/düşünürlerin bir şekilde Türk düşüncesi soy ağacında milliyetçilik ya da İslamcı başlığı altında ele alınmaları da mümkündür. Fakat hemen belirtmelidir ki, bu sadece muhafazakâr düşünürlere has bir durum değildir. Türk düşünce hayatında bir ismin farklı akımlar içerisinde sınıflandırılmasına sıkça rastlarız. Burada cevaplamamız gereken önemli bir soru ise; Türk Sağ'ında özgün bir dil olarak muhafazakârlıktan kastımızın nedir? Varsa, bu muhafazakârlık nerede ve ne şekilde konumlanmaktadır? Ya da doğrudan bu soruların işaret ettiği kritik soruya yönelecek olursak; İslamcılıktan ve milliyetçilikten ayrı bir muhafazakârlıktan söz etmek mümkün müdür?⁹ Bu soruların tümüne tezin birinci bölümünde yanıt aranacaktır.

Muhafazakâr anlayışın sanat ve kültürle olan ilişkisi, çalışmamın problemi ve hareket noktası olarak tezin ikinci bölümünde yer alacaktır. Her dönemin şartlarının kendi kültürel ve sanatsal dünyasını yarattığı bir gerçektir. Bu bağlamda, Türk muhafazakâr sanat söyleminin hangi konulara yöneldiği, hangi mecralarda kendine yer bulduğu ve topluma bir katkı sağlayıp sağlayamadığı ise ikinci bölümde cevaplanacak sorular arasındadır.

⁹ M. Akıncı, **Türk Muhafazakârlığı Çok Partili Siyasal Hayattan 12 Eylül'e**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2012, s. 98, 99.

19. yüzyıl antropologlarından E.B. Tylor, kültür kavramını “insanın, toplumun bir üyesi olarak edindiği bilgi, inanç, sanat, ahlaki değerler, yasa, gelenek ve başka beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütün”¹⁰ olarak tanımlamıştır.

Türk muhafazakârlığının kendini temellendirdiği nokta kültürdür. Kültür, Türk muhafazakârlığında mevcut durumdaki düzen ve otoriteyle fikri bir çatışma yaşamamıştır. Kültürü oluşturan temel yapılar ise, tarihi mirası muhafaza etmek, gelenekleri devam ettirmek, belli bir düzene sahip olmak ve istikrarı korumaktır.¹¹

Türkiye’de kültürel muhafazakârlığın ana temellerinden birisi de “sentezci muhafazakârlıktır”. Ruh, muhafazakâr aydınların söylemlerinde fazlasıyla yer bulmaktadır. Bu durum maddi âleme karşı maneviyata ağırlık vermeleri ile yakından ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Sentezci muhafazakârlığın oluşumunda pozitivist materyalist akımlara karşı metafiziksel bir karşı görüşün hâkim olduğu Bergson felsefesinin izlerini görmek mümkündür.¹² Sentezci muhafazakârlığın izlerini Yahya Kemal Beyatlı, Ekrem Hakkı ve Samihâ Ayverdi ile Ahmet Hamdi Tanpınar’ın fikir ve görüşlerinde görebiliriz. Bu konuların tamamı ikinci bölümde ayrıntılı bir şekilde işlenecektir.

Metodoloji

Tezimin bu bölümünde, kullandığım veri toplama teknikleriyle birlikte tezimde aradığım soruların yanıtlarını bulmaya yardımcı olan analiz yöntemine değineceğim.

Yeni Sanat dergisi, 1973-1975 yılları arasında yayınlanmış 10 sayıdan oluşan bir kültür-sanat dergisidir. Dergi, Haziran 1974 tarihine kadar aralıksız olarak 7 sayı yayımlanmıştır. Ancak, 8. Sayı 1974 yılında; 9. Sayı, 1975 yılının Ocak ayında ve 10.

¹⁰ E. B.Tylor, “Culture Defines”, **Sociological Theory**, (der: L. A. Coser, B. Rosenberg), Londra, Macmillan, 1964, s.18.

¹¹ R. Karakaş, “**Türk Muhafazakârlığı ve Yahya Kemal Beyatlı**”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. III.

¹² Z. Ç. İçener, “Ayverdi Ekolünde Muhafazakârlık, Sanat ve Estetik”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı 33-34, s. 5

ve son sayısı ise 1975 yılının Mayıs ayında yayımlanarak yayın hayatına son vermiştir. Bu sayılar, tezin ana verilerini oluşturmaktadır. Alt başlığından anlaşılacağı üzere dergide, edebiyat ve kültür konuları üzerinde durulmuştur. Şiir, deneme, hikâye, sanat haberleri gibi başlıklar dergide sabit olarak yer almaktadır. Bekir Oğuzbaşaran derginin yönetiminde yer alırken Salih Diriklik ise yazı işleri müdürlüğünü devralmıştır. *Yeni Sanat* dergisinin 10. sayısı hariç üzerinde yazı veya görsel bulunmaksızın düz olarak çeşitli renklerde basılmıştır. Dergini yazı kadrosunda Abdullah Uçman, Eyüp Onart, Alemdar Yalçın ve Mehmet Kılıç gibi isimler bulunmaktadır. Derginin 10 sayısı da incelenmiş, metinler üzerinde analiz yapılmıştır.

Yeni Sanat, iki senelik yayın hayatı süresince Batı değerlerine ayak uydurmaya çalışan Türk aydınının başarısızlığıyla sonuçlandığını düşünerek; bu durumun ilerleme yolunda bir fayda getirmediğine kanaat getirmiştir. Çünkü Batıdan alınan değerler her ne kadar topluma uygulanmaya çalışılsa da ilerleme yolunda bir fayda getirmediğini, aksine halk ile aydın arasında bir kopukluk meydana geldiğini düşünmektedir. Türk fikir hayatında son yıllarda meydana gelen Türk milli düşüncesinin dayandığı temellerle ilgili incelemeler, Batıdan alınan usullerin terk edilerek bu durumun sonucunda da kendi öz sanatlarımızın incelenmesi olarak ortaya çıkmıştır. *Yeni Sanat* dergisi, bu zaman aralığında sanat konularında söylenmesi gereken önemli şeylerin söylenmediğini iddia ederek; birçok sanat dalında söylenmesi gereken birikimlerin halka ve aydınlara sunulabilmesi için yayın hayatına başladığını belirtmektedir. “*Yeni Sanat*”, isminin okuru aldatmamasını söyleyerek; amaçlarının yeni anlamda bir sanat anlayışı olmadığını, geçmişte ve günümüzde unutulmuş veya sadece üzerinden geçilmiş, kültür hayatımızın karanlık bir köşesinde kalmış konuları gün yüzüne çıkarma istekleri olduğunu belirtmişlerdir. Bununla birlikte Çağdaş Batı sanat ve edebiyatlarını da reddetmeyerek halkı ilgilendirdiği kadarını tercüme yoluyla okura aktarmaları da yine amaçları arasındadır. Bu amaçlardan yola çıkarak *Yeni Sanat* dergisinin

muhafazakâr ideolojiden ve onun kültür-sanat söyleminden etkilenmiş olduğunu söyleyebiliriz. Buradan hareketle *Yeni Sanat* dergisi, araştırma problemimdeki sorulara yanıt bulabilmek amacıyla, tarihsel-toplumsal bağlamı içerisinde ele alınmış ve betimleyici araştırmanın amaçlarına uygun olarak analiz edilmiştir. Bu noktada; betimleyici araştırma yönteminin amaçlarına ve özelliklerine değinmemiz, çalışmanın daha anlaşılır olması bakımından faydalı olacaktır.

W. L. Neuman'a göre betimleyici araştırma, bir toplumsal ilişki veya koşulların özgün yönlerini ortaya koymaktadır. Bu nedenle betimleyici araştırma, insanların ya da toplumsal faaliyetlerin bir resmini sunarken, “nasıl?” ve “kim?” soruları üzerinde özellikle durmaktadır. Dolayısıyla toplumsal araştırmaların önemli bir bölümü, betimleyici olarak nitelenmektedir.¹³

Betimleyici araştırma öncelikle, bir durumun arka planı ya da bağlamı hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Buna bağlı olarak; nedensel bir süreci belgeleyen betimleyici araştırma, birtakım aşamaya açıklık kazandırmaktadır. Ayrıca betimleyici araştırma ile bir kategori oluşturmak ya da bir dizi çeşitleri sınıflandırmak mümkündür. Böylece betimleyici araştırma, geçmiş verilerle çelişen yeni verileri tespit etme imkânı sunmaktadır. Tüm bunların neticesinde betimleyici araştırma, analiz edilen konu veya meselenin detaylı ve yüksek nitelikte bir resmini sunmayı hedeflemektedir.¹⁴

Bu çalışmada, Neuman'ın betimleyici araştırma yöntemi tarifine uygun olarak *Yeni Sanat* dergisi ve muhafazakâr ideoloji ile ilişkisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla *Yeni Sanat* dergisinin, yayımlandığı koşulların arka planı ve bağlamı hakkında gerekli bilgilere yer verilmiş ve Türkiye'de muhafazakârlığın kültür-sanat ile kurduğu ilişkinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca muhafazakârlık ve sanat arasındaki çelişki irdelenmiş ve *Yeni Sanat* dergisinin bu ilişkideki işlevi betimlenerek ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur.

¹³ W. L. Neuman, “**Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nicel ve Nitel Yaklaşımlar**”, Kasım, Siyasal Kitabevi, 2020, s. 91-92.

¹⁴ **A.g.e.**, s. 89.

Literatür

Bu tez çalışması ile ilgili literatüre bakacak olursak; muhafazakârlıkla ilgili belli başlı yazılan tezler, makaleler ve kitaplar bulunmaktadır. Bunlardan biri Bekir Berat Özipek'in 2017 yılında Liberte Yayınevi'nden çıkmış olan *Muhafazakârlık Nedir?* isimli kitabıdır. Bu kitabından Özipek, bir “düşünce geleneği” ve bir “ideoloji” olarak muhafazakârlığı, en temel çizgileriyle anlatmayı amaçlıyor. Aynı adlı yazarın diğer bir kitabı olan *Muhafazakârlık: Akıl, Toplum, Siyaset* ise muhafazakâr siyasi ideolojinin dünyanın çeşitli ülkelerinde aldığı farklı görünümlerin ardındaki ortak felsefi ve epistemolojik köklere ışık tutuyor; onun ana omurgasını akıl, toplum ve siyasete ilişkin temel kabulleri üzerinden anlatıyor.

Gökhan Atılğan ve E. Atilla Aytekin'in hazırladığı *Siyaset Bilimi*, Andrew Heywood'un yazdığı *Siyasi İdeolojiler* ve H. Birsen Örs'ün derlediği *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* kitaplarında muhafazakârlık ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

Mehmet Akıncı, *Türk Muhafazakârlığı: Çok Partili Siyasal Hayattan 12 Eylül'e* adlı kitabında; muhafazakârlığın, Türk sağının diğer akımlarından ayrılan özelliklerini ortaya koymaya çalışmıştır. Akıncı ayrıca Türk muhafazakârlığını batılı örneklerinden ayıran ve onları ortak kılan noktaların belirlenmesi üzerine de tartışma yürütmüştür.

Ahmet Çiğdem'in editörlüğünde *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce*'nin 5. Cildi olan *Muhafazakârlık* içinde bulundurduğu birden çok makale ile literatüre büyük bir katkı sağlamıştır.

Tanıl Bora'nın *Cereyanlar ve Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslamcılık* isimli eserlerinin ilgili bölümleri de Türkiye'deki muhafazakârlık çalışmalarına yapılan katkılar arasındadır.

Toplum ve Bilim dergisinin 1997 yılında yayımlanan “Türk Muhafazakârlığı” başlıklı 74.sayısı, Türk muhafazakârlığını çeşitli yönleriyle açıklamaya çalışan ve onun

Kemalizm başta olmak üzere diğer ideolojilerle kurduğu ilişkiyi ortaya koyan bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır.

Muhafazakârlığın kültür ve sanatla olan ilişkisine baktığımızda, bu bağlamda çeşitli akademik çalışmalar yapıldığını görebiliriz. Bu çalışmalara örnek olarak, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı öğrencilerinden Yasemin Civelek'in yüksek lisans tezini verebiliriz. Civelek, "*Türkiye'de Muhafazakârlık ve Mizah: Cafcaf Dergisi Örneği*"¹⁵ başlıklı tezinde, mizahın araçsallığından yararlanarak, muhafazakâr camianın günümüz söylemlerini çözümlenememiş mümkün mü sorununu gözden geçirmiştir. Muhafazakâr mizahın imkânlarını tartışmıştır.

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim dalı öğrencilerinden Ramazan Karakaş'ın 2008 yılında yazdığı "Türk Muhafazakârlığı ve Yahya Kemal Beyatlı"¹⁶ yüksek lisans tezi ise muhafazakârlık düşüncesinin teorik çerçevesini, bu düşüncenin Türkiye özeline yansımalarını ve Yahya Kemal'in oluşturmak istediği muhafazakâr kimlik arayışlarıdır.

Tuğba Aydın Öztürk'ün "*Muhafazakârlık İdeolojisi Çerçevesinde Gelişen Kültür ve Sanat Politikaları*"¹⁷ başlıklı makalesi, Türkiye'de muhafazakârlığın kültür ve sanat ile kurduğu ilişkiyi ve buna bağlı olarak politik alandaki değişim ve gelişimleri anlamamız açısından önemli bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır.

Zeyneb Çağlıyan İçener'in kaleme aldığı "*Ayverdi Ekolünde Muhafazakârlık, Sanat ve Estetik*"¹⁸ isimli makalesinde, "muhafazakâr sanat" tartışmasının belkemiğini oluşturduğu düşünülen muhafazakârlık-sanat ilişkisi Ekrem Hakkı Ayverdi ve Sâmiha Ayverdi'nin fikir ve görüşleri üzerinden incelenmektedir.

¹⁵ Y. Civelek, *Türkiye'de Muhafazakârlık ve Mizah: Cafcaf Dergisi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014

¹⁶ R. Karakaş, 2008.

¹⁷ T. A. Öztürk, "*Muhafazakârlık İdeolojisi Çerçevesinde Gelişen Kültür ve Sanat Politikaları*", *Journal of International Social Research*, Cilt:7, Sayı 34, s. 621-227.

¹⁸ Z. Ç. İçener, "*Ayverdi Ekolünde Muhafazakârlık, Sanat ve Estetik*", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı 33-34.

Turgay Öntaş ise “*İdeolojinin Kültürel Yorumu Olarak Değerler ve Bir Değer İdeolojisi Olarak Muhafazakârlık*”¹⁹ adlı makalesinde muhafazakârlığı, kültürel değerleri taşıyan ve koruyan bir okul olarak ele almıştır. Bu bağlamda Öntaş; muhafazakârlığı, kültürel mirası ve değerleri yeni kuşaklara aktararak, gelecek nesiller adına güvence altına alması sebebiyle, değerler eğitimi ile ilişkilendirme girişiminde bulunmuştur.

Organizasyon

“Türkiye’de Muhafazakârlığın Sanat Dergilerine Yansımaları: *Yeni Sanat Dergisi Örneği*” başlıklı bu tez çalışması; giriş ve sonuç bölümleri dışında, üç bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde, muhafazakârlık kavramı anlamlandırılmaya çalışılarak, bu kavramın doğuşuna yol açan faktörler ve muhafazakârlığın ana temaları işlenecektir. Bunun yanı sıra, muhafazakârlığın Türkiye’deki seyrinin nasıl olduğu ve hangi konularda ön plana çıktığı belirlenmeye çalışılacak; Türk Muhafazakârlığının esaslarını, kapsamını belirleyen olgular ve dinamikler tartışılacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Türkiye’de muhafazakârlığın sanat ve kültürle kurduğu ilişki, muhafazakâr sanat söyleminin daha çok hangi mecralarda yer aldığı, muhafazakâr sanat söyleminin başat konuları ve toplumsal değişime olan katkısı işlenecektir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise, *Yeni Sanat* dergisinin yayımlanmış 10 sayısının incelenmesi ve çözümlenmesi, betimleyici araştırma yöntemine uygun olarak yürütülecektir.

¹⁹ T. Öntaş, “İdeolojinin Kültürel Yorumu Olarak Değerler ve Bir Değer İdeolojisi Olarak Muhafazakârlık”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt 14, Sayı 31, Haziran 2016, s. 159-185.

1. MUHAFAZAKÂRLIK

Bu bölümde, muhafazakâr ideolojinin ana hatları sergilenecek, muhafazakârlığın doğuşuna yol açan faktörler ve ana temaları işlenecektir. Bunlarla birlikte muhafazakârlığın Türkiye’de nasıl ortaya çıktığı ve nasıl bir yolda seyrettiği ve hangi konuları ele aldığı öğrenilecektir. Türk muhafazakârlığının esasları, kapsamı, olguları ve dinamiklerinin ne olduğu da tartışılacak konular arasındadır.

“Muhafazakârlığı... tanımlamak güçtür, çünkü farklı toplumlar ve farklı nesiller zorunlu olarak aynı şeyleri korumaya çalışmazlar. Her ne kadar muhafazakâr değerlerde ortak olan bazı unsurlar siyasi düşünce tarihinin erken dönemlerine kadar geriye doğru izlenebilse de, ayrı bir siyasi inanç olarak muhafazakârlık, Avrupa Aydınlanmasının rasyonalist düşünürlerine, onların yaratmaya çalıştığı ütopyacılığa ve Fransız Devriminin serbest bıraktığı radikal güçlere karşı bir argüman geliştirmenin gerekli olduğu 18. yüzyılda ortaya çıkmıştır.”

David Robertson²⁰

1.1. Kavram Olarak Muhafazakârlık

Muhafazakârlık, günlük hayatta birden fazla anlama gelecek şekilde kullanılan bir kavramdır. Saklamayı, himaye etmeyi, korumayı ifade eden “muhafaza” kelimesinden gelir. Sözcüğün ideolojik olarak kullanımı ise bundan daha farklıdır. Mevcut durumdaki siyasal, ekonomik ve sosyal düzenin olabildiğince korunması gerektiğini savunur. Bu düzen, uzun yıllar boyunca oluşarak kendini kanıtlamış geleneklerin ve kurumların sonucudur. Muhafazakârlar, bu kurumların deneyimleri ve işlerliğinden şüphe duymazlar.

²⁰ D. Robertson, **The Routledge Dictionary of Politics**, 3rd Edition, Routledge, New York, 2004, s. 111.

Muhafazakârlık, keskin değişime karşı dereceli değişimi savunan; aile, gelenek ve din gibi kurum ve değerlere saygı duyan ve siyasete bu duyarlılıklar çerçevesinde sınırlı bir işlev yükleyen bir fikir geleneği ve siyasi ideolojidir.²¹

Muhafazakârlık bir yönden de kapitalizmin ortaya çıkardığı modernleşmeyle birlikte, ortaya çıkan yeni yapılara yüklenen anlamlara ve değerlere gösterilen bir tepkidir. Ama bu tepki yeniliğin mutlak reddedilmesi anlamına gelmez. Muhafazakârlık, yerleşik ve gelenekselleşmiş olanın sürekliliğini modern koşullara da adapte edebilme yeteneğine sahiptir. Bu yetenekle de kendisini gelenekçilerden ayırmaktadır.

Mannheim, geleneksel ile muhafazakâr tutumları birbirinden ayırarak, ilkini “doğal muhafazakârlık”, Max Weber’den hareketle “gelenekselcilik”, ikincisini ise “modern muhafazakârlık” diye adlandırır. Ona göre gelenekselcilik ancak değişimin sınıf çelişkilerine bağlı olduğu sınıflı toplumlarda muhafazakârlığa dönüşebilir.²²

Bazıları muhafazakârlığın bir ideoloji değil, bir düşünme tarzı veya bir eğilim olduğunu savunur. Yirminci yüzyılın en büyük muhafazakâr düşünürlerinden Michael Oakeshott bu fikirdedir. Oakeshott’a göre; muhafazakâr olma eğilimi belli tür davranışları diğerlerine tercih etmektir. Oakeshott’un ifadesiyle muhafazakârlar “çekingen yenilikçilerdir, değişimi sevdikleri için değil aksine kaçınılmaz olduğu için kabul ederler”.²³ Ilımlı, yavaş bir değişimden yanadırlar.

Kendini bir muhafazakâr olarak tanımlayan Robert Nisbet, birçok muhafazakâr düşünürün aksine, muhafazakârlığı bir ideoloji olarak ele almaktadır. Yaşadığı dönem boyunca muhafazakârlığın gerek siyasi gerek felsefi temellerine önemli katkılarda bulunmuştur. Nisbet’e göre; önemli olan toplumsal olanın önceliğinin korunmasıdır. Devlet ve birey arasındaki ilişkiyi sağlayan aracı otoritelerin bir tampon görevi

²¹ B.B. Özipek, 2017b, s.16.

²² Karl Mannheim, “**Conversative Thought**”, Paul Kecskemeti (der.), *Essays on Sociology and Social Psychology* içinde, 4. Basım, Londra, Routledge and Kegan Paul Ltd., 1996.

²³ A.g.e., s.17.

gördüğünü düşünen Nisbet, bu kurumların ortadan kaldırılmasıyla bireyin, devlet karşısında savunmasız kaldığını düşünmektedir. Bu geleneksel kurumlar aslında bireye aidiyet duygusunu aşılacaktır.

1.1.1. Muhafazakârlık ve Aydınlanma Düşüncesi

Aydınlanma düşüncesiyle birlikte savunulan; aklın her şeyin ölçüsü olması gerektiği anlayışını reddeden muhafazakâr düşünce, insan aklının şekillendireceği bir topluma her zaman şüpheyle yaklaşmıştır. Muhafazakârlığın, akli tamamen reddettiğini de söylemek doğru olmaz. Bu aklın karşısına kendi sınırlı akıl fikrini koyar. Muhafazakârlar, kişisel aklın yüceltilmesine karşı çıkarlar. Bunun altında yatan sebep ise; insanın hiçbir zaman mükemmel bir varlık haline gelemeyeceğidir.

“Edebiyatçılarınız ve siyasetçileriniz ve dolayısıyla aydın takımının tamamı... başkalarının aklına saygı göstermezler... Onlar için, eskiye ait olan şeyleri yok etmek, surf eski olduklarından, yeterli kabul edilir... daimi olan her şey onlara zararlı gelir; bu sebeple de, tüm kurulu düzenlerle, bastırılması mümkün olmayan bir savaş içindedirler. Devletin, moda giysiler misali ve pek de fazla sıkıntı yaratmadan değiştiğini düşünürler. Ülkelerine olan bağlılıkları... anlık fikirleriyle uyuşan bir yönetim şekliyle başlayıp sona erer.”

Edmund Burke²⁴

1.1.2. Muhafazakârlık, Özgürlük ve Eşitlik

Özgürlük ve eşitlik kavramları muhafazakâr düşünce tarzında birbiri ile uyum içerisinde değildir. Bu uyumsuzluk, iki kavram arasındaki amaç farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Örneğin Edmund Burke, İngiliz ve Amerikan Devrimlerini

²⁴ E. Burke, “Fransa’daki Devrim Üzerine Düşünceler”, Editörler: Bekir Berat Özipek – Cemal Fedayi, Kadim Yayınları, Ankara, 2016, s.114

desteklemiş, bunları özgürlük uğruna verilen bir mücadele olarak görmüştür. Ama aynı durum Fransız Devrimi için geçerli olmamıştır. Burke'a göre Fransız Devrimi kişilerin özgürlüğünü kısıtlamıştır. Aile, cemaat, cemiyet ve loncalar gibi kurumların özgürlüğü kısıtlanmıştır. Bu yüzden bireyler toplumdaki soyutlandığı için özgür olamazlar. Muhafazakâr düşüncede kişisel özgürlükler, aile ve cemaat gibi kurumlar tarafından desteklenmeden hayata geçirilemez. Amaç, hiçbir zaman bireyi olduğundan daha fazla özgürleştirmek değildir. Bireylerin davranışlarına yön veren ve bu davranışlarını kontrol altında tutmak isteyen sivil kuruluşların devamını sağlamaktır.

Eşitliğin temel amacı bir toplumda eşitsiz bir şekilde paylaşılan maddi ve manevi değerleri yeniden dağıtmak veya eşitlemektir. Ayrıca doğuştan farklı olan zihnin ve beden bireysel direncini, hukuk ve hükümet aracılığıyla tanzim etme çabaları, bu çabalarla ilgisi olanların özgürlüklerini, özellikle de en güçlü ve en parlak olanların özgürlüklerini sadece felce uğratar.²⁵ Muhafazakârlık, benzer bir tutumla, eşitlik kavramı ile adalet anlayışının eş anlamlı kullanılmasına da karşı çıkmaktadır. Tarihsellik ve tikelcilik üstüne yaptığı vurgu sadece toplumların ve kültürlerin farkını değil, aynı zamanda toplumu oluşturan kişilerin de farklı beceri ve görevleri olması gerektiğini varsayar. Bu nedenle liberal ideolojinin her insanın doğuştan eşit olduğu önermesini reddeder.²⁶

Nisbet, Burke'un bu konudaki "eşitlemeye çalışanlar asla eşitleyemezler" ifadesini hatırlatarak, Burke'un, yaratıcı ve üretici bir toplumda bireysel hareketin yatay kanalları yanı sıra dikey kanallarını kolayca kabul etmekte olduğunu vurgulamaktadır. Nisbet'e göre ise aşağı mevkideki kişilerin yukarıya yükselmesi için yollar olmalı, ancak böyle bir yükseliş kolay bir şekilde olmamalıdır.²⁷

²⁵ R. Nisbet, "Muhafazakârlık Düş ve Gerçek", Hazırlayan: Kudret Bülbül, Kadim Yayınları, Ankara, 2014, s.79-80

²⁶ Ö. Birler, 2012, s. 294.

²⁷ R. Nisbet, 2014, s. 85

1.1.3. Muhafazakârlık, Din ve Ahlâk

Muhafazakârlar dini, toplumun ve devletin en önemli yapı taşlarından biri olarak görmüşlerdir. Dini inanışlar ve muhafazakârlıkla arasında doğrudan bir bağ olmasa da, muhafazakâr düşünürlerin çalışmalarında önemli bir yere sahiptir. Din altyapılı bir dünya düzeni istemeyen muhafazakârlar bu yönleriyle gerici politikalardan ayrılırlar. Ancak, dini kurumların ve bu kurumların öğretilerinin, toplum üzerinde sağladıkları faydalı etkiyi desteklerler.

Dinin muhafazakâr düşünüşteki yeri tipik ve kritiktir: muhafazakârlık, vazgeçilmez hazinesi olan dini modern bir müdahaleye tâbi tutar, onu dünyevî hatlarıyla yeniden yorumlar, yeniden biçimlendirmek ister. Dini, belki kendisi uğruna olmaktan ziyade, toplumun istikrarı ve otorite açısından kaçınılmaz sayar. Cemaat ve onun cisimleştirdiği gelenek, bağısızlaşmakta, atomizasyona uğramakta olan yeni toplum karşısında, dinsel bağ ile birlikte tarihte somutlaşmış bilgeliğin eseri ve taşıyıcısı olarak önemlidir. İşte, sahil dinle dinin dünyevi biçimleri (Gelenek ve Cemaat) arasındaki açığı sıfırlaması, muhafazakârlığın dinle ilişkisinde tipik ve kritik olan noktadır. Tipik olan, modern bir tutum olarak muhafazakârlığın dini yeniden-biçimlendirmeye yönelerek geleneği kırılmaya uğratması; kritik olan, bu muhafazakâr müdahalenin aslında, bir bakıma bekasını sağladığı ve yeni yaşam dünyasını oluşturduğu dini zihniyete, dindarlığa bir meydan okuma mahiyeti taşınması ve bu durumun taşıdığı gizil gerilimdir. Bu iç çelişkileriyle beraber, “Din-Cemaat-Gelenek” ‘teslisin’inin, muhafazakârlığın dini kolunu tamamladığını da söyleyebiliriz.²⁸

Russell Kirk, muhafazakârlığın temel prensiplerini ortaya koyduğu makalesinde, bu prensiplerin ilki olarak ahlakî düzen kavramını belirlemiş ve muhafazakâr düşünce açısından ahlakın önemini vurgulamıştır. Buna göre; muhafazakârlar, öncelikle,

²⁸ T. Bora, “Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik Muhafazakârlık İslamcılık”, Birikim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 58-59.

sürekli arz eden bir ahlakî düzenin varlığına inanmaktadır. Ahlakî düzen ve insan birbirleri için yaratılmışlardır ve insan tabiatı değişmediği için ahlakî doğrular da değişmemektedir. Russell Kirk ayrıca konuyla ilgili olarak şöyle bir örnek değerlendirmede bulunmaktadır: “Yirminci yüzyılda dünyamız, ahlakî düzene olan inancın çöküşünün korkunç sonuçlarına şahitlik etmiştir. Milattan önce beşinci yüzyılda Yunanistan’da yaşanan gaddarlıklara ve felaketlere benzer şekilde, asrımızın büyük milletleri büyük bir yıkıma dâçar olmuşlardır. Bu yıkımın sebebi şudur: güya kadim/geleneksel ahlakî düzene alternatifler bulma adına, sırf kendi çıkarlarını düşündüler ve toplumu mükemmel bir şekilde kontrol edeceklerini sandılar. Bu milletlerin içine düştüğü hazin durum, onların içine düştüğü yanlışlıkları bize açık seçik göstermiştir.”²⁹

1.2. Muhafazakârlığın Doğuşu ve Buna Yol Açan Faktörler

Muhafazakârlık, birçok açıdan Fransız Devrimi ile bağdaştırılmıştır. Muhafazakârlığın, Fransız Devrimi ile birlikte değişen sosyal, iktisadi ve siyasi şartlara bir tepki olarak doğduğu da söylenebilir. Bundan dolayı sanayileşme ve demokratikleşme adımları da muhafazakârlığın şekillenmesinde önemli rol oynamışlardır. Rossiter’e göre, “muhafazakârlık, ilk olarak, bütün bir sistemi saf akli kullanarak yıkmak ve yeniden kurmak isteyenlerle savaşmak için ortaya çıkmıştır”.³⁰

1790 senesinde Fransız Devrimi hala devam ederken Edmund Burke tarafından kaleme alınan *Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler (Reflections on the Revolution on France)* muhafazakârlığın felsefi yönünü şekillendirmekle birlikte muhafazakâr düşüncenin tüm genel hatlarını da ortaya koymaktadır. Burke’e göre; toplumda asıl

²⁹ R. Kirk, “Muhafazakârlığın On Prensibi” (çev: Okan Aslan – Cemal Fedayi), *Muhafazakâr Düşünce*, Sayı: 16-17, Bahar-Yaz 2008, s. 244-245.

³⁰ Clinton Lawrence Rossiter, “**Conservatism in America**”, Harvard University Press (1995), Cambridge, 1982, (Akt: Özipek, 2017).

istenen şey istikrar ve düzendir. İstikrarı ve düzeni bozacak değişimlerden ve olaylardan kaçınılması gerekir. Toplumda farklı kesimden insanlar ve sınıfların olmasını yadırgamayan Burke, bunun gayet doğal ve düzenin bir parçası olduğuna inanır. Doğal olarak birbirinden farklı sınıflarda veya statüde olan insanları eşit düzeye getirmek için çalışmayı faydasız ve olanaksız bulur. Burke, değişime tamamen karşı bir tutum da sergilemez. Onun savunduğu şey daha çok hâlihazırda olanı korumaya yönelik, tedbirli bir değişim isteğidir.

Devrim döneminde ortaya çıkan, sokağa dökülen, Aydınlanma düşüncesinin soyut haklar söyleminin somut hali olarak ortaya çıkan özgürlükler her zaman dejenere edici ve anarşi yaratıcıdır; giderek tiranlığa, tek kişi yönetimine yol açar. Muhafazakârlar Fransız Devrimi'nin eski rejimi yok etmeye yönelik yasama faaliyetlerini de eleştirirler. Bir krallığın yasama organında temsil edilmesi, yalnızca anayasal özgürlüğün değil, tüm meşru hükümetlerin temelidir. Bu temel olmadan hükümet etmek, yasal ve meşru olmayan yollardan iktidarı ele geçirmekten başka bir şey değildir.³¹ Bu aslında devrim öncesi siyasal gelenekleri canlandırma çabası olarak da yorumlanabilir.

Burke'e göre toplumun 18. Yüzyılın ikinci yarısında hâlâ var olan bu doğal güzelliğini ve gelişimini ancak deli ya da saplantılı fikirleri olan kişiler bozmak isteyebilir. Devlet adamının yapması gereken toplum yapısını olduğu gibi almak, zaman zaman doğal gelişmenin ortaya çıkardığı koşullara uygun olarak genel biçimini ve çeşitli parçalar arasındaki ilişkileri dikkatli ve nazik biçimde uyumlulaştırmaktan ibarettir. Burke Adam Smith'in klasik ekonomi görüşlerini benimsemiş, pazarın işleyişini doğal yasa olarak görmüştür.³²

³¹ E. Burke'ten akt: E. Z. Güler, "Muhafazakârlık: 'Kadim Geleneğin Savunusundan Faydacılığa'", **19. Yüzyıldan 20.Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler**, (der: H.B. Örs), 3.baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s.121

³² **A.g.m.**, s. 121.

Muhafazakâr tepkinin bir diğerkolu olarak da görebileceğimiz Sanayi Devrimi'ne baktığımızda ise; buharlı makinelere geçişe, sosyal düzenin bozulmasına ve proleter yapıya karşı bir duruşun söz konusu olduğunu görürüz. Muhafazakârlara göre toplumun yapısını bozan tek şey Fransız Devrimi değildir. Sanayi Devrimi'nin getirdiği var olan düzeni ve yapıyı bozan; nüfus artışlarına, kentleşmeye ve sanayileşmeye neden olan kapitalizmdir.

Muhafazakâr siyasal düşüncenin kapitalizme bakış açısı, onun Sanayi Devrimi ve sonrasında şekillenen yeni toplumsal yapı ile olan ilişkisini de belirlemiştir. Bu yeni toplumsal yapı, muhafazakârların önem verdiği cemaat, aile, akrabalık ve komşuluk ilişkilerinde büyük bir tahribata yol açmıştır. Bu süreçte gelişen sanayi toplumunun merkezi, cemaat yapılarının kumanda ettiği köyler olmaktan çıkarak şehir birimleri olmaya başlamıştır. Şehirlerdeki yığılmaların sonucunda çözülen cemaat yapısının yerini bireyler almış ve geleneksel dayanışma, sadakat, bağlılık gibi değerler kendiliğinden tasfiye sürecine girmiştir. Böylece muhafazakârların hararetle savundukları organik toplumun ana organları konumundaki kurumlarda çözülmeye meydana gelmiş ve muhafazakârlığın ruhu olan geleneksel değerlerde de büyük bir tahribat yaşanmıştır.³³

1.3.Muhafazakârlığın Ana Temaları

1.3.1. Gelenek

Muhafazakârlıkta kendini sürekli tekrar eden konuların başında, geleneğin savunusu gelir. Çünkü gelenek, muhafazakârlığın odak noktasıdır. Öncelikle geleneğin tanımına bakacak olursak; bir toplumda veya bir toplulukta eskiden kalmış

³³ Ö. Çaha, "Dört Akım Dört Siyaset", Zaman Kitap, İstanbul, 2001, s. 101.

olmalarından dolayı saygın tutulan ve kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklardır.*

Muhafazakârlar geleneğe büyük bir saygı beslerler. Bunun nedeni; geleneğin hem kişisel olarak hem de toplumsal olarak bir kimliğin yapı taşı oluşturduğunu düşünmeleridir. Bireyin bir aidiyet duygusuna sahip olmasına olanak sağlar ve onun boşluğa düşmesini, kendini köksüz hissetmesini engeller. Topluma yerleşik örf ve adetler, bireylerin aşına olduğu ve onların kuşku duyduğu şeyleri giderecek niteliktedirler.

Gelenek soyut bir kategori değildir; o aile, dini kurumlar, kulüpler, üniversiteler, vakıflar vb. sosyal kurum ve topluluklarda ve belli toplumsal ahlâk normlarında somutlaşan bir gerçeklik anlamı vardır. Bunlar hem topluma devlet karşısında bir ölçüde özerklik sağlar hem de toplumu bir arada tutan normatif temeli oluştururlar. Bu geleneksel kurumlar arasında dinin çok önemli bir yeri vardır. Öncelikle, muhafazakârlıktaki din vurgusuyla dinciliği karıştırmamak gerekir. Ortada zorunlu bir dincilik yoktur. Çünkü muhafazakâr bir kişi, dini tek başına bireysel bir kurtuluş ve manevi bir tecrübe olarak görmez. Din aynı zamanda, toplumsal bağları pekiştiren yanı sıra dolayısıyla da toplumsal bütünlüğe ve toplumun kendisine katkıda bulunur. Birleştirici veya bütünleştirici bir yönü vardır ve muhafazakârlar için özeldir. “Dincilik” ise muhafazakârlıktan farklı olarak özünde muhafazakâr bir görüş bulundurmaz. Dincilik, toplumu dini değerler doğrultusunda güç yoluyla yeniden düzenlemeyi öngörür. Dinciliğe muhafazakarlık denmesinin altında yatan sebep ise, onun sosyal reform planının nostaljik niteliğidir. Özetle, muhafazakârlığı dincilikle bağdaştıramayız ama dindarlıkla bağdaştırabiliriz. Buna karşın, zorunlu olarak dindarlık da olmayabilir.³⁴

Sonuç olarak gelenek, muhafazakâr kesime göre geçmişteki tüm sınavlarını başarıyla vermiştir. Gelenek ve görenekler, toplumun yapısına ve gidişatına uygun

* Gelenek kavramının anlamsal tanımı, Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünden alınmıştır.

³⁴ M. Erdoğan, “Muhafazakârlık: Ana Temalar”, *Liberal Düşünce*, Bahar 2004, Sayı 34, s. 5-7.

olarak kendilerini yenilerler. Şüphesiz, sonsuza kadar uzanan ve devam eden hiçbir yapı veya kurum yoktur. Dışarıdan gelen bir müdahale ise bu yapıyı ve kurumların işlerliğini zedeler. Bu yüzden de gelenekler ve geleneksel kurumlar şu an ve gelecek için koruma altına alınmalıdırlar. Kültürel birikimler, korunmaya değer görüldüğünü ispatladığı için toplumun her kesimi tarafından sahip çıkılmalıdır. Çünkü bu kurumların, birikimlerin işlerliği ve önemi çoktan kendini kanıtlamıştır. Bu durum günümüz siyasal ve toplumsal yapılarında kendini göstermektedir. Örneğin, Avrupa'da ekonomik açıdan gelişmiş bazı ülkeler demokrasi ile yönetiliyor olsalar da sembolikleşmiş monarşi kurumlarını da korumaktadırlar. Belçika, İspanya, İngiltere, İsveç, Norveç ve Danimarka bu ülkelerden bazılarıdır.

1.3.2. Organik Toplum

Organik toplum tasarımı açısından, bireyler toplumun dışında var olamazlar ve onların topluma ait olmaktan başka bir çıkış yolları yoktur. Bundan dolayı, muhafazakârlık açısından özgürlük kavramı, toplumu bir arada tutan toplumsal ödevlerin ve belirli yükümlülüklerin kişiler tarafından gönüllü bir şekilde kabul edilmesi anlamını taşımaktadır. Bu anlayışa göre, toplum bireyden önce vardır. Bireyin karakterini esas itibarıyla toplum geliştirir. Bundan dolayı, siyasi otoritenin meşruluğu da bireysel tercihlerden türemez; otoritenin temeli toplumun kendine özgü geleneğidir. Organizma olarak toplum, kendisini oluşturan bireylerden bağımsız bir kimlik ve bütünlüğü olan yaşayan bir canlı gibi tanımlanabilir. Tıpkı insandaki gibi bütün organları bütünlük ve uyum içinde çalışır. Aile, kilise, hükümet gibi parçalar bu bütünün sağlığı için belli görevleri yerine getirirler. Bu yüzden toplumun dokusunun bozulmaması ve korunması gerekir.³⁵

³⁵ A.g.m., s. 7.

Andrew Heywood'a göre; organik bir toplum nihai olarak doğal bir zorunluluk tarafından şekillendirilir. Heywood bunu şu şekilde örnekler: "Aile herhangi bir sosyal düşünür ve siyaset teorisyeni tarafından 'icat' edilmemiştir; aşk, sorumluluk ve itina gibi sosyal nitelikli doğal dürtülerin ürünüdür. Hiçbir şekilde çocuklar, aile içinde, aileye katılmak için bir 'sözleşme' falan imzalamazlar; sadece aile içinde yetiştirilir, terbiye edilir ve yönlendirirler."³⁶

Organik toplum anlayışı, muhafazakârların oturmuş değerlerini savunmasının temelidir. Toplumun en küçük ve temel yapıtaşı olan aileyi model alarak, bunu toplumun her kesimi ve kurumuna uygulamaya çalışırlar. Aileyi istikrarın temeli olarak gören muhafazakâr düşünürler, ailede topluma dair birçok ödevin ve sorumluluğun öğretildiğini savunurlar. Bundan dolayı, muhafazakârlar ulusları da aileler gibi görür ve organik bir şekilde meydana geldiklerini düşünürler. Bu anlayışa göre de toplum kurumları ve değerleriyle bir insan vücudu gibi bütün olarak korunmalıdır.

1.3.3. Hiyerarşi ve Otorite

Muhafazakârlar için hiyerarşi, geleneksel olarak, toplumun doğası gereği olan sabit ve yerleşik sosyal derecelerle nitelenen bir durumdur. Bu yüzden sosyal eşitlik, başarılamayacağı ya da istenmeyeceği nedeniyle kabul görmez. İktidar, statü ve mülkiyet her zaman eşitsiz dağıtılmıştır. Muhafazakârlar işte bu kısımda liberallerle bir görüş birliği paylaşırlar; bireyler arasında doğal bir eşitsizlik vardır. Bireyler birbirlerinden farklı yetenek ve becerilerle dünyaya gelirler. Liberal bakış açısına göre bu tutum, bireylerin yetenek ve çalışma isteklerine göre yükseliş ve düşüşlerini kapsayan liyakat anlayışının doğmasına yol açar. Geleneksel olarak muhafazakârlar ise, eşitsizliğin çok daha derine kök saldıığını düşünürler. Eşitsizlik, organik bir toplumda

³⁶ A. Heywood, 2009, **a.g.e.**, s. 91.

kaçınılmaz bir niteliktir ve sadece bireysel farklılıklardan doğmaz.³⁷ Örneğin, tarlalarda çalışan tarım işçileriyle, işverenleri eşit şekilde hayat standartlarına sahip olamazlar. Bunun yanı sıra, işverenlerinin sorumluluklarını da taşımazlar. Neticede, işverenler çalıştırdıkları işçi kesimin maaşlarını, güvenliklerini ve sorumluluklarını taşımak zorundadır. Başka bir örnek verecek olursak; muhafazakârların toplumun en temel yapı taşı olarak gördükleri ailede herkesin rolleri ve sorumlulukları farklıdır. Çocukların güvenliği ve sağlığı başta olmak üzere birçok unsur ebeveynlerin sorumluluğu altındadır. Bu durum aslında hiyerarşinin otorite üzerine yaptığı vurguyla da alakalıdır.

Muhafazakâr düşüncenin en çok üzerinde durduğu düşüncelerin başında otorite ve iktidar gelir. Muhafazakârlığın toplumsal düzen ve istikrara verdiği önem, onun diğer ayırıcı özelliklerinden biridir. Liberal sözleşme kuramlarını reddeden muhafazakârlar açısından otorite de toplum gibi kendiliğinden bir süreç içerisinde var olmuş ve gelişmiştir.³⁸ Toplumun doğasında ve tüm sosyal kurumlarda kökleştiği düşünülen otorite, genel olarak toplumun her kesiminde devlet tarafından kullanılmalıdır. Muhafazakâr düşüncede, otoritenin toplum ve insanlar için zorunlu ve faydalı bir durum olduğuna inanılır. Heywood otoriteyi şu şekilde açıklar: “Herkesin rehberliğe, “durdukları yeri” bilmenin güvenlik ve desteğine ve de onlardan beklentilerin neler olduğunu bilmeye ihtiyacı vardır. Yani otorite, köksüzlük ve anomiyeye karşı koyar.”³⁹ Bunun anlamı, muhafazakârlığın otorite anlayışındaki temel özellik, siyasal otoriteyi aşan ve kişiye davranışlarında uyması gereken ahlaki kodlar çerçevesinde dini veya dini olmayan bir buyurma gücünün belirleyiciliğini öngörmesidir. Otoritenin gerektiğinde devlet otoritesi olmasa da veya bu otoriteye karşı bile olsa bireyi ve toplumu bir arada tutmayı sağlayan bir önemi vardır.⁴⁰

³⁷ A.g.e., s.92.

³⁸ B.B. Özipek, “**Muhafazakârlık: Akıl Toplum ve Siyaset**”, Ankara, Liberte Yayınları, 2017a, s.104.

³⁹ A. Heywood, 2009, s.94.

⁴⁰ B.B Özipek, 2017a, s.104.

Burke ve diğerk muhafazakârların düşüncelerine göre, modern tarih tamamen Ortaçağın feodal otoritesi ve özgürlük sentezinden sürekli bir düşüş halindedir. İlk olarak ‘özgürlük’ tüzel bir grubun gerekli otonoma hak kazanmış olmasıydı. Batı tarihinin tüm genel görünümü bu sosyal, tüzel kavramın birey kitlelerinin hâkim olduğu bir kavrama doğru değişmesi olarak görülebilir. Tocqueville’in kaleme aldığı *Amerika’da Demokrasi* eserinin ana tarih felsefesi, bu dönemde birey ve devletin önemleri eşit derecede artarken sosyal bağların önemi yitirmeye başlanmasıdır. Hâlbuki Ortaçağda birey ve devletin önemi çok kısıtlı idi. Birey, aile, kilise, cemaat, devlet ve sonunda Tanrı’nın olduğu bir zincir otoritenin ayrılmaz unsuruydu. Bu zincir veya hiyerarşi şeklindeki otorite algısı muhafazakâr düşüncede önemli ve kilit bir rol oynamıştır.⁴¹

1.3.4. Beşeri Eksiklik

Muhafazakârlar doğaları gereği belli ve önemli bir ölçüde karamsarlardır. Bunun tarihsel arka planına baktığımızda, Hristiyan inancının ‘ilk günah’ kavramını görürüz. Katolik Kilisesi’ne göre, tüm insanlar günahkâr bir şekilde dünyaya gelirler ve asla mükemmel bir ruhaniyete ulaşamazlar. Hatta birçok laik muhafazakâr da bu düşünceyi savunmuş ve insanın diğerk türlere göre biyolojik olarak hayatta kalma becerilerinin daha sınırlı ve güvenlik arayışında olduğunu belirterek bu düşüncenin zeminini oluşturmuşlardır.⁴² İnsan bu yüzden bildiği, tanıdığı ve kendini güvende hissettiği duruma yanaşır. Farklı ideolojilerde ise durum böyle değildir. Çünkü diğerk ideolojiler insanın doğuştan gelen bir şekilde iyi olduğunu ya da şartlar sağlanabilirse iyi olacağını düşünürler. Muhafazakârlar böyle düşüncelerin üzerinde çok fazla durmazlar. Bunun nedeni, bu tarz düşüncelerin onlara hayalî ve idealist rüyalar gibi gelmesidir. Onlar,

⁴¹ R. Nisbet, 2014, s. 66,67.

⁴² Ö. Birler, 2012, s. 287.

kendi teorilerini bireyin eksik ve mükemmelleştirilemeyeceği inancı üzerine inşa ederler.⁴³

İnsanın beşeri eksikliğinin ne şekilde anlaşılacağına üzerinde durmak gerekirse; öncelikle insanlar istikrarsızlıktan korkarlar. Bağımlı yaratıklar oldukları için de her zaman psikolojik olarak güvenli ve onlara aşına olan şeylere yönelirler. Her şeyden önemlisi “yerlerini” bilmenin sağladığı güven arayışındadırlar. İnsanın doğasını bu şekilde resmettikleri için, liberallerin kendi ayakları üstünde duran insan modelinden ayrılırlar. Muhafazakârların sosyal düzenin önemine yaptıkları vurgunun altında insanın güvenliği ve aidiyeti arzuladığı görüşü yatar. Bu yüzden de özgürlüğün çekiciliği konusunda şüpheye düşerler. Özgürlük kişilere seçimler sunar. Kişilerin yaptıkları seçimler beraberinde değişikliği getirir ve bu durum belirsizliğe neden olur. Belirsizlik beraberinde düzensizliği getirir. Çünkü düzen, belirsiz bir dünyada güvenceyi sağlar. Muhafazakâr düşüncenin altında bu düzen için özgürlüğün feda edilebilir bir durum olması yatar.⁴⁴

Muhafazakârların soyut aklın kötümserliği karşısında takındıkları tavrın sebebi akılcı ve sistematik düşüncelerden hoşlanmamalarıdır. Muhafazakârlara göre, toplum meselelerinin çözümü soyut akılda değildir. Bu düşünceye göre, “kurucu akılcılık” insanoğlunun bir tür tekebbür (kibirlenme) iddiasıdır. Son aşamada da haddini bilmezlik olarak görürler. Ama bu tamamen akla karşı oldukları anlamına da gelmez. Çünkü beşeri meselelerde aklın rehberliğini ve rolünü tamamen reddetmez veya karşı çıkmazlar. Daha ziyade toplumsal meselelerde olumlu ve yol gösterici rolünün sınırlılığını vurgularlar.⁴⁵

Bu bağlamla ilişkili olarak ahlak konusunun üzerinde duracak olursak; muhafazakâr düşüncede bireyler ahlaki olarak bozuk şekilde dünyaya gelmişlerdir. Bu ahlaki bozukluğun yukarıda bahsedilen ‘ilk günah’ kavramıyla da ilişkili olduğunu

⁴³ A. Heywood, 2009, s. 88.

⁴⁴ A.g.e, s. 88.

⁴⁵ Erdoğan, 2004, s. 7.

söyleyebiliriz. Bireylerin bu bencillik ve açgözlülük hallerinden dolayı devletin bir takım caydırıcı unsurlara ihtiyacı vardır. Bu caydırıcı unsurları ‘hukuk’ olarak adlandırılabiliriz. Hukuk kavramı, güçlü kanunlar, cezalar ve düzenle birlikte bireyi büründüğü o tehlikeli halden caydırılmaya çalışılır. Muhafazakârlar bu yüzden ağır şekilde uygulanan kanunları ve cezaları desteklerler. Sonuç olarak, hukukun rolü aslında var olan düzenin korunmasına yöneliktir.

1.3.5. Mülkiyet

Nisbet, muhafazakâr mülkiyet teorisinin geçmişi Roma karakteristiğine benzetmektedir. Mülkiyet insanın harici bir uzantısından çok daha fazlasıdır; bir nevi insan ihtiyacının cansız hizmetçisi gibidir. Medeniyette her şeyin ötesinde, insanın insaniyetinin, doğadaki bütün üstünlüğünün tam koşuludur mülkiyet. Romalı bir iddiaya göre; çok eski dönemlerde insan bir toprak parçası alıp onu ‘benim’ diye ilan etmediği sürece insanın toprak üzerindeki ve onun üzerinde bulunan her şeyin üzerinde bir egemenlik iddia etmesi ve böylece bunun medeniyetin gelişimindeki ilk adım olması mümkün olmazdı. Geçmişte mülkiyet, senatonun aldığı bir karar doğrultusunda istisnai suç durumları dışında asla aileden uzaklaştırılmazdı. Muhafazakâr mülkiyet düşüncesinin altında asıl yatan şey ise, mülkiyeti muhafaza yasalarında ve örflerde en büyük oğulun önceliği olarak görmektir. Her iki durumda aslında mülkiyetin, aile karakterini korumayı, onu kişisel mülkiyetin belirsiz ve geçici sahipliğinden alıkoymayı amaçlamıştır.⁴⁶

Feodal dönemde olduğu gibi günümüzde de muhafazakârlar, mülkiyetin tek başına bir hak olarak değil de, sorumluluklarla birlikte ele alınması gerektiğini savunurlar. Bireyler arasında kâr amaçlı el değiştiren mülkiyet algısını sert bir şekilde

⁴⁶ R. Nisbet, 2014, s. 90-91.

eleştirmişlerdir. Bu eleştiriyle, kapitalizmin sürekli olarak kişileri çıkarıcı ve egoist olmaya iten düşüncesini de reddetmişlerdir. Kişilerin ellerine geçen fırsatları kullanarak refah seviyelerini yükseltmeleri bir haktan ziyade sosyal uyumu bozabilecek bir durumdur. Buradan yola çıkarak, muhafazakâr düşüncede mülkiyetle ilgili iki temel önerme kurulabilir. Bunlardan ilki, mülkiyetin soyut ve evrensel bir hak olmadığı, ikincisi ise toplumu oluşturan kişilerin mülkiyet edinme hakları birbirine eşit olmadığıdır.⁴⁷

Heywood'un düşüncelerine ve tanımlarına bakacak olursak; belirsizliklerle dolu bir dünyada mülkiyet sahipliği insana güven aşılır. Birçok psikolojik ve sosyal faydayı beraberinde getirir. Mülkiyet, gerek bir mesken gerek bankadaki tasarruf olsun, kişilere bir koruma kaynağı tahsis eder. Ayrıca kendine ait mülkü olan bir bireyin, diğerlerinin mülklerine karşı da saygılı olduğu düşünülür. Bu bireyler aynı zamanda, mülkiyetin düzensizlik ve kanun tanımamazlık karşısında muhafaza edilmesi zorunluluğunun da farkındadırlar. Bundan dolayı hukuk ve düzenin korunması çıkarlarına uygun bir durumdur. Ancak muhafazakârlar düşüncelerini, her kişinin sahip olduğu mülkünü istediği gibi kullanma hakkı olduğunu öne süren *laissez-faire* liberalleri kadar ileriye götürmezler. Onlara göre mülkiyet, tek başına bireysel bir mesele değildir. Bunun yanı sıra toplum açısından çok önemlidir. Çünkü kişinin hakları, toplumun genel refah durumuna göre dengelenir.⁴⁸

Russell Kirk'ün "*Muhafazakârlığın On Prensipleri*"nden yedinci husus olan mülkiyet, özgürlük kavramıyla yakın bir ilişki içerisindedir. Kirk bunu şu şekilde açıklar: "Mülkiyet özel ellerden çıktığında, Leviathan denilen canavar devlet her şeye hâkim olur. Büyük medeniyetler, özel mülkiyet kurumu üzerinde tesis edilir. Toplumun ekonomik olarak eşitlenmesi, muhafazakârlara göre, ekonomik gelişme anlamına

⁴⁷ Ö. Birler, 2012, s. 292.

⁴⁸ A. Heywood, 2009, s. 94-95.

gelmez. Elde etme ve harcama, insanoğlunun temel amaçları değildir; esas olarak arzulanan, birey, aile ve toplum için sağlam iktisadi mekanizmaların varlığıdır”.⁴⁹

Sonuç olarak bu yazılan kavramlardan genel bir çıkarım yapmamız gerekirse; muhafazakâr temaların hepsi birbiriyle son derece yakın ilişki içerisinde olup birbirlerini tamamlayıcı niteliktedirler. Muhafazakâr düşünörlere göre, toplumun en küçük yapı taşını oluşturan “aile” kavramı; aydınlanma düşüncesi ile başlayarak, geleneğe besledikleri saygıyla devam ederek, organik toplum yapısı, hiyerarşi, otorite, özgürlük, kusurlu insan doğası ve mülkiyet kavramlarına yapılan vurgularla bir takım düşünceler geliştirilmiştir. Bu düşüncelerin tamamı siyasal ideolojik olarak bir bütünlük oluşturmaktadırlar.

1.4. Muhafazakârlığın Türkiye’deki Doğuşu ve Seyri

Muhafazakârlığın Türkiye’deki seyrini çizmeye başlamadan önce Türk muhafazakârlığına genel bir giriş yapmak daha doğru olacaktır. Türkiye’de muhafazakârlık denildiğinde hızlı sosyal değişimlere karşı koyma ve geleneksel olanı desteklemek üzerine olan bir siyasi felsefe olarak gösterilmesi aslında bir yanlış anlaşılmayı beraberinde getirir. Onun değişim konusundaki yaklaşımı, tüm değişimlere direnmekle beraber, her zaman eski süregelen bir durumu arzulayan gerici bir hareket olarak algılanmaktadır. Bu yanlış anlaşılan durumda kasıtlı olarak muhafazakârlığın gericilikle özdeşleştirilmesi, ona pejoratif bir anlam yükleme alışkanlığını da saymak gerekir.⁵⁰ Bu gibi nedenlerden dolayı da muhafazakârlık bir ideolojiden ziyade bir tutum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tanıl Bora; muhafazakârlık, milliyetçilik ve İslâmcılığın ayrı siyasal ideolojiler olarak ele alınışına farklı bir pencereden bakmaktadır. Kendisi bu üçlünün arasında bir

⁴⁹ R. Kirk, 2008, s. 247-248.

⁵⁰ M. Akıncı, “Muhafazakârlık ve Değişim: Değişime Direniş mi Yoksa İhtiyatlı Değişimi Savunmak mı?”, *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, Ocak 2009, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 133-134.

içişelik varsayarak, üçünü de sağ gövdenin birbirleriyle uyumlu organları gibi düşünmektedir. Önerdiği; Milliyetçilik, muhafazakârlık ve İslâmcılığı, pozisyonlar olmaktan ziyade fizikteki “maddenin halleri” gibi: katı, sıvı ve gaz şeklinde düşünmüştür. Türk sağının birbirine dönüş biçimleri olarak sıraladığı milliyetçilik, muhafazakârlık ve İslâmcılığı, salt bir ideoloji değil de bir zihniyet örgüsü olarak görmektedir. Bunlardan birinde Türk sağının ‘maddesini’ görmek istiyorsak, o maddenin bir bileşeni ve kanadıyla değil bir haliyle karşı karşıya olduğumuzu hesap edersek durum çok daha iyi anlaşılacaktır. Bu anlam doğrultusunda Bora, salt bir ideoloji değil de, bir zihniyet örgüsü olarak gördüğü milliyetçiliği Türk Sağının katı hali olarak görmektedir. İçerikleri, kavramları, imgeleri uyarlama, uydurma gücü esas olarak milliyetçiliktedir. Milliyetçiliği, Türk sağının dil bilgisi olarak da ele almaktadır. İslâmcılığı, Türk Sağının en bereketli kaynağı olarak gören Bora, imge, değer ve ritüel açısından da önemli bir yere koymaktadır. İslâmcılık, Türk Sağının sıvı halidir. Çünkü kap değiştirme ve mecra bulma gücü modernlik kadar yüksektir. Muhafazakârlık ise, Türk Sağının gaz halidir. Bunun nedenlerine gelecek olursak; Bora, muhafazakârlığı içeriklerin ve zihniyet kalıplarının ötesinde bir ruh hali, bir duruş/duyuş biçimi, üslup olarak görmektedir. Muhafazakârlık, Türk Sağının ‘havasıdır’.⁵¹

Türk muhafazakârlılığının Türk Sağ siyasi haritasındaki yeri ve diğer ideolojilerle ilişkileri hakkında böyle bir genel bir çerçeve çizdikten sonra Türkiye’de muhafazakâr söylemin doğuşu ve tarihsel süreç içerisindeki gelişiminin dönemler halinde ele alınması faydalı olacaktır.

1.4.1. Türkiye’de Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Döneminde Muhafazakârlık

Türk muhafazakârlılığı, kökenleri itibariyle Tanzimat’ın başlangıcıyla hatta daha da öncesinde Osmanlı Devleti’nin çöküş dönemi ile ilişkilendirilebilir. On dokuzuncu

⁵¹ T. Bora, 2017, s. 8-9.

yüzyıldan itibaren Osmanlı gittikçe güç kaybetmeye başlamış, içinde bulunduğu sorunlara çözüm bulmak amacıyla ortaya yeni fikir akımları atılmıştır.⁵² Devlet, son dönemlerini uzun süreli değişim ve dönüşüm çabası içinde geçirmiştir. II. Mahmut'un, Tanzimat Döneminde Batı'ya benzemek üzerine olan kararlılığı bu dönemden sonra da süregelmiştir. Türk modernleşmesinin başlangıç tarihi için de aynı dönemi söyleyebiliriz. Bununla birlikte bu değişimin nasıl, ne kadar ve neleri kapsayacağı gibi sorunları da beraberinde getirmiştir. Modern siyasi kavramlar da bu dönemde tartışılmaya başlanmıştır.⁵³ Aydınlardan oluşan bir gruba göre çözüm yenilenmeydi. Bu aydınlardan biri olan Namık Kemal, belli bir düzen içinde yozlaşmış kurumların iyileştirilmesi fikrini ortaya atmıştır. Teknik gelişme ve siyasi düzenin iyileştirilmesi için bunların Batı'dan transfer edilmesinde dinen ve siyaseten hiçbir sakınca görmemiştir. Kemal'e göre; eğer bir hakikat yararlıysa bunun nereden alındığının hiçbir önemi yoktu. Namık Kemal'in fikirlerine katılan Mehmet Akif Ersoy da seçici bir Batılılaşmayı öngörmüştür. Kendi değerlerine sahip çıkarak, Batı'nın bilim ve teknolojisini almakta hiçbir sakınca görmemiştir. Bunlara karşılık Abdullah Cevdet, Celal Nuri gibi gelenek, kültür ve toplum dâhil, devletin tamamında bir değişimi savunan bir başka grup daha vardı. Bu grup, Batılılaşma sürecini etkileyebilecek her türlü kötü durumun gerekirse zor kullanılarak çözülmesi gerektiği kanısındaydılar.⁵⁴ Böylece Tanzimat Dönemindeki uygulamalara ve düzenlemelere tepki olarak ortaya çıkan muhafazakâr bir düşüncenin varlığından söz edebiliriz.

1908'de II. Meşrutiyet ile birlikte bu fikir tartışmaları daha da belirginleşerek belirli kişiler ve yayınlar etrafında toplanmaya başlandı. Esasında bu fikirlerin ortak amacı; Osmanlı Devleti'nin çöküşüne bir çare bulmak, devleti geri kalmışlıktan kurtarmaktı. Muhafazakâr düşünce çerçevesinde bir araya toplanmış fikir adamlarının

⁵² B. B. Özipek, 2017b, s. 99.

⁵³ M. Sezik, "Muhafazakâr Siyaset İdeolojisi ve Türkiye'de Muhafazakârlık", **I. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı**, (der: F.Yıldız, Ü. Güneş), İstanbul, 2013, s. 117.

⁵⁴ B. B. Özipek, 2017b, s. 100-101.

arasında pek bir farklılık yok iken yeniliği savunanlar ikiye ayrılmış durumdaydı: Batıcılar (Garpçılar) ve Türkçüler. İslamcı grubun başındaysa Prens Sait Halim, M. Şemseddin, Musa Kazım ve Hacı Fehim vardı. Bu gruba göre; devletin ruhuna aykırı Batılı kurumların kabul edilmesinden dolayı devlet bir zayıflama ve çöküş içine girmiştir. Onlar yalnızca Batıdan tekniğin alınmasına razı olurken, dini ve toplumsal fikirleri ise İslami fikirlerden aşağı buldukları için şiddetle reddediyorlardı.⁵⁵ Böylelikle bu gruplaşmalar ve ortaya çıkan farklı fikirler doğrultusunda muhafazakâr düşüncenin temelleri atılmıştır.

Muhafazakâr düşünce, Osmanlı İmparatorluğu'nda çok uzun bir süre etkili bir yapıya sahip olamamıştır. Bunun nedeni; yukarıda da bahsettiğim aydın kesimin Batının fikirlerini ve teknolojilerini benimseyen görüşleridir. Bu görüşlerin aksine, Batılı düşüncelerden dolayı devletin zarar gördüğünü düşünen muhafazakâr bir kesimin varlığından da söz etmemiz mümkündür. Ahmet Çiğdem bu konuda, Osmanlı'daki reform düşüncesi Batı medeniyetine, kültürüne ve toplumuna ilişkin genellikle eksik, yanlış ve tahrif edilmiş bir sanatlar toplamına varılabildiğini düşünmektedir. Eğer, Osmanlı modernleşmesinde geleneksel kurumlar aşılabilseydi ve İslamcılık, batıcılık, Türkçülük gibi farklı ideolojiler birbirlerini 'öteki' olarak görmeseydi muhafazakârlığın kültüre yaptığı katkı çok daha net anlaşılabilirdi.⁵⁶ Bu siyasi tartışmalar, 1913 yılında gerçekleştirilen Bab-ı Ali Baskını olarak da bilinen İttihat ve Terakki darbesiyle birlikte sona erdirilmiştir. Böylece; merkezi, milliyetçi devlet politikası oluşturulmuştur.⁵⁷

Batı'da gerçekleşen Fransız Devrimi örneğiyle karşılaştırdığımız zaman, Türk muhafazakârlığıyla bağdaştıracağımız olay şüphesiz ki cumhuriyet olacaktır. Türk muhafazakârlığı bir cumhuriyet ideolojisidir ve varoluşunu ancak cumhuriyetin ürettiği bir zeminde mümkün kılabilmiştir.⁵⁸

⁵⁵ K.Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010, s. 106-107.

⁵⁶ A. Çiğdem, "Muhafazakârlık Üzerine", *Toplum ve Bilim* 74. Sayı, Güz 1997, s.44-45.

⁵⁷ B. B. Özipek, 2017b, s. 102.

⁵⁸ **A.g.m.**, s. 46.

Kurtuluş Savaşı sonrası, dini, siyasi ve etnik çeşitlilik arz eden TBMM’ndeki İkinci Grup tasfiye edildikten sonra İttihat ve Terakki Partisi’nin (İTC) temsil ettiği çizgi, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) adıyla tekrar egemen olmuştur. Böylece tek parti dönemi başlamıştır. Bu dönemle birlikte farklı siyasi görüşler, siyasi akımlar ve resmi ideolojinin dışındaki düşünceler ortadan kalkmıştır. Devlet eliyle toplumu yeniden biçimlendiren bir döneme girilmiştir ve bu dönem geleneksel kurum ve değerleri hedef almıştır. O dönemde tıpkı diğer ideolojiler gibi muhafazakâr kesimde bir parti tarafından temsil edilmemiştir.⁵⁹

Dönemin ilk Cumhuriyet muhafazakârları kendilerini bu şekilde adlandırmaktan çekinmişlerdir. Bu çekincenin altında yatan sebebi C. Nazım İrem şu şekilde aktarmıştır: “Bu çekingenliğe yol açan nedenlerin başında, Kemalist yönetici seçkinlerin her türlü muhafaza talebini, geleneksel Osmanlı sisteminin siyasi ve sosyal kurumlarını koruma ve/veya canlandırmaya yönelik irticai talepler olarak görme eğilimleri gelmektedir”.⁶⁰ O halde buradan şunu çıkarabiliriz; Cumhuriyet dönemi muhafazakârlığını şekillendiren düşüncelerden biri de Kemalizm’dir. Gelenekçi muhafazakârlar Cumhuriyet rejiminin dinci veya tepkici muhalifler ile bir anılmamak için muhafazakârlık kavramının Kemalist yönetici zümreye ifade ettiği siyasal içerikle kendi düşünsel mesafesini vurgulama çabasına girmişlerdir.⁶¹

Cumhuriyet’in erken dönem muhafazakârlar düşünce dünyasına baktığımızda ise belli kişiler ve ekoller var olduğunu söyleyebiliriz. 1950’ler öncesi dönemin isimleri; Peyami Safa ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu Türkiye’de milliyetçi-muhafazakârlar tavrın ve düşüncenin önüne yerleşebilecek düşünce insanlarıdır. Baltacıoğlu, modernist anlamda muhafazakârlığın ‘hakkını’ veren düşünce insanlarından biridir. Medeniyet ve kültür ayırımına gösterdiği sadakati yansıttığı iki kitabı *Türke Doğru* (1943) ve *Battıya Doğru*

⁵⁹ B. B. Özipek, 2017b, s. 111-112.

⁶⁰ C. N. İrem, “Kemalist Modernizm ve Türk Gelenekçi-Muhafazakârlığın Kökenleri”, *Toplum ve Bilim* 74. Sayı, Güz 1997, s. 63.

⁶¹ A.g.m., s.64.

(1945), ayrıca *Yeni Adam* dergisi yazılarında; modern hayata dönüşümün gerektirdiklerini işlemiştir. Bunun yanı sıra birçok özgül kültürel konuda öneriler ve fikirler geliştirmiştir. Peyami Safa'nın keskin kalemi ise Türk İnkılâbından, dünyayı değiştirici bir cevher çıkarma iddiasından, inkılâpların yanlışlarına ve aşırıya kaçan durumlarına karşı şiddetli bir tepkiye yönelmiştir. Bu yönelimde genellikle modernizmin veya inkılâpçılığın 'kurma, yaratma' gibi heyecanları muhafazakâr bir direnişe döndürmek sıkça rastlanan bir durumdur. Safa, *Türk İnkılabına Bakışlar* (1938) isimli eserinde, doğu-batı arasında sıkışmışlığı aşacak yeni bir kabiliyetini anlatmaktadır.⁶² Baltacıoğlu ve Safa'nın Türk muhafazakârlığına kazandırdıkları bu bakış açıları onları erken dönemin önemli isimleri yapmıştır. Bu ve bunun gibi farklı isimlerin Türk muhafazakârlığına olan katkıları ikinci bölümde anlatılacak olan muhafazakârlığın sanat ve kültürle olan ilişkisinde daha ayrıntılı şekilde ele alınacaktır.

1.5. Türk Muhafazakârlığının Esasları, Kapsamları ve Dinamikleri

Muhafazakâr ideolojinin Türkiye siyasal hayatındaki gelişiminin dönemsel olarak ele alınması, Türk muhafazakârlığının dinamiklerinin, kapsamlarının ve esaslarının daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu nedenle muhafazakârlığın Türkiye'deki serüvenini doğrudan dönemlerin muhafazakâr siyasi hareketleri ilişkilendirerek değerlendirmemiz yerinde olacaktır.

1.5.1. Çok Partili Hayata Geçiş ve Muhafazakârlık

1945 ve sonrası dönemde, Batılılaşma ve Tek Parti dönemine yapılan eleştiriler gittikçe artmıştır. Bunun nedeninin altında yatan durum ise ifade özgürlüğünün gün geçtikçe sınırlarının genişletilmesidir. Cumhuriyetçi uygulamalara yönelik yapılan

⁶² T. Bora, "Muhafazakârlığın Değişimi ve Türk Muhafazakârlığında Bazı Yol İzleri", *Toplum ve Bilim* 74. Sayı, Güz 1997, s. 17-18-19.

eleştiriler ve muhafazakâr modernlik fikri artık halkın da anlayabileceği bir seviyeye çekilmiştir.⁶³ Bu eleştiriler ve tartışmalar ışığında 7 Ocak 1946'da CHP'den ayrılan Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü Demokrat Parti'yi (DP) kurdular. Demokrat Parti 1950 yılında yapılan seçimlerle birlikte iktidara gelmiş ve Tek Parti dönemi sona ermiştir. Demokrat Parti'nin kazanmasıyla birlikte çok partili hayat dönemi başlamış ve bu yeni dönemin ilk Başbakanı Adnan Menderes, Cumhurbaşkanı ise Celal Bayar olmuştur. Menderes ve Bayar bu dönemde, siyasi ve sosyal hayatı düzenlemeye yönelik yeni adımlar atmışlardır. Özipek'e göre; mevcut olan yapıyı liberalleştirmeye, devletin ekonomideki belirleyiciliğini daha aza çekmeye, sivil hakların alanını genişleterek etnik, dini ve siyasi kimlikler üzerindeki baskıyı hafifletmeyi amaçlayan Demokrat Parti, bu politikalarında kısmen başarılı olmuştur.⁶⁴

Nuray Mert'in düşüncelerine göre; Demokrat Parti ve onu takip eden diğer merkez sağ siyasetler, günümüze kadar benzer bir siyasi görüşü aynı çatı altında toplamışlardır. Bu çatının altında ekonomik liberalizm, dini hassasiyetler ve milliyetçilikten oluşan üç başlı bir merkez vardır. Ekonomik kalkınma, teknolojik gelişme ve milli manevi değerleri uzlaştırma çabası olarak adlandırabilecek sağ siyasal söylemin düşünsel arka planını ise modern bir siyasal bakış olarak muhafazakârlık oluşturur. DP'nin çevresinde oluşan siyasal söylemde aslında Cumhuriyet devrimine karşı bir itiraz söz konusuydu. Bu itiraz, Cumhuriyet'in laik ve Batıcı bir modernleşme anlayışı olmasından dolayı dini değerlerle barışık olmaktan uzak durmasıydı. Bu koşullar altında DP'nin ilk işi, modernleşme ve batılılaşma projesini, dini, kültürel ve yerel değerlerle barıştırmaya çalışmak olmuştur. Bunu gerçekleştirebilmek için, Cumhuriyet'in ulus inşa projesinin temelinde yer alan fazla laik terimlerle ifade edildiğinden dolayı, toplumsal bir karşılık bulmakta zorlanan, ulusal kimlik tanımına

⁶³ T. Demirel, "Cumhuriyet Döneminde Alternatif Batılılaşma Arayışları: 1946 Sonrası Muhafazakâr Modernleşme Eğilimleri Üzerindeki Bazı Değerlendirmeler", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık**, (Ed: U. Kocabaşoğlu), 5. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s.221.

⁶⁴ B. B. Özipek, 2017b, s. 119.

karşı halk tarafından daha kolay anlaşılıp benimsenebilir bir milli kimlik vurgusunun inşası gerekiyordu. Bu alternatif kimlik, dini, kültürel, sembol ve değerlerle olabildiğince barışık, daha doğrusu bu sembol ve değerleri işin içine katmayı amaçlayan bir ulus tanımı ve kimliğidir. Mert'e göre; Türkiye'de sağ siyasal söylemler, en ilımlısından en koyusuna kadar hep, Cumhuriyet devriminin muhafazakâr yorumunun ürünü olan bu milli kimlik tanımını başlangıç noktası yapmış ve kendilerini sürekli bu noktada ifade etmişlerdir.⁶⁵

Cumhuriyet dönemi muhafazakâr yorumunun en önemli örneği sayabileceğimiz eser, Peyami Safa'nın 1939 yılında yayınladığı *Türk İnkılâbına Bakışlar** isimli eseridir. Bunun yanı sıra 50'li yılların başlarında yine Peyami Safa'nın öncülüğünde 1953'te yayın hayatına başlayan *Türk Düşüncesi Dergisi* de aynı şekilde muhafazakâr düşüncenin gelişimini ve çevresini yorumlamak açısından çok önemlidir. Bu yıllarda Safa'nın yanı sıra, Mustafa Şekip Tunç, Hilmi Ziya Ülken, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Osman Turan ve Erol Güngör gibi isimler de muhafazakâr revizyonun başını çeken isimlerdir.⁶⁶ Bu isimler ve eserlerine aynı şekilde muhafazakârlığın kültür ve sanat odaklı ikinci bölümünde daha ayrıntılı yer verilecektir.

27 Mayıs 1960 darbesiyle iktidardan indirilen Demokrat Parti'nin yerine Adalet Partisi'nin gelmesiyle birlikte Türk Siyaset Tarihi'nde yeni bir sayfa açılmıştır. AP, Süleyman Demirel öncülüğünde, komünizme karşı olan politikasıyla, dini öğeleri sık sık kullanarak muhafazakâr ve taşralı bir ortam oluşturmuştur. Bu dönem, kalkınmanın odak noktası olarak sanayileşmenin belirlendiği ve liberal bir ekonomi anlayışının savunulduğu bir dönemdir. Süleyman Demirel, siyasette var olmasının nedenini "Devleti köylülük ve dinle barıştırmak" şeklinde belirtmektedir. Bu açıdan Demirel,

⁶⁵N. Mert, "Muhafazakârlık ve Laiklik", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık**, 6. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s.314-315.

* Prof. Dr. Abdullah Uçman, "Peyami Safa'nın Türk İnkılâbına Bakışları" isimli makalesinde eserin öncelikle *Cumhuriyet* gazetesinde 6 Ağustos-22 Eylül 1938 tarihleri arasında tefrika olarak yayımlandığını ve muhtemelen aynı yıl kitap haline getirildiğini belirtmektedir.

⁶⁶ **A.g.m.**, s.316.

Menderes'e oranla dine daha yakın bir görüntü çizmektedir.⁶⁷ Demokrat Parti ve Adalet Partisi'ni bir başka açıdan karşılaştıracak olursak; AP'de DP'ye oranla yerel kökenleri güçlü olan insan sayısı daha fazlaydı ve daha az bürokrat ve asker bulunmaktaydı. Anadolu'dan yoksul veya orta düzeydeki ailelerin çocukları DP ile siyasete girmeye başlamış ve bu AP döneminde de devam etmiştir. Siyasete atılan bu kişiler Tek Parti dönemini eleştiren kişiler olduklarından dolayı daha dindar ve muhafazakâr bir tutuma bürünmüşlerdir. Süleyman Demirel ve Turgut Özal da bu görüntüye uygun kişiler oldukları için gençliklerinin bir bölümü Tek Parti döneminde geçmiştir.⁶⁸ Yerel köklerine çok güçlü bir bağ ile bağlı bu kişiler bu yüzden şehirleri ve köyleri birbirine yaklaştırmaya çalışmıştır. Şehirlerdeki imkânların aynısını köy veya kasabalara götürmek için çabalamışlardır.

1960 yılların sonuna gelindiğinde muhafazakârlık olumsuz bir döneme girmiştir. Yahya Kemal, Peyami Safa ve Ahmet Hamdi Tanpınar gibi düşünürler vefat etmiştir. Böylece milliyetçi-muhafazakâr kanadın birbirinden koptuğu düşünülse de Necip Fazıl Kısakürek'in Milli Talebe Birliği (MTB) için çalışmaları bu kanat için bir dayanak noktası olmuştur.⁶⁹ Necip Fazıl, günümüzde Türk muhafazakârlığının sahiplendiği ve fikirlerini benimsediği bir isim olmasına karşın; ortaya koyduğu eserlerine ve savunduğu dünya görüşüne bakılarak onun aslında İslamcı bir figür olduğunu söylememiz mümkündür. Necip Fazıl'ın, aynı zamanda kendi davasının da adını taşıyan *Büyük Doğu* dergisini ve bu bağlamda 1959 yılında kaleme aldığı *İdeolocya Örgüsü* adlı kitabını, İslamcı ideolojinin izlerinin açık bir şekilde görülebileceği çalışmalar olarak değerlendirebiliriz. Necip Fazıl'ın fikirlerinin, milliyetçi-muhafazakâr kanat tarafından kabul görülmesinin temelinde ise daha önce de belirttiğimiz gibi Türk sağında milliyetçiliğin, muhafazakârlığın ve İslamcılığın sıkı bir ilişki içinde ve iç içe

⁶⁷ H. B. Kahraman'dan akt. H. Çavuşoğlu, "Türk Siyasi Hayatında Merkez Sağ Çizginin Tarihi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:19, Sayı: 2, 2019, s.268.

⁶⁸ Ü. Demirtepe'den akt. H. Çavuşoğlu, 2019, s. 272.

⁶⁹ Y. Tekin ve Ç. Okutan, "Türk Siyasal Hayatı", 1.Baskı, Ankara, Orion Kitabevi, 2011, s. 176.

geçmiş olmasının yattığını söyleyebiliriz. Bu nedenle Necip Fazıl, milliyetçi ve muhafazakâr kesimin sıklıkla kendisine referans aldığı bir isim olarak gündeme gelmektedir. Bununla ilgili olarak Tanıl Bora; Necip Fazıl'ın, İslamcı muhalefetin savunmacılıktan çıkıp hücumu geçmesinde ve milliyetçi-muhafazakâr zemin üzerinde temellenerek politik kimlik kazanmasında bir eşik konumunda olduğunu söylemektedir.⁷⁰

1.5.2.Özal Dönemi ve Sonrasında Türk Muhafazakârlığı

Türk muhafazakârlığının gelişmesinde belli dönüm noktaları olduğundan daha önce bahsetmiştik. Bu dönüm noktalarından biri de kesinlikle 1980 sonrası yaşanan dönemdir.1980 sonrası döneme baktığımızda; dönemin başrolünün Turgut Özal (1927-1993) ve Anavatan Partisi (ANAP) olduğunu görürüz. Özal, 1983-1993 arası dönemde Başbakan ve Cumhurbaşkanlığı görevlerinde Türkiye politikasının önemli bir figürü olmuştur. Özal ve ANAP ile birlikte Türkiye’de yeni sağ politikalar yükselişe geçmiştir. Bu bölümde, Özal’ın önderliğindeki Anavatan Partisi anlatılıp daha sonra yükselişe geçen yeni sağ politikalar ve bu politikaların muhafazakârlıkla ilişkisi üzerinde durulacaktır.

ANAP, Türkiye’nin merkezindeki sağ ve sol görüşü temsil ettiğini öne sürerek 1983 seçimlerinde; liberal sağ, milliyetçi sağ, mukaddesatçı sağ ve demokratik sol yaklaşımlarının dördünü de temsilen siyasete girdiğini söylemiştir. ANAP aslında 12 Eylül’den dolayı, merkezin asker eliyle oluşturulmasına karşı bir tepkidir ve bu tepkide seçimlerde kendini göstermiştir. 83 seçimlerinde ANAP’a %45,1’lik oranda oy vermiş kesim bu tepkiyi gösteren ve Türkiye’nin muhafazakâr çekirdeğini oluşturan kesimdir.⁷¹

⁷⁰ T. Bora, 2017, s. 442.

⁷¹ E. Göka, F., S. Göral ve Ç. Güney, “Bir Hayat İnsanı Olarak Türk Muhafazakârı ve Kaygan Siyasal Tercih”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık**, 6. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s.310.

Nilüfer Göle, ANAP'ı üç temel noktada incelemiştir: “Birincisi; sarkacın kavga değil uzlaşma üzerine olmasına yumuşak üslubuyla öncülük etmiştir... İkinci olarak ANAP retorikten ziyade icraatını kullanarak; ideolojik değerlerden çok pragmatik değerlerin savunuculuğunu ön planda tutmuştur... Üçüncü olarak ANAP'ın piyasa değerleriyle İslamcı muhafazakârlık değerleri arasında oluşturmaya çalıştığı sentez, partinin kimliğini tanımlamaktadır. Kendilerini modern muhafazakâr olarak gören ANAP'lılar, kültürel düzeyde özellikle aile-birey toplum ilişkilerinde bir yandan İslam'dan kaynaklanan muhafazakâr değerleri, diğer yandan mühendislik formasyonuna uygun olarak akılcı-rasyonalist değerleri taşımaktadır. Böylelikle, İslamcı mühendisler muhafazakâr yerel kültürün değerleriyle, modern Batı kültürünün akılcılığını birleştirmeye çalışıyorlar.”⁷² Göle'nin yorumlarından yola çıkarak; ANAP'ın yumuşak bir tavır çizdiğini ve muhafazakârlığın partide üslup olarak kaynaştırıcı, mutedil ve faydacı bir ideoloji olarak benimsendiğini görürüz.

Özal ise kendisini liberal-muhafazakâr bir lider olarak tanımlayarak, laiklik ve milliyetçiliğin uygulanış biçimlerini liberalleştirmeye çalışmıştır. Örneğin; Kürt sorunu konusundaki devlet politikasına ciddi bir meydan okumuş veya dini kurumlar üzerindeki yasakları kaldırmaya çalışmıştır. Özal, siyasete rehberlik eden temel ilkelerini ise “fikir, din ve teşebbüs hürriyeti” olarak formüle etmiştir.⁷³ Özal'ın siyasi pratiklerinde muhafazakâr izler açık bir şekilde görülmekle birlikte, uygulamaya koyduğu liberal ekonomi politikaları döneme damgasını vurmuştur. Bu bağlamda önemli olan nokta, özellikle İslamcı muhafazakâr değerlerin, liberal ekonomi ile olan ilişkileridir. Muhafazakâr değerler ile serbest piyasa değerlerini başarılı bir şekilde bir araya getiren Özal, önemli bir toplumsal karşılık bulmuştur. Muhafazakârlık değerlerinin toplum tarafından benimsenmesine olan katkıları, Özal'ı, Türk

⁷² N. Göle, “**Melez Desenler İslam ve Modernlik Üzerine**”, 2. Baskı, İstanbul, Metis Yayınları, 2002, s. 45-46.

⁷³ B. B. Özipek, “Avrupa’da ve Türkiye’de Muhafazakârlık”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Cilt 7, Sayı 25-26, 2010, s.114-115.

muhafazakârlılığının önde gelen isimlerinden biri haline getirmiştir. Bunun yanı sıra Türk muhafazakârlılığındaki gelişmeler ve dönüşümler Özal'dan sonra gelen sağ siyasi hareketler ve figürler tarafından devam ettirilmiştir.

27 Şubat 1997 ile birlikte Türkiye yeni bir askeri müdahaleye sahne olmuştur. Bu dönem Türkiye'deki muhafazakârlılığın modern dönemdeki en ciddi kırılmasıdır. Devlet'in 1920'ler ve 30'lardaki yüzü tekrar ortaya çıkmıştır. Pek çok insan okulundan, işinden atılmakla kalmayıp inançları veya giydikleri yüzünden ciddi hak ihlallerine uğramıştır. Bu sürecin sonucunda ise Türkiye'de ilk kez adını koyarak muhafazakâr bir siyasi parti ortaya çıkmıştır. Recep Tayyip Erdoğan önderliğindeki Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) kendisine “muhafazakâr demokrat” bir kimlik seçerek girdiği ilk seçimde tek başına iktidar olmuştur.⁷⁴ Ak Parti'nin kendisini açık bir şekilde muhafazakâr bir parti olarak tanımlaması, Türk muhafazakârlılığının görüş noktasına göre son derece önemli bir gelişmedir. Muhafazakâr demokrasi ilkelerini benimsediğini savunan Ak Parti, politikaları ile kısa sürede toplum tarafından ilgiyle karşılanmıştır. Bununla beraber tıpkı ANAP döneminde partinin Turgut Özal ile bütünleşmesi gibi, Ak Parti'de Recep Tayyip Erdoğan ile bütünleşmiştir. Ak Parti'nin ve Recep Tayyip Erdoğan'ın, genel olarak Türkiye siyaseti ve sağ dünya görüşü, özel olarak ise Türk muhafazakârlılığı açısından yadsınamaz bir öneme sahip olduğunu söylememiz mümkündür.

1.5.3. Yakın Dönemde Muhafazakâr Düşünce (2000'li Yıllar)

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Necmettin Erbakan liderliğinde geliştirilen Milli Görüş hareketi içerisindeki bölünme sonucunda kurulmuş bir partidir. 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından kurulan Mili Görüş'çü Refah Partisi (RP), 1998 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmış ve yerine Fazilet Partisi (FP) kurulmuştur.

⁷⁴A.g.m., s.115.

Ancak FP, açılan kapatma davasının sonucunda 2001 yılında kapatılmış ve böylece Milli Görüş hareketinde ayrılık temelleri atılmıştır. Bu süreçte Erbakan önderliğindeki muhafazakâr kanat Saadet Partisi'ni, Recep Tayyip Erdoğan ve Abdullah Gül'ün başını çektiği “yenilikçi” kanat ise AKP'yi kurmuştur.⁷⁵ Bu nedenle AKP'yi Milli Görüş hareketinden ve siyasal İslamcılık anlayışından bağımsız olarak ele almamız doğru olmayacaktır. AKP'nin doğrudan Milli Görüş çizgisinde yer alan isimler tarafından kurulmuş olması, özellikle Erdoğan'ın Necip Fazıl gibi İslamcı isimleri referans alması, partinin İslamcı yönünü açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Ancak daha önce belirttiğimiz gibi Türkiye sağının iç içe geçmiş yapısı, AKP'yi değerlendirirken de göz önünde bulundurmamız gereken bir durumdur. Dolayısıyla çalışmanın bu bölümünde AKP'nin İslamcı bir parti kimliğine sahip olduğu görüşü kabul edilmekle birlikte, partinin muhafazakâr ideoloji ile olan ilişkisi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

14 Ağustos 2001 yılında kurulan Ak Parti, 3 Kasım 2002'de girdiği ilk seçimi kazanarak tek başına iktidara gelmiştir. Kendisini “muhafazakâr demokrat” kimliğe sahip siyasal bir parti olduğunu açıklayarak merkez sağı toparlayıcı bir tutum içine girmiştir. AKP, iktidara geldikten sonra Erdoğan'ın Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) yaptığı ilk konuşmasında “Muhafazakâr demokrat çizginin muhafazakârlığın genlerine ve tarihi kodlarına uygun şekilde ama siyaset yaptığımız coğrafyanın toplumsal ve kültürel geleneklerine yaslanarak ortaya konması Türk siyasetine yeni bir soluk getirecektir.” demiştir. (I. Erdoğan Hükümeti Programı). Türk siyaset bilimi literatüründe ‘muhafazakâr demokrasi’ kavramı daha önce kullanılmadığı için tartışmalara konu olmuştur. Bu kavrama açıklık getiren kişi ise, Erdoğan'ın o dönemki danışmanı ve partinin ideolojisini anlattığı, *Ak Parti ve Muhafazakâr Demokrasi* kitabı yazarı olarak tanınan Yalçın Akdoğan'dır. Akdoğan kitabında kavramı şu şekilde açıklar: “AKP'nin muhafazakâr demokrasi kavramıyla yapmaya çalıştığı, demokrasiye

⁷⁵ T. Bora, 2017, s. 477.

yeni bir tanım veya tür getirmek değil, bu terkip altında kendisine yeni bir kulvar açmaktı. Böyle bir kavram üretmek birkaç açıdan önem taşımaktadır: Siyaseti normalleştirmek ve gerçekçi bir zemine oturtmak, müstakil bir muhafazakâr parti ve kuşatıcı bir siyaset tarzı üretmek.”⁷⁶ AKP’yi geçmişteki siyasi hareketlerden ayıran önemli bir unsur ise toplum ve devlet arasındaki ilişkilere yaklaşımlarıdır.

Ak Parti, siyasi çizgisi itibariyle, tarihsel olarak baktığımızda Cumhuriyet Halk Partisi ve İttihat Terakki Cemiyeti’nin karşısında yer alan bir pozisyonda siyaset sahnesine çıkmıştı. Her on yılda bir önü darbelerle ve muhtıralarla kesilen bir kesimi temsil ettiği iddiasındaydı. Çok Partili Dönem’in ardından Türkiye siyasi tarihi, özgür bir seçim ortamında “çevre”den gelen partilerin başarısını ifade etmekteydi. Bu “çevre”den kast ettiğimiz ise sosyal ve ekonomik anlamda AKP’nin temsil ettiği orta ve alt sınıf tabanıdır. Bu taban, Cumhuriyet Dönemi’nin asker ve bürokrat gibi imtiyazlı sınıfının dışında kalan, geniş toplum kesimlerini içine alıyordu.⁷⁷

AKP’nin dinle ilişkisine bakacak olursak; Özal döneminde İslam, partinin politikasının önemli bir bileşenydi. Menderes döneminde ise laikçi devlet politikasına koşullar elverdiğince eleştiri ve itirazlar yapılmıştır. AKP’nin toplumsal bütünleşmenin harcı olarak İslam’ı işaret etmesi partinin dinle kurulan ilişkisine farklı bir bakış açısı getirmektedir. Bunun nedeni AKP’nin Milli Görüş hareketinden doğması olarak düşünülebilir. Neşet olduğu gelenekten farklı bir siyaset tarzı gütsede o ortamın izlerini taşımaktadır. Partinin başlangıç dönemini belirleyen bu “ılımlaşma gereği”, parti iktidarını sağlamlaştırdıkça dönüşmeye başlayarak dini söylem çok daha rahat bir şekilde ortaya konmuştur.⁷⁸ Bakılması gereken farklı bir nokta ise Ülkü Doğanay’a göre; AKP’nin kendisini Cumhuriyet’in ilkeleriyle olduğu kadar, dünya sistemiyle bütünleşmiş, serbest piyasa ekonomisi ve rekabetçi iktisadi bir anlayışı benimseyen bir

⁷⁶ Y. Akdoğan, “Ak Parti ve Muhafazakâr Demokrasi”, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004, s.18-19.

⁷⁷ B. B. Özipek, “Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi İç ve Dış Politika (2002 -), *Osmanlı’dan İkibinli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi*, Ed. A. Çaylak, Savaş Yayınevi, Ankara, 2009, s. 659-679

⁷⁸ N. Nebati, “Türkiye’de Muhafazakârlığın AK Parti Tarafından Yeniden İnşa Edilmesi”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Yıl: 11, Sayı 41-42, Temmuz – Aralık 2014, s. 199.

parti olarak tanımlamasıdır. (bkz. Parti Programı). Bu tanımlama muhafazakâr kimliğini nerede konumlandığı açısından önemli bir vurgudur. Bu bağlamda, AKP muhafazakârlığının, kendisini Türkiye’de liberallik ve muhafazakârlığı birbirine eklemleyen Özal geleneğinin devamı olarak görülebilir.⁷⁹

AKP’nin Türkiye’de izlediği siyaset ve savunduğu muhafazakâr demokrat düşünce Batı’daki “Üçüncü Yol” anlayışına benzetilebilir. Bill Clinton, Tony Blair ve Gerhard Schröder gibi liderlerin önemsedikleri bu anlayış, solun kendisini toplarlama ve baştan toplumlara uygun şekilde tekrar doğma çabası olarak görülebilir. Bu açıdan Üçüncü Yol kavramının sol görüş için ifade ettikleri muhafazakâr demokrasinin ifadeleriyle bağdaştırılabilir. Aile hayatına yapılan vurgu, refah devleti eleştirisi, devletin “kürek çekmek” yerine “dümene geçmesi” gibi söylemler her iki kavramda da ortaktır. Bunun yanı sıra Üçüncü Yol kavramına yöneltilen eleştiriler de muhafazakâr demokrasi kavramına yöneltilen eleştirilerle benzerlikler taşır. Anthony Giddens bu eleştirileri şöyle özetlemiştir: ayırt edilebilir bir içeriği olmadığı için şekilsiz bir proje olması, çok da bir yenilik getirmediği, eski dönemlerin eleştirisine dayandığı ve yükseldiği, klasik ya da yerel bürokrasiyi güçlendirmeye çalışması ve özünde sağ bir düşünceyi savunması şeklinde eleştirilerdir.⁸⁰

⁷⁹ Ü. Doğanay, “AKP’nin Demokrasi Söylemi ve Muhafazakârlık: Muhafazakâr Demokrasiye Eleştirel bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 62, Sayı 1, s. 73.

⁸⁰ A. Giddens’ten akt. Y. Akdoğan, 2004, s.145-146.

2. MUHAFAZAKÂRLIK, KÜLTÜR VE SANAT İLİŞKİSİ

Kültür, en geniş tanımıyla; tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünüdür.* Kültürü, doğduğu toplumun yaşam biçimi olarak da tanımlayabiliriz.

“Kültür” kavramı, sözlükteki, akademideki, siyasetteki veya günlük dildeki yaygın kullanımına karşın aslında, anlamı ve konusu bakımından üzerinde en çok tartışılan kavramlardan biridir.⁸¹ 19. yüzyılda Britanyalı antropolog E.B. Tylor’dan antropolojik sayılabilecek farklı bir tanım gelmiştir. Taylor kültür kavramını şu şekilde açıklamıştır: “Kültür ya da uygarlık, geniş etnografik anlamında insanın bir toplum üyesi olarak edindiği, bilgi, inanç, sanat, ahlak, yasa, adetler ve diğer yeti ve alışkanlıkları içeren karmaşık bir bütündür.”⁸² Bu geniş tanım, toplumdaki üyelerin birbirleriyle ve dünyayla kurdukları ilişkileri öğrenme ve öğretme yoluyla bir sonraki kuşağa aktarmaktadırlar. Bunlara örnek olarak adetler, gelenek ve görenekler, inanç sistemi gibi maddi nesnelere verilebilir. Kısacası kültür, doğuştan, içgüdüsel veya kalıtsal olarak gelen bir durum değil de öğrenilmiş davranış biçimlerini içinde barındırır. Bunların yanı sıra farklı tarzlarda birçok kültür tanımı da bulunmaktadır.⁸³

Toplum tiplerinin kendilerine özgü bir kültür yarattığını düşünürüz. Siyasal ideolojiler de çoğu zaman yaratılan kültür kavramının tamamlayıcısı olurlar. Örneğin, muhafazakâr bir kültür varsa yanında liberal kültürden de söz edilebilir. Sosyalist kültürün yanında feminist kültürden de bahsedebiliriz. Kültür, sosyal bilimlerde “kültürelcilik” akımına da ismini vermiştir. Kültürelcilik, tanımı gereği yapısalcığın

* “Kültür” kavramının anlamsal tanımı, Türk Dil Kurumu’nun (TDK) internet sözlüğünden alınmıştır.

⁸¹ S. Özbudun, “Kültür”, *Kavram Sözlüğü I Söylem ve Gerçek*, (der. Fikret Başkaya), Özgür Üniversite Kitaplığı: 54, Maki Basın Yayın, 2. Baskı, Ankara, 2007, s.319.

⁸² E. B. Tylor, 1964, s.18.

⁸³ S. Özbudun, 2007, s.320.

karşısında yer alır. Her din veya mezhebin birbirinden farklı kültürler oluşturduğuna birçok yerde rastlarız.⁸⁴

Türk muhafazakârlığının kendini temellendirdiği nokta kültürdür. Kültür, Türk muhafazakârlığında mevcut durumdaki düzen ve otoriteyle fikri bir çatışma yaşamamıştır. Kültürü oluşturan temel yapılar ise, tarihi mirası muhafaza etmek, gelenekleri devam ettirmek, belli bir düzene sahip olmak ve istikrarı korumaktır.⁸⁵

Buradan hareketle bu bölümde, Türk muhafazakârlığının kültürel kökenleri ve muhafazakâr kültür - sanat söyleminin yöneldiği başat konular belirlenmeye çalışılacaktır. Ayrıca, muhafazakâr kültür – sanat oluşumuna katkıda bulunan ekoller ile bunların yayıncılık faaliyetleri üzerinde durularak, bu söylemin toplumsal değişime hatırı sayılır bir etkisi olup olmadığı tartışılacaktır.

2.1. Türk Muhafazakârlığının Kültürel Kökenleri

Her dönem, kendi şartları doğrultusunda kendi sanatsal ve kültürel dünyasını yaratır. Bu bağlamda, Cumhuriyet'in ilanında etkili olan kişiler, Cumhuriyet'in ilanından sonra Osmanlı Dönemi ile bütün bağlarını koparmak isteyerek “milli kimlik” oluşturma inşasına girmişlerdir. Bu inşanın oluşmasındaki temel prensip ise medreseler, vakıflar veya tekkeler gibi Osmanlı ile bağlantısı olan her kurumu kapatmak olmuştur. Yaptıkları devrimler arasında bir mihenk taşı olan harf devrimi ve onun sonucunda ortaya çıkan dil devrimiyle birlikte amaç İslami olarak tüm çağrışımlardan arındırılmış yeni bir Latin harfli Türkçe inşa etmektir. 1928 senesi de bu açıdan çok önemli ve kritik bir zaman dilimiydi. 8 Ağustos 1928'de Falih Rıfkı Atay (1894 – 1971) tarafından

⁸⁴ G. Atılğan, “Kültür”, **Siyaset Bilimi; Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler**, (der: G. Atılğan, E. A. Aytekin), İstanbul, Yordam Kitap, 2012, s. 156-157..

⁸⁵ R. Karakaş, 2008, s. III.

yapılan bir açıklamayla birlikte bir nevi Cumhuriyet'in yeni kültür politikası duyurulmuştur.⁸⁶

Bu dönemde Kemalist iktidarın amacı, belli bir kültür politikası oluşturarak toplumu muasır medeniyetler seviyesine çıkarmaktı. Farklı alanlarda olduğu gibi bu alanda da Batılılaşma yanlısıydılar. Kaybedecek vakitleri olmadığı için yapacakları yenilikleri başta tepkilerle karşılaşsalar da halka bir şekilde benimseteceklerini düşünüyorlardı. Bahsettiğimiz gibi tekke ve zaviyelerin kapatılması, alfabenin değiştirilmesi ve dil devrimiyle birlikte dilin arılaştırılması gibi örneklere baktığımızda; iktidar sadece eskiyi kaldırmakla yetinemezdi. Yerine yenisini ve daha iyisini koymak zorundaydı. Bunu yapmaya da yani “yeni kültürü” yaratmaya eğitim kurumlarından başladı. Bu reformları yaparken sanat, edebiyat, müzik gibi tüm sanat dallarından yararlanacaklardı.⁸⁷ Beşir Ayvazoğlu, bu politikayla birlikte geçilen dönemi şu şekilde ifade etmiştir: “Başka hiçbir milletin tarihinde görülmemiş ve görülmeyecek bir hızla, küçük bir azınlık dışında, bütün halk okur-yazar olmaktan çıkmış, kitap, gazete ve dergi tirajları sıfırlanmış, hattatlar, sazandeler vb. işsiz kalmıştı.” Ayvazoğlu'na göre; Osmanlı kültürünün kurucu kadrosunun da hiç tahmin etmediği şekilde bütün kültür ve tarih büyük ölçüde bir zarara maruz kalmıştır. Hakikaten 1930'lu yılların şartlarında işsiz kalan kesimin geleceği çok belirsizdi. İcraat ettikleri mesleklerinden olan sanatkârlar hayatlarını devam ettirebilmek için kahveler, evler veya meyhaneler gibi ortamlara sığınmışlardı. Bu mekânlarda değerlerini yaşatmak adına çabalıyorlardı.⁸⁸ Bunlardan yola çıkarak; Türk düşünce ve kültür dünyasındaki kişilerin devrimsel değişikliklere karşı verdikleri bir tepki olarak görebiliriz. Batılılaşma yanlısı iktidara karşı kendi kültürlerini savunmak adına farklı bir söylem ve düşünce oluşturmuşlardır. Bu savunucular arasında Yahya Kemal Beyatlı (1884 – 1958), Ahmet Hamdi

⁸⁶ B. Ayvazoğlu, “Türk Muhafazakârlığının Kültürel Kuruluşu”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık**, 6. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s. 509-511.

⁸⁷ M. Şener, “Burjuva Uygarlığının Peşinde”, **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Siyasal Hayat**, (der. G. Atılgan, C. Saraçoğlu, A. Uslu), 2.Baskı, İstanbul, Yordam Kitap, 2016, s.327.

⁸⁸B. Ayvazoğlu, 2017, s. 509.

Tanpınar(1901 – 1962), Peyami Safa (1899 – 1961) gibi çok değerli ekoller bulunmakla birlikte bu ekoller bir sonraki bölümde yaptıkları işlerle birlikte daha detaylı anlatılacaktır.

Nuray Mert'e göre; Cumhuriyet döneminde halktan kopuk, batılı bürokratlara gösterilen bir tepkinin sonucu olarak yeni bir muhafazakâr sağ söylem önerisi geliştirilmiştir. Bu geliştirilen öneriye göre, seküler devlet adamlarına karşı eskiye ve nostaljiye başvurulmalıdır. Bu koşullarda muhafazakârlık, yeni rejime tepkiyi, yeni bürokratların kültüre olan yabancılığına itiraz etmekle ve parlak geçmişe özlem dolayımı ile sınırlamış, radikal devrime olan tepkiyi, onu yerlileşmesi ve halka mal olma çabasına karşılık getirmiştir.⁸⁹

Bütün bunlardan yola çıkarak; Çiğdem, Türk muhafazakârlığının aslında kültürel bir muhafazakârlık olduğunu söylemektedir. Bu sebeple, siyasal ve toplumsal kategorileri, kültürel kategorilere dönüştürerek kendini kültürel olanın üzerinde temellendirdiğini söylemek mümkündür.⁹⁰ Bu temellendirmenin nedenleri arasında aslında toplumda Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte sıfırdan başlayan bir hikâyenin muhafazakârlığın kültür kökenlerini oluşturması gösterilebilir. Muhafazakârlar, geleneklerine, kültürel kökenlerine ve tarihe bağlı insanlardır. Bu yüzden devrimle birlikte gelen Batılılaşma ve muasır medeniyetler seviyesinin üzerine çıkma politikaları milli kültürün yerini alıyor gibi görünmektedir. Bundan dolayı muhafazakârlar milli kültürlerini alışık oldukları geleneksel yapının korunması niyetinde hareket etmişlerdir.

⁸⁹ N. Mert, "MuhafazakârlarNeyi Muhafaza Etmeye Çalışır?", *Tezkire*, Sayı: 27-28, Temmuz/Ekim, s.75.

⁹⁰ A. Çiğdem, "Sunuş", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, 6. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s. 19.

2.2. Türk Muhafazakârlığına Kültürel Anlamda Katkıda Bulunan Ekoller ve Yayıncılık Faaliyetleri

İçinde bulunulan mevcut dönemin siyasi, kültürel ve sosyal koşulları herhangi bir düşünürün yaşam öyküsünü şekillendiren faktörlerdir. Düşünürlerin oluşturdukları ve yayınladıkları eserler yaşadıkları dönemin eserleridir. Nasıl bir sıvı girdiği kabın şeklini alıyorsa kişinin yaşadığı dönem ve koşullarda eserinde kendini gösterir. Burada önemli olan diğer bir nokta ise içinde bulunulan toplumun o dönemki koşullarıyla paralel olarak ortaya çıkan sınırlar ve engellerdir. Bu sınırlar ve engeller her eserde farklı şekillerde ortaya çıkar. Bunun nedeni ise bu koşulların eserlerin sahiplerinde farklı etkiler oluşturmasıdır. Bu durum her dönem gibi Cumhuriyet dönemi içinde geçerlidir. Cumhuriyet döneminde Batılılaşma ile birlikte hâlihazırda olanı arkada bırakarak yeni bir kültür – sanat politikasına geçileceği duyurulunca dönemin sanatkârları bu duruma farklı tepkiler vermişler ve bunları eserlerine yansıtmişlerdir.

Türk muhafazakâr dünyasının en önemli ve ilk temsilcilerinden biri şüphesiz ki Yahya Kemal'dir. Kemal, kimine göre “eski ile yeni arasındaki bir köprü”⁹¹, kimine göre de “ihtiyar şarkın son firarisi, saraydaki dergâhın son şairidir.”⁹² Cumhuriyet'in ilanından sonra, inkılâplar devam ederken Yahya Kemal, Avrupa başkentlerinde büyükelçi olarak görev yapmaktaydı. Dostlarına yolladığı bazı mektuplarda bu inkılâpların aceleye getirildiğini düşündüğünü yazmıştı. 1929 yılında Ankara'ya döndüğünde, harf inkılâbı hakkında fikirlerini soran Mustafa Kemal'e, “Paşam, koskoca Türk kültürü ve Türk kütüphanesi ne olacak?” diye sorması Mustafa Kemal ile arasında soğuk rüzgârlar esmesine yol açmıştır. Böylelikle Yahya Kemal, Osmanlı tarih ve kültürü ile Cumhuriyet dönemi arasında bir köprü vazifesi görerek kültürel

⁹¹ A. H. Tanpınar, “Yahya Kemal Hakkında, Edebiyat Üzerine Makaleler”, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2005, s.50.

⁹² S. Yalsızuçanlar, “İhtiyar Şarkın Son Firarisi/ Saraydaki Dergâhın Son Şairi, 'Bozgununda Bir Fetih Düşü'” *Hece*, Özel Sayı: 17, Ocak, 2009, Sayı: 145, Ankara, s.140.

muhafazakârların arasında bir ekol haline gelmiştir.⁹³ Yahya Kemal, Cumhuriyet döneminin mevcut durumdaki düzenine karşı durmadan hâlihazırda var olan değerleri de gün yüzüne çıkarmıştır. Bu süreçte devletin temel yapısına karşı çıkmadan geçmişin kültürel yapısıyla yeniden düzenlemeyi tercih etmiştir. Geçmişin birikimlerini kullanarak modern toplumla eş değer yeni kültürel hazineler yaratmayı amaçlamıştır. Bu amaçla günümüz edebi ekolleri arasında yerini sarsılmaz bir şekilde oluşturmuştur.⁹⁴ Yahya Kemal'in savunduğu bu köprü vazifesi, kültürü bir sentez şeklinde oluşturmaktan yana olmuştur. Bu sentezci muhafazakârlığın oluşumu temelinde 20. Yüzyılın önemli filozoflarından biri olan Henri Bergson'un felsefesi yatmaktadır.

Bergson'un temelinde sezgiyi koyduğu felsefesi, süre ve bellek üzerine geliştirdiği tezleriyle birlikte Batı'nın pozitivist ve relativist kavramlarına karşı bir görüş oluşturmuştur. Pozitivizmin karşısında duran bu düşünce, kendi bilincinin farkına varmış içgüdülerin sezgiler aracılığıyla ortaya çıktığını savunur. Muhafazakâr düşünürlerin söylemlerine baktığımızda ise "ruh" kavramı kendine fazlaca yer edinmiştir. Ruha bu kadar önem veren muhafazakâr aydınlar, ruh ve sanat ilişkisine de önem vermişlerdir. Sanatın beslendiği kaynağı, ruh ve maneviyat olarak görmüşlerdir. Hatta estetiğin de aynı kaynaktan çıktığını söylemişlerdir. Materyalizmin etkisi arttıkça sanat ve ruh ilişkisinin de zayıflamaya yüz tuttuğu düşünceleri arasındadır.⁹⁵

Yahya Kemal'in düşünceleri çerçevesinde şekillenen bir yayın politikası izleyen *Dergâh* dergisi 1921 – 1923 yılları arasında İstanbul'da on beş günde bir olmak üzere yayın hayatına başlamıştır. Derginin yazı işleri müdürlüğünü Yahya Kemal'in öğrencilerinden biri olan Mustafa Nihat yapmıştır. *Dergâh*, Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin ilk kuşaklarını etkileyen bir yayın organıdır. Başyazar olarak dergide bulunan Yahya Kemal, dergide sadece edebi yazılar yazmakla kalmamış, çoğu zaman diğer

⁹³ B. Ayvazoğlu, "Yahya Kemal", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık**, 6. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017b, s. 420-421.

⁹⁴ R. Karakaş, 2008, s. 51.

⁹⁵ Z. Ç. İçener, 2012, s. 5-6.

yazarları etkileyerek ve onlara yön vererek derginin yayın politikasını da tayin etmiştir. Derginin yazı kadrosunda, Ahmet Haşim, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Falih Rıfkı Atay, Mustafa Şekip Tunç, İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi kişiler bulunmaktaydı. Ayrıca derginin yetiştirdiği öğrencilerden biri de Ahmet Hamdi Tanpınar'dır. Kültürel ve sentezci muhafazakârlığın önde gelen isimlerinden ve derginin yazar kadrosunda olan Yahya Kemal, İsmail Hakkı ve Mustafa Şekip, bu yıllarda Bergson felsefesinin etkisi altındaydılar. Milli Mücadele yıllarında en önemli ve dönemin edebiyat anlayışını temsil eden *Dergâh* dergisinde bu kişilerin yanı sıra imzaları bulunan 80'in üzerinde yazar, şair, ilim adamı ve mütercim bulunmaktaydı. Dergâh, Bergsoncu felsefeyle Milli Mücadeleyi ortak bir paydada birleştirecek bir yayın anlayışıyla edebiyat dünyasına atılmıştır. Dergiyle birlikte bu felsefe bir girişim olmaktan çıkmış, dönemin siyasi ve kültürel sorunlarına da ışık tutmaya başlamıştır.⁹⁶ Derginin yayın politikasında dönemiyle paralellik gösteren konulara değinilmiştir. Milli ve ruhi değerleri öne çıkaran şiir, makale, eleştiri, tiyatro, musiki, felsefe ve mimari gibi birçok konuda yazılar yazılmıştır. Ayrıca, Ahmet Haşim'in, *Bütün Şiirleri: Piraye / Göl Saatleri / Diğer Şiirleri*⁹⁷ isimli eseri de *Dergâh* yayınlarının ilk kitabı olarak basılmıştır.⁹⁸

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarına tekabül eden diğer bir yayın ise *Anadolu Mecmuası*'dır. Nisan 1924 ve Mart 1925 yılları arasında on iki sayı çıkarılan derginin imtiyaz sahibi Mehmed Halid Bayrı'dır (1896 – 1958). Mesul müdürü ise Haydar Necip'tir. Dergide, Anadolu merkezli bir kültür, sanat, tarih, şiir ve edebiyat anlatılmak istenmiştir. *Anadolu Mecmuası* yazar kadrosunda da *Dergâh*'tan aşına olduğumuz isimlerde bulunmaktadır. Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar, Faruk Nafiz Çamlıbel, Hilmi Ziya Ülken, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu gibi Türk ve düşünce dünyasından birçok kişide derginin kadrolu yazarları arasındaydı. Dergide, Anadolu'nun kalkınma

⁹⁶ M. Çınar, "Dergâh", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık**, 6. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s. 86-87.

⁹⁷ A. Haşim, "**Bütün Şiirleri: Piyale/Göl Saatleri/Diğer Şiirleri**", Dergâh Yayınları, 2016, İstanbul

⁹⁸ <https://islamansiklopedisi.org.tr/dergah--dergi>, Erişim Tarihi: (11 Mayıs 2021).

ve geri kalmışlık sorunları üzerinden Osmanlı Devleti eleştirisi yapılmıştır. Ayrıca amaçları arasında, Anadolu halkının tanıtılması, aidiyet alanının belirlenmesi adına Anadolu merkezli Türk tarih yazımı da ortaya koymuşlardır. Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya gelirken İslamiyet'i kabul ettiği ve Anadolu topraklarında yeni bir medeniyet kurduğu düşüncesinde olan Anadolucular, ortaya yeni bir fikir akımı sürmüşlerdir. Anadoluculuk fikir akımının temel noktasını oluşturan durum ise, 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Türklerin Anadolu'da yeni bir medeniyet kurmuş olma düşüncesidir. Anadoluculuk akımı, Cumhuriyet'ten sonra yeni Türkiye'ye de şekil verecek olan düşünceyi kültüre dayanan bir Anadoluculukta görmüşlerdir. İlk zamanlarda kültür Anadolucuğu akımı zaman geçtikçe siyasi bir şekil almaya başladığında ise grup dağılmış ve derginin yayın hayatı sona ermiştir.⁹⁹

Faruk Nafiz'in yazdığı "*Sanat*" şiiri, dergideki Anadolucu anlayışı temsil eden önemli örneklerden biridir:

"Başka sanat bilmeyiz, karşımızda dururken

Yazılmamış bir destan gibi Anadolu'muz

Arkadaş biz bu yolda türküler tuttururken

*Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz!"**

Takvimler 1 Ocak 1934 tarihini gösterdiğinde; o dönemlerde ortaya çıkan birçok yeni yayın gibi *Yeni Adam* dergisi de Türk inkılâplarını yansıtan ve anlatan yayınlar yapmayı hedefleyerek yayın hayatına başlamıştır. İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun sahibi ve başyazarı olarak görev yaptığı dergi; Baltacıoğlu'nun eğitimci kişiliğinden oldukça etkilenmiştir. Haftalık olarak basılan *Yeni Adam* dergisinin amacı, halkı eğitmek, bilgilendirmek ve yönlendirmektir. Dış politika ile ilgili özellikle Almanya ile ilgili yazılarından dolayı Türkiye'yi dış politikada zor durumda sokacağı gerekçesiyle 1938 yılının Şubat ayında yayın hayatına son verilmiştir.

⁹⁹ <https://islamansiklopedisi.org.tr/anadolu-mecmuasi>, Erişim Tarihi: (11 Mayıs 2021).

* Faruk Nafiz Çamlıbel'in 1296 yılında kaleme aldığı "*Sanat*" şiirinden alınmıştır.

Kültürel muhafazakârlığın en önemli temsilcilerinden bir başka isim ise Peyami Safa'dır. Safa'nın biyografisini kapsamlı bir şekilde yazan Ayvazoğlu, Safa'yı şu şekilde anlatır: "Safa, devrinin hemen bütün gazete ve dergilerinde yazmıştı; yaklaşık kırk yıl boyunca çok sayıda gazetede sütun yazarlığı yapan, hatta bazılarında aynı anda hem başyazı, hem köşe yazısı, hem de müstear adıyla daha hafif yazılar ve roman tefrikaları yazan, bu arada haftalık ve aylık mecmualara da fıkra ve makale yetiştiren bir gazeteciydi."¹⁰⁰ Ayvazoğlu'nun bu ifadelerinden Safa'nın ne kadar çalışkan ve çok yönlü bir gazeteci olduğunu çıkarabiliriz. Sinan Yıldırım, Peyami Safa'nın düşünce hayatını üç dönemde inceler. Safa'nın kültürel muhafazakâr bakış açısını anlamamız açısından bu dönemler oldukça önemlidir. Birinci dönemi sayılan 1920'lerde Safa, politikadan uzak bir tutum sergileyerek üretmiştir. Ahlak ve kültürel yıkımı merkeze alan eserler veren Safa, ikinci döneminde ise yazdığı *Fatih-Harbiye* romanıyla kendini ilk kez hem kültürel hem de politik olarak ortaya koymuştur. Üçüncü dönemine baktığımızda ise, önceki bağlılıklarından koparak kendi çizgisini oluşturan bir Safa karşımıza çıkar. Bu dönemdeki düşüncelerini en açık şekilde ortaya koyduğu eseri *Matmazel Noralya'nın Koltuğu*'nda 'mistisizm', 'yabancılaşma' gibi kavramlar görürüz. Ayrıca *Yalnızız* romanında da mistisizm ile ilgili örnekler mevcuttur. Eserlerinden yola çıkarak Safa'nın da Bergsoncu felsefeyle bağlarının çok kuvvetli olduğunu söyleyebiliriz. Yıldırım, Safa'daki bu değişikliği döneminde elvermesiyle birlikte muhafazakârlık ve diğer düşünce sistemlerinin kendilerini iktidarın söylemlerinden uzaklaştırarak yaratmaya başladıkları şeklinde açıklar.¹⁰¹

Ocak 1936 yılında, Peyami Safa ve Ağabeyi İlhami Safa düşünce, felsefe, kültür ve edebiyat dergisi olarak *Kültür Haftası*'ni çıkarmışlardır. Dergide yer alan yazar kadrosunda, Ahmet Ağaoğlu, Mustafa Şekip Tunç, Hilmi Ziya Ülken, Namık İsmail,

¹⁰⁰ B. Ayvazoğlu, "Peyami Safa", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık**, 6. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017c, s. 220.

¹⁰¹ S. Yıldırım, "Muhafazakârlık, Türk Muhafazakârlığı ve Peyami Safa", *Journal of Historical Studies*, 2003, Sayı:1 s. 13-14.

Faruk Nafiz, Cahit Sıtkı Tarancı gibi düşünce insanları vardır. Ayrıca Edgar Allen Poe, Thomas Mann gibi yazarların eserlerinin de tercümesine yer verilmiştir. Dergi, Safa'nın fikir *Türk İnkılâbı'na Bakışlar* eserinin altyapısını oluşturduğu için ayrıca bir öneme sahiptir. Şark-Garp meselesi *Kültür Haftası*'nda daha rahat görünür duruma gelmiştir.¹⁰²

Aydınlar topluluğunun önde gelen isimlerinden Nurettin Topçu tarafından 1939 kurulan *Hareket* dergisi, Mart 1982 yılına kadar belirli aralıklarla 187 sayı olarak yayımlanmıştır. Bu dergi sağ kanadın siyasi fikirlerinin bir birleşimi olarak da düşünülebilir. Dergide yazan yazarları antikomünist olarak tanımlayabileceğimiz bir ortak tutum bir arada tutmuştur.¹⁰³ Ocak 1966 itibariyle de dergi *Fikir ve Sanatta Hareket* ismini almıştır. Topçu, dergide Anadolu insanının felsefi olarak değerlendirmesini yapmıştır. Bunun yanı sıra Türk milletinin nasıl bir devlet yapısı olması gerektiği, nasıl müesseselere sahip olması gerektiğinin de üzerinde durmuştur.

İsmi Atatürk'ün Ankara'ya geldiği semtten alan *Dikmen* dergisi ise yayın hayatına 1941 yılında başlamıştır. Anadoluçuluğu, milliyetçilikle birleştiren dergi, halkçılık, köycülük ve memleketçilik gibi konuları tartışmıştır.

Orhan Seyfi Orhon ve Yusuf Ziya Ortaç'ın 1941-1948 yılları arasında bazen kesintilere uğrayarak haftalık yayımlanmış Türkçü dergisi olan *Çınaraltı* fikir, sanat, musiki, dil ve edebiyat gibi konularını ele almıştır. Toplam 161 sayıdan oluşan dergide dönemin önde gelen düşünürlerinin çoğu görev almıştır.

Yayın hayatına Peyami Safa'nın katkılarıyla başlayan bir diğer dergi ise *Türk Düşüncesi* dergisidir. Yayın hayatına 1 Aralık 1953'te başlayan dergi, toplam 63 sayıdan oluşmaktadır. Edebiyatın yanı sıra resim ve musiki gibi konulara ağırlık veren dergi zaman zaman da siyasi konulara yer vermiştir. Yazı kadrosunda Fazıl Hüsnü, Hilmi Ziya Ülken, Nurettin Sevin, Ahmet Kutsi Tecer gibi birçok yazar ve şair yer

¹⁰² G. E. Çelik, "Türk Muhafazakâr Düşüncenin Uğrakları: Kültür Haftası Üzerine Bir inceleme", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, s.23.

¹⁰³ H. Başgüney, "Yazarlar Çağı: Türkiye'de 1960 ile 1980 Arasında Edebi Üretim ve Politika", 1. Baskı, İstanbul, Yazılama Yayınevi, 2015, s. 254.

almıştır. 27 Mayıs 1960 darbesinden dolayı yayın hayatına son vermek durumunda kalmıştır.

1950-1980 yılları arasına baktığımızda ise muhafazakâr aydınlar için forum görevi gören *Hisar* dergisi yayın hayatına başlamıştır. Fikir, edebiyat ve sanat dergisi olan *Hisar*, 1957 Ocak ayında 75 sayı çıkararak yayın hayatına bir süre ara vermiştir. 1964'te ise yeniden başlayarak 1980'de 277'inci sayısı derginin son sayısı olmuştur. Kurucu kadrosu Mehmet Çınarlı, İlhan Geçer, Necati Karaer, Nüzhet Erman, Tarık Buğra, Cemil Meriç, Fikret Sezgin ve Osman Fehmi Özçelik gibi kendilerini *Hisarcılar* olarak tanımlamışlardır. *Hisarcılar*, ismini Boğaziçi'nde tarihi bir anıt ve İstanbul'daki bir semt adından almıştır. Kendilerini özellikle sol edebiyat akımlarının dışında hatta karşısında konumlandırmışlardır. Sosyalizmin Türkiye için aşırı ve olumsuz olduğunu düşünmektedirler.¹⁰⁴ *Hisar*, Türk kültür hayatının süreli olarak çıkan en uzun ömürlü dergilerinden birisidir.

Yahya Kemal ile aynı dönemlerde yaşamış olan tarihi eserleri ve eski musikiyi geçmişten iki büyük emanet olarak gören ve onların korunması ve gelecek kuşağa aktarılması gerektiğini savunan¹⁰⁵ Ekrem Hakkı Ayverdi, Türk muhafazakârlığına önemli katkıları bulunmuş bir diğer isimdir. Yine aynı şekilde muhafazakârlıkta senteze inanan ve medeniyet kavramının önemini vurgulayan kız kardeşi Sâmiha Ayverdi, “kökü mazide olanâti” düşüncesinin savunucularından Yahya Kemal ekolünün takipçilerinden biridir.¹⁰⁶

Ayverdiler'in bakış açısında sanat; edep ve ahlakla doğrudan bir ilişki kurmaktadır. Onlar müstehcenliği bir yozlaşma olarak görmektedirler. Edebi geniş bir kavramda almalarının yanında, bir sanatkârın laubaliliği de “sanat ve tehyyüç kudreti”

¹⁰⁴ H. Başgüney, 2015, s. 254.

¹⁰⁵ B. Ayvazoğlu, “Ekrem Hakkı Ayverdi”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık**, 6. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017d, s. 239.

¹⁰⁶ U. Azak, “Sâmiha Ayverdi”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık**, 6. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017d, s. 249.

hoş görülmeven bir durumdur.¹⁰⁷ Edep ve ahlak kavramlarını ele almalarından yola çıkarak, Ayverdiler'in tasavvufi eğilimleri sanat ve estetik kavramlarına olan bakış açılarını etkilemiştir. Yeni olanın her zaman kutsal bir şekilde görülmesini eleştiren S. Ayverdi, köke olan bağlılığın sanat ve medeniyet inşası için önemini sürekli vurgulamıştır. Yahya Kemal gibi yeniliğe karşı bir tavrı yoktur ama yeni olan şeylerin yalnızca yeni olduğu için “dağınık ve soysuz bir cereyan”ın sözcülüğü için ortaya atılmasına karşı çıkmıştır.¹⁰⁸ Buradan, Ayverdi kardeşlerin de Yahya Kemal'in görüşleriyle paralel bir şekilde sanatta denge oluşturulmasının çok daha iyi olacağını savunduklarını çıkarabiliriz. Bunu da bir sentez fikriyle olması gerektiği görüşünü paylaşmışlardır.

2.3. Günümüzde Muhafazakâr Kültür – Sanat Anlayışına İlişkin Tartışmalar

Türk muhafazakârlığının kültür ve sanat anlayışı, farklı söylemler ve bu söylemler üzerine yürütülen tartışmalardan temellenmiştir. Geçmişten günümüze kadar çeşitli mecralarda kendisine yer bulan tartışmalar, aynı zamanda Türk muhafazakârlığının da esaslarını oluşturmuştur. Bu noktada, daha önce ele alınan Türk muhafazakâr kültür-sanat oluşumunun geçmiş dönem tartışmalarından hareketle, günümüzde muhafazakâr düşüncenin kültür ve sanat olan bakışı ortaya konmaya çalışılacaktır.

2000'li yılların ilk çeyreğinde kendisini “muhafazakâr demokrat” olarak tanıtarak iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi süregelen yıllar boyunca halkı yakından ilgilendiren birçok değişikliğe imzasını atmıştır. 2012 yılına geldiğimizde, dönemin Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Prof. Dr. Mustafa İsen'in 23 Mart 2012 senesinde Suriçi Grup Platformu Konuşmaları'nda yaptığı “21'inci Yüzyıl

¹⁰⁷ S. Ayverdi'den akt. Z. Ç. İçener, 2012, s. 6.

¹⁰⁸ A.g.m., s. 6-7.

Türkiye’inde Kültür ve Sanat Anlayışı” isimli konuşması beraberinde kültür-sanat ile ilgili birçok tartışmayı getirmiştir. Bu tartışmalara, Türkiye’de kültür-sanat çalışmalarına farklı perspektiflerden bakan birçok entelektüel, yazdıkları köşe yazılarıyla katılım göstermiştir. Konuşmasında, son 10 yıldır iktidar tarafından çok iyi işler yapıldığını ve Türkiye’yi dünyayla yarışır hale getirildiğinden ayrıca Türkiye’nin hukuki ve ekonomik anlamlarda da başarısını devam ettirdiğini belirten İsen, kültürel anlamda da diğer kategorilerle başa baş giden bir adıma ihtiyaç duyulduğunu söylemiştir. Konuşmasının en önemli kısmı ise; “Muhafazakâr kesimin nasıl bir demokrasi anlayışı varsa, ‘muhafazakâr estetik’ ve ‘muhafazakâr sanat’ın normlarını ve yapısını oluşturmak gibi bir yükümlülük içinde olunmalıdır.” Sözüdür. Devletin bale, senfoni, tiyatro gibi sanat dallarında, kadrolu sanatçıların en az üçte birini kullanmadığını belirten İsen, bu alanların toplumla buluşmadığını ve toplumun ilgisini çekecek faaliyetler ortaya koyamadığını belirtmiştir. Şehir tiyatrolarında da durumun pek farklı olmadığını söyleyen İsen: “Yapılan eleştirilere de her defasında olduğu gibi bu kesimler, ‘Efendim bu muhafazakâr kesim zaten sanattan anlamaz, size ne oluyor da bu işlere karışıyorsunuz, işinize bakın’ der gibi karşılık verirler.”¹⁰⁹ demiştir.

Sabah gazetesindeki köşe yazısında bu konuya değinen Emre Aköz, Prof. Dr. İsen’in muhafazakâr sanat ve estetikten neyi kast ettiğini daha açık bir şekilde ortaya koyarsa tartışmanın çok daha verimli olacağını yazmıştır. Muhafazakâr sanat denildiğinde akla önce sanatçının işlediği konu mu yoksa o konuya nasıl yaklaştığını mı kast ettiğini sorgulayan Aköz, bu konuyu önemseydiğini belirtmiştir. Çünkü AKP döneminde yapılan hizmetlerin çoğunun özellikle de yapıların estetik açıdan zayıf olduğunu düşünen Aköz: “Osmanlıdan ya da Selçukludan günümüze kalan üç beş motifi binalara yerleştirdiğimizde ne yapmış oluyoruz? Böylece geleneği mi koruyoruz? Yoksa geleneği yeniden icat mı etmiş oluyoruz? Estetikte muhafazakârlık böyle mi

¹⁰⁹ M. İsen, “21’inci Yüzyıl Türkiye’inde Kültür ve Sanat Anlayışı”, 23 Mart 2012, Suriçi Grup Platformu Konuşması, *Çağdaş Türkiye’de Muhafazakâr Sanat Sorunu Perspektifler ve Diyaloglar* (der. Servet Gündoğdu), Granada Yayınları, İstanbul, 2013, s. 13-16.

yapılır? Binanın cephesini bezemek yeterli mi; peki iç alanlar ne olacak?” sözleriyle konuyla ilgili tutumunu açıklamıştır. Bunun yanı sıra meselenin kişi boyutunu da ele alan Aköz, muhafazakâr zengin kişilerin alışkanlıklarına bakıldığında genel manzaranın uyduruk bir modernleşmeden ibaret olduğunu, parası olmasına karşın gösterişten kaçınanların ise minimalist bir estetiği oturabilenlerin sayısının çok az olduğuna yazısında değinmiştir.¹¹⁰

İskender Pala, Mustafa İsen ve Emre Aköz’ün tartışmalarına farklı bir perspektiften bakarak; muhafazakâr sanattan önce muhafazakârlık kavramını tartışmanın gerekli olduğunu belirtmiştir. Muhafazakârlık, muhalif taraftan bakan birine göre, her şeyi din penceresi aracılığıyla görerek, dini referanslar alan kişilerden oluşan bir kimliğin adıdır. Kültür ve sanat açısından bakıldığında ise muhafazakârlar, milli ve manevi değerlere, âdetlere, geleneklere ve eserlere bağlı olarak onları korumaya, yaşatmaya ve devam ettirmeye çalışan kişilerdir. Yaptığı ikinci tanıma göre kendini bir muhafazakâr olarak adlandıran Pala, sınırlayıcı bulduğu ‘muhafazakâr sanat’ tanımı yerine bir muhafazakâr olarak sanatı tanımladığı 20 maddeden oluşan bir manifestoyu köşesinde paylaşmıştır. Bu manifestoya göre; muhafazakâr sanat, doğrudan toplumun kendisinden kaynaklanırken toplumun barışına, aydınlanmasına, maddi ve manevi gelişimine katkıda bulunmayı amaç edinmektedir. Ayrıca muhafazakâr sanat, din eksenli bir sanat değildir fakat dini duyarlılığı mutlaka dikkate almaktadır. Batı’yı reddetmeyen ancak onun ruhuna mesafeli yaklaşan muhafazakâr sanat anlayışı, geleneği sorgulayıp yorumlayarak çağdaş birikime katmaktadır. Sonuç olarak manifesto, “Muhafazakârların doğru dürüst bir sanat anlayışı ve gelişmiş bir estetik seviyeleri yoktur.” Düşüncesine şiddetle karşı çıkmaktadır.¹¹¹

¹¹⁰ E. Aköz, (2012, 27 Mart), “Muhafazakâr Sanat?”, *Sabah*, Erişim Adresi: <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/akoz/2012/03/27/muhafazakar-sanat>

¹¹¹ İ. Pala, (2012, 10 Nisan), “Muhafazakârın Sanat Manifestosu”, *Zaman*, Erişim Adresi: <https://t24.com.tr/haber/iskender-paladan-muhafazakar-sanat-protestosu,201406>

“Muhafazakâr sanat olur mu?” sorusuna *Taraf* gazetesindeki yazısıyla yanıtlayan Murat Belge; bu sorunun üzerinde edebiyatı ele alarak durmuştur. Söylenen her sözün daha önce söylenmediği, yeni bir söz olduğu için muhafazakâr olamayacağını savunan Belge, sorunun daha kapsamlı ve doğru soruluş şeklinin “Sanatın içeriği muhafazakâr olabilir mi?” şeklinde olması gerektiğini söylemiştir. Buna cevap olarak muhafazakâr birinin aydında sanatçı da olabileceğini belirten Belge: “edebiyatta olsun, genel olarak sanatta olsun, var olana katılan her yeni ‘metin’, son analizde ‘yeni’dir. Biri çıkıp ‘Hiçbir şeyi değiştirmeyelim. Her şey eskiden olduğu gibi kalsın.’ Dediğinde dahi, ‘yeni’ bir şey söylemiştir, var olana o söylenmeden önce var olmayan ‘yeni’ bir şey katmıştır demektir.” diyerek yazısını noktalamıştır.¹¹²

Beşir Ayvazoğlu bu tartışmalara *Zaman* gazetesinde kaleme aldığı “Muhafazakâr Sanat ve Estetik Meselesi” isimli yazısıyla katılmıştır. Prof. Dr. İsen’in “muhafazakâr sanat ve estetik” sözünü problemlili bulan Ayvazoğlu, Murat Belge gibi sanatın değil sanatçının muhafazakârlığından söz edilebileceğini söylemiştir. Birçok konuda muhafazakâr olan bir sanatçının, sanatta son derece yaratıcı ve yenilikçi olabileceğinden söz eden Ayvazoğlu, Türk muhafazakâr sanatçılarımızdan örnekler vererek; Yahya Kemal, Peyami Safa, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Sezai Karakoç gibi yazar ve şairlerin edebiyatımıza yeni ufuklar açmış büyük sanatkarlar olduğunun altını çizmiştir. Ayrıca Ayvazoğlu, geleneksel ve modern kültür-sanatın birbirinden kopuk bir şekilde ele alınamayacağını belirtmiştir. Buna göre, öncelikle neyin, nasıl muhafaza edileceği; sonrasında ise dünyada sanat ve kültür alanında neler olup bittiği bilinmeli ve yeni bir şeyler ortaya konmaya çalışılmalıdır. Yani bugünün modern ve güncel sanat akımlarını yok sayarak, geleneğin yaratıcı bir kaynak haline getirilmesi mümkün değildir.¹¹³

¹¹² M. Belge, (2012, 13 Nisan), “Muhafazakâr Sanat”, *Taraf*, Erişim Adresi: <https://t24.com.tr/haber/muhafazakar-sanat-olmaz-muhafazakar-sanatci-olur,201584>

¹¹³ B. Ayvazoğlu, (2012, 12 Nisan), “Muhafazakâr Sanat ve Estetik Meselesi”, *Zaman*, Erişim Adresi: <https://www.timeturk.com/tr/makale/besir-ayvazoglu/muhafazakar-sanat-ve-estetik-meselesi.html>

Bu bölümde; kültür kavramı, Türk Muhafazakâr düşüncenin kültürel köklerinin oluşumu, buna damga vuran ekoller ve kültür-sanatla olan ilgileri anlatılmaya çalışılmış; muhafazakâr düşüncenin geçmişten günümüze yaşadığı kültür-sanat tartışmalarına değinilmiştir.

Buradan hareketle, üçüncü ve son bölümde *Yeni Sanat* dergisinin bu tartışmalarda nerede durduğu ve muhafazakâr kültür-sanat meselesine bakış açısı ile söylemleri incelenecek; bu incelemeler ışığında analiz edilecektir.

3. YENİ SANAT DERGİSİ VE MUHAFAZAKÂR SANAT

3.1. Bir Sanat-Edebiyat Dergisi: *Yeni Sanat*

Türk muhafazakârlığının kendini temellendirdiği ve şekillendirdiği nokta olarak kültür kavramı ve kültür kavramının tanımı ikinci bölümde detaylı bir şekilde yapılmıştır. Türk muhafazakârlığı mevcut durumdaki düzen ve otoriteye karşı fikri bir çatışmaya girmemiştir. Kültürü oluşturan temel unsurların amacı, gelenekleri devam ettirmek ve belli bir düzende istikrarı koruyarak tarihi muhafaza etmektir. Bu temellendirmenin altında yatan durum Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte sıfırdan başlayan bir hikâyenin Türk muhafazakârlığını oluşturmasıdır. Devrim ile birlikte toplumun hayatına giren Batılılaşma kavramı ve bu yönde ilerleyen politikalar milli kültürün yerini alıyor gibi görüldüğü için toplumun muhafazakâr kesimini rahatsız etmiştir. Buradan hareketle de muhafazakâr düşünce sistemini savunan kişiler alışık oldukları yapının korunması için mücadele etmişlerdir. Bu mücadelenin bir ayağını da muhafazakâr aydınların fikirleri ve bu fikirler çevresinde oluşturdukları yayınlarıdır. Dergi yayıncılığı kapsamında ikinci bölümde anlatılan yayınlardan hareketle çalışmanın ana bölümünü oluşturan *Yeni Sanat* dergisinin incelenmesi muhafazakâr ideolojinin sanat dergilerinde ne şekilde ortaya çıktığı, işlendiği ve tartışıldığını anlamamız açısından önemlidir.

Yeni Sanat, 1973 yılının Aralık ayında yayın hayatına bir başlamış, 1975 yılı Mayıs ayına kadar yayın hayatına devam etmiş bir dergidir. Aylık olarak yayımlanan dergi, 7. Sayısına kadar kesintisiz yayımlanmaya devam etmiştir. 1974 yılında ise sadece 8. Sayısı, Ocak 1975 ve Mayıs 1975 yıllarında da 9. ve 10. Sayısı yayımlanarak yayın hayatına son vermiştir. *Yeni Sanat*, başlığından da anlaşılacağı üzere bir edebiyat-sanat dergisidir. Dergide, “Notlar, şiirler ve sanat haberleri” başlıkları sabit olarak yer almaktadır. Bunların yanında denemeler, hikâyeler ve fotoğraflarda dergide yayımlanan

yazılar arasındadır. Derginin kapak tasarımına baktığımızda, yayımlanan son sayısı olan 10. Sayı hariç yazı ve görsel bulunmaksızın çeşitli renklerle basılmıştır. 10. Sayıda farklı olarak içindekiler kısmında bulunan belli başlı yazı başlıklarına kapakta da yer verilmiştir. *Yeni Sanat* dergisinin 8. Ve 10. Sayıları dışındaki tüm sayıları 44 sayfa, 8. Sayısı 76 sayfa ve 10. Sayısı ise 68 sayfa olarak yayımlanmıştır. Ayrıca 8. Sayı, diğer tüm sayılardan farklı şekilde, “Muallim Naci Özel Sayısı” adıyla ve bir özel sayı olarak çıkarılmıştır.

Derginin yönetimini Bekir Oğuzbaşaran üstlenmiştir. Yazı İşleri Müdürlüğü görevini ise Salih Diriklik yapmıştır. Eyüp Onart, Abdullah Uçman, Alemdar Yalçın, Salih Gökmen, Mustafa Miyasoğlu ve Mustafa Durak gibi düşünce insanları, yazarlar *Yeni Sanat* dergisinin yazar kadrosunu oluşturmaktadır.

Yeni Sanat dergisinin yayın hayatına başlamasındaki temel amaç, derginin ilk sayısında yer verilen “Çıkarken” başlıklı yazıda açık bir şekilde belirtilmiştir. Buna göre *Yeni Sanat* kadroları, sanatın birçok alanında başarısız olduğunu düşündükleri Türk aydınının, Batı değerlerine ayak uydurmaya çalışan girişimlerinin yerine kendi sanat birikimlerini halka ve aydınlara sunmayı amaçlamıştır. Bu amaç için dergide, özellikle yaşayan sanat ve edebiyatla birlikte, geçmiş sanat ve edebiyat ürünleri ile bunlar üzerine yeni yorumlar, farklı bakışlar ve değerlendirmelere yer vereceklerini söylemişlerdir. Bunu yaparken sanatçı kimliğine yakın olarak, eleştirel bir yöntem kullanmayı düşünen *Yeni Sanat* yazarları kendilerini “milli cephe” olarak adlandırmışlardır.¹¹⁴

Yeni Sanat, kendisini diğer sanat-edebiyat dergilerinden ayıran özelliklerini de aynı yazıda ifade etmişlerdir. Buna göre *Yeni Sanat*, kültür hayatımızın unutulmuş veya sadece dokunulup geçilmiş, karanlık kalmış köşelerine uzanmayı amaçlamıştır. Bunun yanı sıra dergide çağdaş Batı sanat ve edebiyatının, bütün insanlığı ve ülkemiz meselelerini ilgilendirdiği ölçüde, tercüme yoluyla yansıtılacağını belirtmişlerdir.¹¹⁵

¹¹⁴ “Çıkarken”, *Yeni Sanat*, 1973, Sayı 1, s. 5.

¹¹⁵ *A.g.m.*, s. 6.

Yeni Sanat dergisinin kültür-sanat anlayışında ve bu bağlamda yürüttüğü tartışmalarda milliyetçi, muhafazakâr ve İslamcı ideolojilerin izlerini bir arada görmemiz mümkündür. Bu durum, çalışmanın birinci bölümünde değindiğimiz gibi, Türk sağındaki ideolojilerin iç içe geçmiş olmalarından ve söylemlerini birbirlerine referans vererek, ilişkili bir biçimde oluşturmalarından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle derginin analizi her ne kadar muhafazakâr ideoloji temelinde yürütülmüş olsa da, dergide yer alan milliyetçi ve İslamcı söylemler, muhafazakâr ideoloji ile ilişkileri bağlamında ele alınarak değerlendirilmiştir.

Yeni Sanat dergisinin yayın hayatının son sayısında yer alan “*Köprüler*” başlıklı yazısında Türk toplumunun çağdaşlaşmak adına kaynaklarından koptuğunu ama farklı birçok değere sahip oldukları için de tam anlamıyla batılı olamadıkları anlatılmıştır. Batının girişiminin tercüme edilen veya benimsenen sanat eserleriyle olmasından dolayı sanat değeri taşıyan eserlerin benimsenmesinin de kolay olduğunu vurgulamışlardır. Bunu bir kültürün propagandası olarak tanımlayan *Yeni Sanat* kadrosu; “Roman, hikâye ve tiyatro, bizde batı tipi yaşayış ve duyuş tarzının yerleşmesini ve yaygınlaşmasını sağladı. Kültürel ilişkiler geliştirilirken, tercüme için seçilecek eserlerde bu gerçek gözden uzak tutulmamalı.”¹¹⁶ Yazar kadrosu, bu kültürel ilişkiler geliştirilirken Türk kültür ve sanat hayatına giren bu batı yanlısı yayınlardan rahatsızlıklarını her fırsatta dile getirmişler ve yazılarında sıklıkla değinmişlerdir.

Yeni Sanat dergisinin böyle bir çerçeve içinde ele aldığı ve tartıştığı konuların başında ise çağdaş Batı sanat ve edebiyatları, kültür, gelenek, sinema eleştirileri, doğu-batı sentezi ve Bergson felsefesi gibi temalar yer almaktadır.

¹¹⁶ “*Köprüler*”, *Yeni Sanat*, 1975, Sayı: 10, s. 4-7.

3.2. Yeni Sanat ve “Milli Sinema” Anlayışı

Yeni Sanat dergisinin sayfalarında yer verdiği temaların başında “sinema” gelmektedir. Dergide Batı’nın sinema anlayışı eleştirilmiş ve buna karşılık olarak “Milli Sinema” anlayışı sıklıkla vurgulanmıştır.

Derginin ilk sayısında Mehmet Kılıç’ın kaleme aldığı “*Sinema Eleştirisi Üzerine Notlar..*” adlı yazıda, sinemanın günümüzde milleti uyuşturma yolunda kullanılmış, zevki köreltilen bir kitle oluşturarak, sahipsiz bırakıldığını anlatmıştır. Kılıç, bu kitleyi savaştan sonra, yeni ve Milli bir dinamizm verileceği yerde bilerek geri bırakılmış ve Batı’dan adaptasyonlarla uyutulmuş bir kitle olarak tanımlamıştır. İşte bu noktada Kılıç, eleştiriden başlayarak sinemanın millileştirilmesi gerektiğini savunur. Millileştirmenin, öz değerlere bağlı ve Anadolu’nun kimliğini yansıtmaya bakımından önemli olduğunu vurgular. “Bu millete, Batılı kitaplarda yazıldığı gibi, diğer toplumlar gözüyle bakılmaktan vazgeçilmedikçe de, sinema üzerine oynanan her türlü sol hesaplar, neticesiz kalmaya mahkûmdur. Bu iş; sadece ve sadece halkı, dolayısıyla bütün çabalara rağmen kazanamayan onun kültürünü anlamakla olabilir.”¹¹⁷ Kılıç bu sözleriyle ‘sol hesapları’ ayrıştırarak millete kendi kültürü bağlamında bakılmasını savunmaktadır.

Derginin üçüncü sayısında Mehmet Kılıç, “*Elemek... Eleştirmek veya Sinema Eleştirisi Üzerine Notlar (II)*” başlıklı devam niteliğindeki yazısına Kemal Tahir’den bir alıntıyla başlamıştır. Yazının ikinci bölümünde yine “eleştiri” üzerinde durmuş olan Kılıç, Türk aydınının yetişmesinde kilit bir rol oynayan eleştirinin Milliyetçi Cephede sürdürülmediğini belirtmektedir. Bu durum beraberinde Anadolu’dan çıkan kıyıda köşede kalmış yetenekli kişileri topluma takdim edecek eleştirici yoksunluğu getirmiştir. Kılıç, bu durumu sadece sinema eleştirisi üzerine söylememektedir. Yedi sanat da dâhil olmak üzere bütün sanatlarda böyle bir sorunun varlığını dile getirmiştir.

¹¹⁷ M. Kılıç, “Sinema Eleştirisi Üzerine Notlar..”, *Yeni Sanat*, 1973, Sayı: 1, s. 36-39.

“Bugüne kadar yönetici sınıfı teşkil eden Batıcı bürokrat tarafından çıkarılan Türk entelektüelinin halk eleştirisine söz hakkı tanınmadığı için bilmediği tek şey Türk insanı ve onun gerçekleridir.”¹¹⁸ Kılıç tarafından kaleme alınan bu sözlerin örneğini muhafazakârlığın savunduğu değerlerde görebiliriz. Yönetimde Batıcılığı benimsemiş bir hükümet tarafından halk eleştirisinin geri plana atılması Türk sinemasını olumsuz yönde etkilemiştir. Sinemanın emperyalist amaçlarla kullanılması da Türk insanını pasifize ettiği için Türk sinemasına milli bir dinamizmin gerekliliğini yazısında savunmuştur. Kılıç, yabancı filmlerden uyarlamaların eleştirilerinin de hiçbir şekilde yapılmamasını gerektiğini belirterek üstün bir sorumluluk altında araştırmacı, yapıcı ve geleneklerine sadık bir sinema eleştirisini savunmuştur.

Yeni Sanat'ın ikinci sayısında “*Türk Sinema Ortamı*” başlıklı yazı Salih Gökmen'e aittir. Gökmen, bu yazısında Türkiye'de genel olarak sanatlarda ve bilhassa sinemada bir çatışma olduğundan bahsetmiştir. Tanzimat ile birlikte başlayan bu durumu Türk aydınından yola çıkarak anlatan Gökmen; “Bugün Türk sinema ortamının içinde bulunduğu şartları, Türkiye'nin genel durumundan ayırmak imkânsızdır. Türk aydınında son yıllarda meydana gelen değişimler, sanat dünyasında da etkisini göstermiştir. Nitekim Batıcılığı en aşırı şekliyle alıp, her yeniliği oradan bekleyen ve bu tür gelişmeleri derhal ithal ve icra eden kişiler, zaten işin başında bir çıkmaza girmişlerdir. Cumhuriyet ile birlikte yurda giren opera, klasik batı müziği icrası, bale gibi sanatların 50 yılda ne gibi bir değişim gösterdiği gerçekte şüphelidir.” Sözleriyle aslında sanatçıların Batıdan aldıkları yeniliği sadece taklit yoluyla icra ettiklerini düşünmektedir. Bununla birlikte bu sanatların aksine sinemada durumun farklı olduğundan bahseder. Sinemada, bir avantaj olarak ulusal özelliklerimizi yansıtan filmlerin varlığına az da olsa rastlanmaktadır ama bu varlık hala istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Bu seviyeye ulaşmak için Türk sinema sanatçısının, yazarının,

¹¹⁸ M. Kılıç, “Sinema Eleştirisi Üzerine Notlar II”, *Yeni Sanat*, 1974, Sayı: 3, s. 27-30.

yönetmenin ve senaryocusunun milli özelliklerimizden hareketle dünya sineması standartlarına kendi ulusal özelliklerimizi ve özümüzü sindirmiş yapımlar ortaya koyması gereklidir. Gökmen bu durumun Batıya tamamen sırt çevirmek anlamına gelmediğinin de altını çizmektedir. Önemli olanın her şeyin batıda olmadığına kendi geleneksel sanatlarımızın da birçok yönden Batı ile yarışır bir seviyede olduğunun bilincine varılmasıdır.¹¹⁹ Keskin değişimleri sevmeyen muhafazakâr düşünce sistemi odağına geleneği almaktadır. Gökmen, kaleme aldığı bu yazısında gelenekle bağlantı kurmaktadır. Milli değerlerimizi kaybetmeden ve onlardan hareket ederek, Batıyla yarışabilir bir seviyede olacağımızı vurgular. Burada önemli olan nokta; gelenekle yeniliğin bir sentez oluşturmasıdır. Gökmen, yazısında bu noktaya parmak basmış ve Türk sinema sektöründe çalışan kişilerin geleneklerimizden ve ulusal değerlerimizden yola çıkarak, kendi fikirlerini ve sembollerini üretmelerinin gerekliliğini anlatmıştır.

Salih Gökmen derginin üçüncü sayısında “*Türk Sinema Ortamı II*” başlıklı devam yazısında Türkiye’deki sinema ortamının yeni girişimlere hazırlanabilmesi ve atılabilmesi için yapılması gerekenleri anlatmıştır. Bu yeni girişimlere hazırlanmak için de Türk sinema piyasasının mevcut durumunu çok iyi bilmek ve bu piyasa şartları doğrultusunda olumlu eserler ortaya koyabilmek için uygun bir zemin meydana getirilmesi gerektiğini savunmuştur. “Bununla birlikte, en az film yapım şartları kadar önemli bir hususu, yerli film seyircisinin, yani bizzat Türk halkının nelerden hoşlandığını, nelere ilgi duyduğunu; aynı zamanda sinema yoluyla kendisine ulaştırılmak istenen meseleleri ne dereceye kadar üstü kapalı olarak, ima yoluyla (sembollerle) anlayabileceğini, nereden sonra açıklamaya girişilmesi gerektiğini göz önünde tutmak lazımdır. Bu hiç şüphesiz halkın saf duygularının istismarına kullanılacak değil; topluma iletilmek istenen mesajın ne yolla verilirse daha sağlam temele dayanacağını tespit için faydalıdır.”¹²⁰ Gökmen, şu ana kadar Türk halkının

¹¹⁹ S. Gökmen, “Türk Sinema Ortamı”, *Yeni Sanat*, 1973, Sayı: 1, s. 16-20.

¹²⁰ S. Gökmen, “Türk Sinema Ortamı II”, *Yeni Sanat*, 1974, Sayı: 3, s. 11-12.

sinema ile ilişkisini sağlam temellere oturabilen bir sinema yazarının ortaya çıkmadığını belirtmiştir. Bunun nedenini ise şu şekilde açıklamaktadır: “Bu durum en kısa şekilde, batıdan gelen bir sanat olduğu ve sanat yönüyle en dengeli örnekleri batıda verildiği için, sinema ile uğraşan kimselerinde batı sinema endüstrisi ve halkıyla bütünleşebilme metotlarını örnek almasına bağlanabilir. Nitekim hemen hiçbir sinema yazarı, Türk halkını maddi bir yığın şeklinin ötesinde görmemiş, o halkın hissi ve manevi yanının (hem de çok kuvvetli bir biçimde) var olduğunu hesaba katmamıştır. Böylece ileri sürülen teoriler de soyut birtakım sözlerin ötesine geçememiştir.”¹²¹ Yeni bir sinema ortamı yaratırken sinema ile ilgilenen aydınları da ilgilendirdiği için bu görev hem sinema yazarına hem de aydına büyük görev düşmektedir. Türk halkını iyi analiz etmek ve ne istediğini anlamaya çalışmak da bu görevler arasındadır.

Salih Gökmen, derginin dördüncü sayısında yine devam niteliğinde kaleme aldığı “*Türk Sinema Ortamı III*” başlıklı makalesinde sinemaya yön veren unsurların sonuncusu olan aydınlar ve sinema yazarları üzerinde durmaya devam etmiştir. Sinema yazarlarının Türk sineması için neler yaptığı, hangi olumlu çabaya girdikleri ve Türk sinemasına yön verebilecek güçleri varken bunu nasıl kullandıkları Gökmen’in değindiği sorular arasındadır. Sinema yazarları Türk sinemasına ne gibi bir değişim gerektiğini tespit edememişlerdir. Gökmen’e göre, öne sürdükleri teklifler kendilerinin de ne şekilde uygulayacaklarını bilemedikleri yuvarlak deyimler halindedir. 1965’li yıllara baktığımızda ise, Gökmen o dönemi şu şekilde anlatmıştır: “1965’li yıllarda ise sinema ortamındaki canlılık daha başka türlü idi. İhtilal sonrası serbestlik ortamında Türk fikir hayatına yeni görüşler katılmış, sinemada ‘*Toplumcu Sinema*’ diye bir akım başlamıştı. Hele yapımcıların giderek yönetmenlere daha geniş imkânlar tanımaları, 1964 ve 1966 arasında *Bitmeyen Yol*, *Hudutların Kanunu*, *Sevmek Zamanı*, *Haremde 4 Kadın*, *Gurbet Kuşları*, *Keşanlı Ali Destanı*, *Suçlular Aramızda* gibi filmlerin

¹²¹ A.g.m., s. 12.

yapılmasını sağlamıştı. Bu arada Sinematek kurulmuş, Türk Film Arşivi de gösterilerine devam etmekteydi. Dergi ve gazetelerde sürekli sinema yazıları ve tenkitleri yayınlanıyordu. Ama nedense mesele hiçbir zaman, olumlu bir sinema ortamı teşkil etmek, sinemamıza belli klişe sözlerle karşı çıkmanın dışında, ona iyi niyetli bazı teklifler önermek, yeni çözüm yolları göstermek noktasına getirilemedi. Herkes, sanki günün modası olduğu için sinemayla ilgileniyor durumdaydı.”¹²² Bunlarla birlikte dönemin sinema ortamına ‘Ulusal Sinema’va ‘Devrimci Ulusal Sinema’ tartışmaları eklendiğinde, sinema yazarlarının gücünün giderek yok olduğunu söyleyen Gökmen, henüz kendi iç meselelerini halledememiş sinema yazarlarının, Türk sinemasıyla ilgili nasihatlere ve kılavuzluğuna ihtiyaç olmadığına altını çizmiştir. 1972-73 yılları arasında, sinemaya yeniden ilgi duyulmaya başlanmıştır. Bunun nedenleri arasında toplumda değişmekte olan ideolojik formların sinemadan bir fayda beklemesi ve aydınların, sanatçıların sinemaya bilinçle tekrar eğilmesi vardır.

“Şüphesiz, eğer Türk Sineması’na bugünkü kalıpların dışında bir yenilik getirilecekse, bu ilk elde kaynağını bazı şahsi eğilimlerden veya fikri bütünleşmelerden alacaktır. Ama meseleyi sadece ideoloji yönüyle ele alıp, sinemayı da direkt bu çatışma içine sokmak veya bazı şeylere karşı en azından saygıyı unutup, sürekli bir ağız ve teori münakaşasına hazırlanmak hem henüz erkendir, hem de bu aksak sinema sisteminin devamına sebep olmaktan başka bir fayda sağlamayacaktır. Sinema yazarları kendi aralarındaki meseleleri, hiç olmazsa bir süre tehir edip, enerjilerini Türk Sineması’ndaki hangi aksak yönlerin ne şekilde düzeltilebileceği üzerine harcarsalarsa, herhalde çok daha faydalı bir işe girişmiş olacaklardır.”¹²³ Gökmen bu cümleleriyle Türk Sinema ortamındaki farklı ideolojik görüşlerin en azından bir süre birbirleriyle çatışmalarını bırakıp, gerekli ve yüklü olan ön çalışmaları yaparak Türk Sinema ortamına yön verecek güçlü ve teorik çalışmaların üretimini savunmaktadır. Gökmen’in kast ettiği ve

¹²² S. Gökmen, “Türk Sinema Ortamı III”, *Yeni Sanat*, 1974, Sayı: 4, s. 13-16.

¹²³ *A.g.m.*, s. 15.

savunduğu şey, Türk Sinema ortamının verimli bir şekilde işlemesi ve Türk halkının sinemaya daha fazla ilgi göstermesidir. Bunun için aydınların ve sinema yazarlarının üstüne düşen Türk halkının isteklerini, geleneklerini göz önüne alarak toplumdaki farklı ideolojik görüşlerden bağımsız olarak Türk Sinemasını bir bütün şeklinde ele almaları ve bunun için daha çok çabalamaları gerektiğidir.

Yeni Sanat dergisinde ‘*Yerli Sinema*’ ve Türk sinema ortamının nasıl olması gerektiği tartışılmış olmakla birlikte geleneklerimizden kopmadan dengeli bir sentezle daha doğru bir ortam yaratılacağı görüşü savunulmuştur. Ayrıca derginin üzerinde durduğu başlıklardan bir diğeri ise edebiyattır. Bu aşamada *Yeni Sanat* dergisinin edebiyat anlayışı ve edebiyat türleriyle ilişkisi incelenecektir.

3.3. Yeni Sanat ve Edebiyat

3.3.1. Yeni Sanat ve Şiir

Yeni Sanat dergisinin edebiyat alanında işlediği temalardan ilki şiidir. Derginin belli sayılarında yer verilen şiirlerin yanı sıra yazar kadrosundan Abdullah Uçman ve Mustafa Miyasoğlu’nun şiirle ilgili gözlemlerine ve yazılarına yer verilmiştir.

Derginin birinci sayısında Abdullah Uçman’ın kaleme aldığı “*Şiirimizde Yeni Yönelişler*” isimli bir yazısı bulunmaktadır. Uçman yazısına, şiirimizin çok eski geleneklere dayanmasına rağmen Türk şiiri için dönüm noktası sayılabilecek yeni döneminin Tanzimat ile başladığını belirterek başlamıştır. Tanzimat Dönemi’nin fikir adamlarından Namık Kemal, Şinasi ve Ziya Paşa gibi sanat adamlarının divan şiirinin beyit, ses ve soyut güzellik anlayışına karşı çıktıklarını ve Divan şiir geleneği ile yaptıkları kavgada genellikle Fransız romantiklerden yararlandıklarını söyleyen Uçman, aynı çağda ‘*vatan, millet, hürriyet*’ kavramlarını içine sıkıştırarak toplumcu bir edebiyat

yaptıklarına değinmiştir. Türk şiirinde de eski-yeni tartışmasını olduğunun altını çizen Uçman, yeniliğin üstatlarından sayılan Recaizade Mahmut Ekrem ve Divan şiiri temsilcilerinden Muallim Naci'nin bu tartışmasının sonucu olarak içerik ve şekil bakımından batı şiirinin başarılı bir kopyası olarak Servet-i Fünun ekolünü doğurduğunu belirtmiştir. Türk şiirinde yapılan her yeni harekete veya akıma önce tepki gösterilmesi daha sonra kendini kabul ettirmesi hep bir mücadele sonucunda olmuştur. Uçman, özellikle batıdan gelen hiçbir yeniliğin başlarda hoş bir şekilde karşılanmadığının altını çizmiştir.

Uçman, savaş yıllarından sonra gelen Cumhuriyet Dönemi ile birlikte, yaptığı işi bilen ve geleneklerine bağlı olarak sürdüren Yahya Kemal'den bahsetmiştir: “Geleneğimize bağlı son Osmanlı aydınlarından biri olan Yahya Kemal, basında bulunduğu ve bir ekole doğru yönelttiği *Dergâh* adını seçerken bile ne yaptığının farkındadır. O, gözleri önünde yıkılan değerler karşısında eli kolu bağlı oturamazdı. Siyasi yoldan müdahalede bulunmayacağını bildiği için birçoklarının yaptığı gibi ağıt da yazmadı. Sonunda kendisinin yapabileceği en dürüst işi yaptı; şekil bakımından divan şiiri tarzında, öz bakımından bizim toplum, tarih, insan ve medeniyetimizi oluşturan unsurları bir tepki olarak yeni bir şekilde anlatan şiirler yazdı: Gazeller.. Bu yüzden Yahya Kemal'i, Cumhuriyet sonrası yenileşme ve batılı anlamda değişim çağımız içinde eski kültürümüze dönüş, onu bugüne getirme veya geleneğe yönelik diye isimlendirebileceğimiz dünden bugüne doğru uzatılabilecek bir çizgi üstünde en öne koymak zorundayız.”¹²⁴ Uçman'ın Yahya Kemal hakkındaki düşüncelerini muhafazakâr ideolojinin başat temalarından biri olan gelenek ile bağdaştırmamız mümkündür. Muhafazakârlar her zaman geleneklerine bağlı şekilde tedrici bir şekilde ilerlemekten yanadırlar. Çalışmanın ikinci bölümünde yer verilen Türk muhafazakârlığına katkıda bulunan ekoller arasında anlatılan Yahya Kemal, Osmanlı kültürü ile Cumhuriyet

¹²⁴ A. Uçman, “Şiirimizde Yeni Yönelişler”, *Yeni Sanat*, 1973, Sayı: 1, s. 7-10.

kültürü arasında bir köprü vazifesi görmüştür. Cumhuriyet dönemindeki mevcut düzene karşı gelmeden geçmiş birikimlerini kullanarak var olan geleneklerle birlikte sentezleyerek ortaya koymuştur.

Yazısının devamında ‘Hececiler’, ‘Garip Akımı’, ‘Birinci ve İkinci Yeni’ şairlerinden söz eden Uçman, toplumcu ve gerilimli şiirlerinin yanı sıra divan şiirlerini de yazmayı sürdüren ‘Mavi’ akımından Attilâ İlhan’ı örnek vermiştir. Uçman’a göre İlhan, zamanla biriken şiirlerini bir divanda toplayarak çıkışını yapabiliirdi. İlhan bunun yerine divan şiiri tarzındaki şiirlerini *Belâ Çiçeği*’ne, geri kalanları ise *Yasak Sevişmek*’e koymuştur. Uçman, İlhan’daki bu öze dönüşün aynı Yahya Kemal gibi Paris’te yaşadığı zamanların olumlu etkisinden dolayı olduğunu dile getirmiştir. Uçman, 1969-1972 yıllara gelindiğinde ise çalışmaların çoğunun geleneğe dönük olduğunu belirtmiştir.

Yeni Sanat dergisinin üçüncü sayısında yine Abdullah Uçman’ın kaleminden çıkan “1973’te Şiir”¹²⁵ başlıklı yazısı “Şiir Bizimdir” diyen bir yazarın sözüyle başlamıştır. Uçman, Türk şiirin için her dönem diğer edebiyat türlerine göre daha canlı olduğuna değinmiştir. Dönemin *Hareket*, *Edebiyat* ve *Hisar* gibi dergilerindeki şiirlerden örnekler vermiş; *Hareket* dergisinin zamanla sanat ve edebiyattan uzaklaşarak ideolojiye kaydığını, *Hisar* dergisinin ise her zamanki gibi kabuğuna çekilerek şiir adı altında amatör şeyler yazdıklarını da eklemiştir. Eskişehir’de *Deneme* adıyla bir edebiyat dergisi çıkaran bir grup bu defa *Gelişme* adıyla üç aylık bir edebiyat dergisi çıkarmaya başlamışlardır. Bu derginin çıkışını 1973’ün önemli edebiyat olayları arasında gören Abdullah Uçman, Cumhuriyet’ten sonraki dönemde şiir ve genel olarak edebiyat üzerine ayırdıkları sayısıyla Ahmet Kot ve Yılmaz Taşçı birikimleriyle büyük ilgi görmüşlerdir. Bu yayınlardan farklı olarak toplumculuğu yayın politikasına oturtan *Yansıma* dergisi ise 30 yaşın üstünde heveskâr bir yazar kadrosuyla sol edebiyata şair olarak girmiş ve yayın hayatına başlamıştır.

¹²⁵ A. Uçman, “1973’te Şiir”, *Yeni Sanat*, 1974a, Sayı: 3, s. 13-19.

Yazısının devamında 1973 yılında çıkarılan şiir kitaplarını tanıtmaya ayıran Uçman, *Zebra* (Behçet Necatigil), *Rüya Çağrısı* (Mustafa Miyasoğlu), *Yedi Güzel Adam* (Cahit Zarifoğlu), *Tutuklunun Günlüğü* (Attilâ İlhan) gibi yayınları da okuyucuya tanıtmıştır. Uçman, böylelikle 1973 yılında Türk şiirinin genel hatlarını okuyucuyla buluşturmuştur.

Yeni Sanat dergisinin dördüncü sayısında “*Divan Şiirine Yönelmek*” isimli yazı Mustafa Miyasoğlu tarafından kaleme alınmıştır. Bu yazıya Miyasoğlu, Tanzimat ile birlikte Türk sinema anlayışı gibi edebiyatında kendi geleneğinden uzaklaşarak yüzünü batıya dönmesini ve eski şiirle yeni şiir arasında dilden başka hiçbir ortak özellik kalmadığını söyleyerek başlamıştır. Miyasoğlu, halk şiirinin o zamanlarda da sürdüğünü bu yüzden Tanzimatçıların divan şiirini yıkmayı amaçladıklarını dile getirmiştir.

“Şiirin özündeki değişim, sanatçıdan çok birer gazeteci olan Tanzimat Edebiyatı’nın öncüleri eliyle, hitabete ve makaleye doğru yönelerek bir çeşit ihtilal parolası haline gelmiş; şiir, sürükleyici gücüyle meydanları dolduran heyecan fırtınası olmuştur.”¹²⁶ Tanzimat Dönemi’nde meydana gelene değişiklikler dışında, Servet-i Fünun şiirinin zorlama ve yapmacık bir estetikte olduğunu vurgulamıştır. Milli Edebiyat akımının ise şiirin özünde basitleşme ve sadelik dışında bir şey getirmediğini belirtmiştir. Özetlemek gerekirse Miyasoğlu yazısında, divan şiirini birkaç güçlü kişilik tarafından eski gücünü kaybetmiş; estetiğini, biçimini ve özünü kavrayamamış, yaşadığı dünya ile bir bağ kuramamış, uzaklaştıkça önemini görüp yakınılan ve giderek bazı motiflerine özenilmeye başlanan bir değer olarak görmüştür. Miyasoğlu, duruma hangi tarafından bakılırsa bakılsın 1870’lerde *Hürriyet Kasidesi* ile birlikte kendini kabul ettiren Tanzimat Dönemi sonrasında Türk şiiri yıllar sonra bile kendi geleneğinden yararlanmasına engel olamamış ve çeşitli şekillerde ondan yararlanıldığını belirtmiştir. Bu durumun oluşmasında en büyük payın da Yahya Kemal’e ait olduğunu

¹²⁶ M. Miyasoğlu, “Divan Şiirine Yönelmek”, *Yeni Sanat*, 1974, Sayı: 4, s. 4-7.

vurgulamıştır. Çünkü daha önce de değindiğimiz gibi Yahya Kemal, edebiyat dünyasında ısrarla geleneği savunmuş ve sürdürmüştür. Miyasoğlu yazısını bitirirken, divan şiiri dil bakımından ne kadar zor gözükmüşse gözüksün insanlar anlamaya çalıştıkça daha çok seveceklerdir ve anladıkça uzaklaştıkları geleneklerine dönerek sahip çıkacaklarının altını çizmiştir.

Mustafa Miyasoğlu'nun yazısında geleneksel temellerin izine rastlamamız mümkündür. Miyasoğlu'da kaleme aldığı yazısında Türk şiiri birçok dönemden geçse de hiçbirinin divan şiirinin yerini tutmadığını ve insanların geleneklerine sahip çıkarak divan şiirine tekrar yönelmeleri gerektiğini anlatmıştır.

Yeni Sanat dergisinde şiirle ilgili makaleler ve yazıların yanı sıra birçok şairin özgün şiirleri bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak; Ebubekir Eroğlu'nun *Duyar Saat Notları*, Mustafa Miyasoğlu'nun *Evlerinde Gül Oya, Çiçekleme ve Denize Dökmek*, Ahmet Kot'un *Al Yüzü Eylül'ün*, Arif Ay'ın *Kadın Parmaklarında Göğeri* ve Miyasoğlu'nun *Ay Yorgunu Geceler* şiirleri verilebilir.

3.3.2. Yeni Sanat, Hikâye ve Roman

Yeni Sanat dergisinin edebiyat alanında işlediği temalardan diğerleri ise hikâye ve romandır. Derginin sayılarında yazarların yazdığı özgün hikâyelerin yanı sıra eski edebiyatımızdan örnekler, Türk hikâyeciliği ve romanlarla ilgili yazılara yer verilmiştir.

Yeni Sanat dergisinin ikinci sayısında Abdullah Uçman'ın kaleme aldığı "*Yeni Türk Hikâyeciliğine Giriş*" başlıklı yazısında, 1967 sonrasında ortaya çıkan yeni isimlere ve şiirin ardından gelen bir tür olarak hikâyenin gidişatına değinmiştir. Uçman, 1960'lı yıllardan o zamana kadar toplumdaki gündelik olaylar, sanat ve kültür ortamındaki yoğunlaşmalar ve çağdaş batı düşüncesinin okurların ilgisini çekmesi ve günü gününe takip etmelerinden dolayı ortaya birçok batılı tarzda düşünen hikâyeci çıkardığından bahsetmiştir. Bu hikâyeciler, köy ağalarından kişisel burjuva

bunalımlarına, cinsel ilişkilerden sömürülen işçilere kadar birçok konuda hikâye yazmışlardır. 1965-67'lerden sonra özellikle sanatçılar yönlerini değiştirerek toplumsal konulara ağırlıklarını vermişlerdir. Sanatçı topluma bu gündelik sorunları anlatmayı kendine bir görev edindiğinden bahseder Uçman. Toplumsal çalkantıların durulur gibi görüldüğü döneme gelindiğiyse hikâyecilerin çoğunun işini anı yazarlığına döktüğünü belirtir. Peki, hikâyecilerin tıkanmalarının sebebi nedir? Uçman bu soruyu şu şekilde yanıtlamıştır: “Her şeyden önce, yeni kuşağa mensup sanatçıların hemen hemen tümünün tarihle bağlantıları kopuktur. Tarih, gelenek, medeniyet v.b. evrensel meselelerden haberleri yoktur çoğunun. Tarihle, dolayısıyla geleneksel kültürün bütün örnekleriyle aralarındaki köprüler atılmıştır. Bundan ötürü birçok şeyin uzağında kalmışlardır. Çoğunlukla mevsimlik, hatta günlük işlerle uğraşırlar. 8-10 yıllık bir dönemi kapsayan hikâye tarihimize bakınca ister istemez bunu görüyoruz.”¹²⁷ Uçman’ın bu yazdıklarından o dönemki hikâye yazarlarının aslında söz konusu dönemde hangi ideoloji daha baskınsa o ideolojiye uygun hikâyeler verdikleri çıkarılabilir. Geçmişleriyle bağları kopuk olduğu için de dönemin konularıyla ilgili hikâyeleri bittiği zaman yazma konusunda sıkıntıya girmişlerdir.

Uçman, sanatçıyı toplumsal olaylara yön veren biri olarak görmemiştir. Sanatçı, bir noktada okuyucusuna her şeyin kendi yazdıklarıyla bitmediğini söylemeli ve onu farklı şeylere de yönltebilmelidir. Uçman’a göre; aksi takdirde hikâyelerinin köy kahvelerinde anlatılan masallardan farkı kalmaz. Sonuç olarak Abdullah Uçman’ın Türk hikâyeciliği ile ilgili önerdiği şey; roman, tiyatro ve şiirde de yapıldığı gibi eski halk hikâyeleri ile zamanın sorunlarıyla bağlantı ve benzerlik kurarak ortaya bir sentez çıkarılmasıdır.

Yeni Sanat dergisinin dördüncü sayısında Ali Başoğlu tarafından yazılan “*Bir Hikâye Kitabı Üzerine*”¹²⁸ başlıklı yazıda Metin Önal Mengüşoğlu’nun *Gâvur*

¹²⁷ A. Uçman, “Yeni Türk Hikâyeciliğine Giriş”, *Yeni Sanat*, 1974b, Sayı: 2, s. 10-15.

¹²⁸ A. Başoğlu, “Bir Hikâye Kitabı Üzerine”, *Yeni Sanat*, 1974c, Sayı: 4, s. 17-19.

Kayırcılar isimli hikâye kitabının değerlendirmesi yapılmıştır. Eserin incelemesini yapan Başoğlu, yazısına kitabın enteresan bir kapağı olduğunu; sanki belli bir amacı vurgulamak için tasarlandığını vurgulayarak başlamıştır. Başoğlu'na göre; kolay ve rahat bir okuma sağlamayan eser, yazarın kendi özelliklerini hikâyelerinde tekrar etmiştir. Ayrıca Başoğlu, hikâyelerdeki kişileri kendi kelimeleriyle konuşturmasını zayıflık olarak görmüştür. Başoğlu, değerlerimizin ve geleneklerimizin ortaya konulan eserlerde titizlikle ve sabırla ortaya konulması gerektiğini söyleyerek incelemesini tamamlamıştır.

“*Romancı Tarih Önünde*” başlıklı yazı *Yeni Sanat* dergisinin yedinci sayısında yer almaktadır. Abdullah Uçman tarafından kaleme alınan yazıda, romanın toplum ve edebiyata bir tür olarak girdiğini ve Tanzimat Dönemi'nden bu yana, yaklaşık 150 yıldır, toplum dinamizmine yakın olan sanatçıların bir kısmında açıkça Osmanlı-Türk kültürüne ve tarihine yöneldikleri anlatılmaktadır. Uçman, karmaşık olarak tanımladığı Tanzimat Dönemi'ni şu şekilde anlatır: “Tanzimat ve Tanzimat sonrası bugün bizlerin sandığında da karışık, kimin ne yapıp ettiğini iyice bilemediği, kafası azıcık çalışanın önder olduğu, siyasal örgütler kurduğu çok çalkantılı bir dönemdir. Ömer Seyfettin kendine özgü ironisiyle *Efruz Bey* romanında bu dönemi çok güzel karikatürize eder.”¹²⁹ Ömer Seyfettin, *Efruz Bey* romanında batının ve aşırı batılılaşma yanlıların sebep olduğu toplumsal ve kültürel değişimleri anlatmıştır. Romanda, kültürel hafızanın kaybı sonucu olarak yabancılaşma eleştirilmektedir.

“Namık Kemal'den sonra Mizancı Murat ve daha bir iki kişi dışında Cumhuriyet Dönemi'ne, Ahmet Hamdi Tanpınar'a kadar yerli düşünce ürünü, onu tez haline getirmiş tek bir romancı yok gibidir edebiyatımızda. Tanpınar, Sezai Karakoç'un bir yönüyle 'bozguna bir fetih düşü' gören biri olarak tanımladığı Yahya Kemal'in biraz daha ilerisine gidebilmeyi bilmiştir dersek fazla abartmış olmayız sanıyorum. O

¹²⁹ A. Uçman, “Romancı Tarih Önünde”, *Yeni Sanat*, 1974d, Sayı: 7, s. 4-8.

milletlerin kendi tarihlerini medeniyetin ta kendisi, hiç olmazsa kaynağı olarak görür. Onsuz insanın teşekkül edemeyeceğini ve nesillerin tümüyle yalnızlığa düşeceğini söyler.”¹³⁰ Cumhuriyet Dönemi’ni de romancılar üzerinden anlatan Uçman, kültür için tarihi bir hafıza gibi kabul eder. Romanlarını tarihi dikkate almaksızın sadece gündelik sorunlarla ilgili yazarların eserlerini bilinçli eserler olarak değerlendirmez.

Özetlemek gerekirse Uçman, sanatçıların dikkatini çekmesiyle başlayan kendi tarihimize yönelme ve bu yönelmeyi eserlerine yansıtmanın henüz başlangıç durumunda olduğunu vurgulamıştır. Bu durumun süreceğine inanan yazar, sanatçıların yaptıkları için bir yönden de tarihi sorumluluk bilinci içinde bulunmaları açısından önemli olduğunu belirtmiştir. Uçman da yazısında romanlarını tarih bilincini ve sorumluluğunu geri plana atarak yazar kişilerin romanlarını daha bilinçsiz olarak değerlendirmiştir.

Yeni Sanat dergisinde hikâye ve romanla ilgili yazılan eleştiriler ve değerlendirmeler dışında özgün hikâyeler de yer almaktadır. Bunlara örnek olarak, Mustafa Miyasoğlu’nun *Pancur*, *Tesbih*, Hüseyin Bayraktar’ın *Sapık*, *Ölüm Kuyuları*, *Panik* isimli hikâyeleri verilebilir.

3.4. Yeni Sanat ve Tiyatro

Yeni Sanat dergisinde tiyatro; sinema, roman, şiir ve hikâye temaları kadar fazla işlenmemiştir. Tiyatro ile ilgili derginin beşinci sayısında Alemdar Yalçın’ın kaleme aldığı bir yazı bulunmaktadır.

“*Düşünce Açısından Tiyatromuz*” başlıklı yazıda uzun yıllardan beri süregelen tiyatro araştırmacılarının üzerinde durduğu geleneksel Türk tiyatrosu anlatılmaktadır. Özellikle 1960’lı yıllardan sonra yeni girişimlere sebep olan bu durum, Türkiye’nin

¹³⁰ A.g.m., s. 6.

siyasi bunalımı ve gelişmesiyle ilgili olmasının yanı sıra batının düşünce açısından değişimiyle de alakalıdır.

Yalçın, pozitivistin geçerliliğini yitirmesi nedeniyle batı aydınının yeni görüşlere açılmaya başladığını belirtmiştir: “Plastik sanatlarla beraber bütün sanat dalları da aynı gelişimi gösterince bizde de kendi tiyatromuzu savunan eleştirmen ve araştırmacıların görüşüne değer vermeye başlandı... Geleneğimizden uzaklaştık denildi... Ve hemen nedeni araştırıldı. Bir suçlu da bulundu. Muhsin Ertuğrul... Bu noktada yapılan bütün değerli araştırmalar bir tarafa bırakıldı ve polemikler başladı. Hiç kimse düşünmüyordu ki bir devlet, kurumlarıyla vardır ve her kurum diğerinin gösterdiği gelişime uygun hareket etmek zorundadır. Bütünüyle batıyı kopya eden Türk aydını ve idarecisi herhalde tutup geleneksel tiyatromuzu benimsemiş birini yönetmen yapmayacaktı...”¹³¹ Yalçın’ın yazdıklarına baktığımızda, muhafazakâr kesimin savunduğu şeyleri açıkça görebiliriz. Daha önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi muhafazakârlara göre gelenek soyut bir kategori değildir. Gelenek, aile, üniversiteler, dini kurumlar, vakıflar veya topluluklarda somutlaşmıştır. Bu kurumlar, hem topluma devlet karşısında bir özerklik sağlar hem de toplumu bir arada tutar. Öte yandan batıyı kendine örnek alan Türk aydını kendini bu geleneksel yapıdan kurtarmak ister. Bu durumda yazıda anlatıldığı gibi tartışmalara yol açar.

Araştırmacıların işinin bitmediğini hatta yeni başladığını söyleyen Yalçın, birçok geleneksel değeri çöpe atmak yerine onları yeni fikirlerle harmanlamak gerektiğini savunmuştur. Tiyatronun kökenine bakıldığında ise Yalçın, Dionizos ayinlerini örnek vermiştir: “Tiyatro araştırmacılarının tiyatronun kökeni olarak kabul ettikleri Dionizos ayinleri, aşk ve çılgınlık tanrısı, Dionizos, belki batı tiyatrosunda başlangıçtır ama bizim tiyatromuzun kökeninde bu tarz bir mitolojik tanrıya rastlanmaz. Üstelik Dionizos Anadolu’da çok önceleri yaşayan Hititlerin bereket tanrılarının dejenere edilmiş

¹³¹ A. Yalçın, “Düşünce Açısından Tiyatromuz”, *Yeni Sanat*, 1974, Sayı: 5, s. 9-12.

şeklidir.”¹³² Yalçın, tiyatronun kökeninin eski ve iç içeliğini inancın evrende insanla var olmasına benzetmiştir.

Yazının devamında kendi tarihi değerlerimizle batının tarihi değerlerini teatral açıdan karşılaştıran Yalçın; olaylar ve sosyal hayat karşısında büyük farklılıklar olduğunu belirtmiştir. Eski Yunan ve bizim tarihimizdeki tiyatronun başlangıç zamanı farklı olduğu için işlenen konular da farklıdır. Elllerinde bulunan konu, sosyal ve katı ahlak kurallarına bağlı olduğu için tiyatro yazarı bir tarafta tanrıların bile eşlerini aldattığı bir milletin mitolojisi diğer yandan da tek tanrılı anlayışı zorunlu kılan bir kadının hikâyesini seçmek zorunda kalmışlardır.

“Tiyatro, bütünüyle yaşatıldığı toplumun insanıdır... Durum böyle olunca da oyun yazarımızın, batı insan ve inancıyla, kendisi ve inancı arasında bir ayırım yapması gerekmektedir. Kendi geleneğini batı gözüyle değil kendi yorumlayış şekliyle değerlendirmek zorundadır.”¹³³ Alemdar Yalçın bu sözleriyle tamamen batıdan alınan bir tiyatro anlayışının olamayacağını çünkü Türk toplumunun kendi gelenekleri, değerleri ve inançlarını geri plana atarak bir oyun yazamayacağını altını birçok kez çizmiştir.

¹³² A.g.m., s. 11.

¹³³ A.g.m., s. 12.

SONUÇ

“Türkiye’de Muhafazakârlığın Sanat Dergilerine Yansımaları: *Yeni Sanat* Dergisi” isimli bu tez çalışması, 1973-1975 yılları arasında yayımlanmış olan *Yeni Sanat* dergisinde muhafazakâr düşünce sisteminin nasıl işlediğini, hangi konular ve dinamikler kapsamında ifade edildiğini incelemiştir. Türkiye’de muhafazakâr düşüncenin hangi koşullarda ortaya çıktığı, muhafazakârlığın *Yeni Sanat* dergisinden hareketle sanatsal metinlerde nasıl kendisini gösterdiği, ne şekilde tartışıldığı ve hangi kapsamda ifade edildiği çalışmanın başlıca amaçlarını oluşturmuştur. Bunlardan yola çıkarak muhafazakâr ideolojinin Türkiye’deki sosyal ve siyasal alanda ne şekilde belirdiğini anlamaya çalışmak da ulaşılmaya çalışılan hedefler arasında yer almıştır. Araştırma problemine yanıt bulabilmek amacıyla *Yeni Sanat* dergisinin içeriğindeki metinler, betimleyici araştırma yönteminin amaçlarına uygun şekilde analiz edilmiştir. Buradan hareketle; *Yeni Sanat* dergisinin muhafazakâr sanat anlayışı ile kurduğu ilişki, muhafazakâr ideolojiye ve Türk muhafazakârlığına arka planda değinilerek ayrıntılarıyla ortaya konmuştur.

Çalışmada, *Yeni Sanat* dergisinden hareket edilerek çözümlenmesi yapılan muhafazakârlık ideolojisi öncelikle bir kavram olarak açıklanmış ve muhafazakârlığın aydınlanma düşüncesi, özgürlük ve eşitlik, din ve ahlâk gibi farklı olgularla ilişkisi ortaya konmuştur. Ardından muhafazakârlığın doğuşu ve doğuşuna yol açan siyasi ve toplumsal faktörler açıklandıktan sonra, ideolojik olarak sahip olduğu ana temaları üzerinde durulmuştur. Gelenek, organik toplum, hiyerarşi ve otorite, beşeri eksiklik ve mülkiyet olarak saptanan bu temalar, muhafazakârlığın dünya tasavvurunu belirlememizi sağlamıştır. Bu durum aynı zamanda çalışmanın temelini oluşturan sanat ve muhafazakârlık arasındaki ilişkiyi ve muhafazakâr sanat söyleminin niteliklerini sağlıklı bir şekilde açığa çıkarmamıza da yardımcı olmuştur.

Muhafazakârlık, Fransız Devrimi'ne karşı bir tepki olarak doğmuş olmasına karşın kısa süre içinde önemli bir toplumsal karşılık bulmuş ve dünya geneline yayılarak modern bir siyasi ideoloji haline gelmiştir. Bu toplumsal karşılık Türkiye'de de farklı dönemlerde kendisini göstermiş, ülkenin siyasi ve toplumsal yapısı üzerinde etkili olmuştur. Buradan hareketle çalışmada, muhafazakârlığın Türkiye'de doğuşu ve seyri, siyasal söylemlerinde ağırlık verdiği konular belirlenmeye çalışılmıştır. Böyle bir yöntem izlenmesindeki temel sebep, *Yeni Sanat* dergisi üzerine yapılan analizin, sosyo-tarihsel bağlam içerisinde yürütülmesi olmuştur. Bu nedenle Türk muhafazakârlığının genel olarak içinde geliştiği tarihsel ve toplumsal koşullar ile özel olarak *Yeni Sanat* dergisinin yayımlandığı dönemde muhafazakârlığın durumu tespit edilmiştir.

Bu bağlamda, ilk olarak muhafazakârlığın Türkiye'deki temellerinin atıldığı Cumhuriyet öncesi dönem ve Cumhuriyet'in ilk dönemi üzerinde durulmuştur. Ardından çok partili hayata geçişle birlikte Türkiye'deki muhafazakâr tutum tartışılmıştır. 1970'li yıllar ise *Yeni Sanat* dergisinin de yayımlandığı dönem olması nedeniyle ayrı bir öneme sahiptir. Bu nedenle söz konusu dönemde muhafazakârlığın Türkiye'deki yeri ve önemi ile *Yeni Sanat* dergisinin de içinde yer aldığı muhafazakârlık, muhafazakâr sanat ve söylem tartışmalarına özel bir ilgi gösterilmiştir. Bu tartışmaların uzun süre Türkiye siyasi ve kültürel hayatında varlığını göstermiş olması, muhafazakârlığın ilerleyen dönemlerde izlemiş olduğu yol haritasının çıkarılmasını gerekli kılmıştır. Dolayısıyla öncelikle Turgut Özal döneminin görece muhafazakâr politikaları ve sonrasında Türk muhafazakârlığının 2000'li yıllardaki tartışmalı ve değişen muhafazakâr tutumu incelenmiştir. Bununla amaçlanan muhafazakârlığın, Türkiye'deki seyrini ortaya koyarak muhafazakâr kültür ve sanat anlayışının Türk muhafazakârlığının esaslarını belirleyen olgular ve dinamikler tartışılmıştır.

Türkiye’de muhafazakâr ideolojinin kültür ve sanatla kurduğu ilişki, yer aldığı mecralar, sanat söyleminin başlıca konuları ve sanat söyleminin toplumsal değişime olan katkısı oluşturmaktadır. Türk muhafazakârlığına kültürel açıdan katkıda bulunmuş Peyami Safa, Yahya Kemal Beyatlı gibi ekoller ve bu ekollerin yayıncılık faaliyetleri de ikinci bölümün alt başlıklarındandır. Ayrıca geçmişten günümüze bir tartışma konusu olan “muhafazakâr sanat” ile ilgili tartışmalara da burada yer verilmiştir.

Yeni Sanat ekibi tarafından ele alınan milli sinema inşası, tiyatro, şiir, hikâye ve roman gibi konu başlıkları, muhafazakâr sanat anlayışını ortaya koymak adına muhafazakâr ideoloji çözümlemesi adı altında incelenmiştir. Derginin yazar kadrosu, Türk aydınının edebiyat ve sanat ile ilgili birçok konuda başarısız olduğunu düşünmüşlerdir. Bunun başlıca nedeni ise kendi kültürel birikimlerini halkla buluşturmak yerine Batı değerlerine adapte olmaya çalıştıklarını gözlemlemişlerdir. *Yeni Sanat* dergisini de geçmiş sanat ve edebiyat ürünlerini birikimlerinden yararlanarak farklı bakış açıları ve yorumlarla okuyucuyla buluşturmayı amaçlamışlardır. Bu amaçlar doğrultusunda kaleme aldıkları yazılarda kendine batıyı örnek alan sanatçılara ve aydınlara sert bir dille yüklenmişlerdir. Onları milli duygularına sahip çıkmamakla suçlayan *Yeni Sanat* dergisi, edebiyat ve sanata bir yenilik getirilecekse bile bu toplumun gelenekleri unutulmadan ve tedrici bir şekilde yapılmasının gerektiğinin altını sıklıkla çizmişlerdir. Bu durum sanat ve gelenek arasındaki ilişkinin farklı düzeylerde tartışılmasına neden olmuştur.

Sanatçı her ne kadar geleneklerine ve tarihine bağlı olsa bile tamamen yeni bir şey ortaya koymak isteyebilir. Bu noktada da konu, tartışılan muhafazakâr sanat ve estetik meselesine gelmektedir. Daha önce ifade edildiği gibi muhafazakâr bir sanatçıdan söz edilebilir. Ama diğer taraftan günümüzde muhafazakârlık kavramının kendisi bile çok tartışmalıyken tam anlamıyla muhafazakâr bir sanattan bahsetmek de oldukça güçtür. Sanat, yapısı itibarıyla içinde yeniliği barındırmak zorundadır. Söylenen

veya yazılan her söz yenidir. Güncel ve modern sanat akımları kültürümüzün önemli bir parçasıdır. *Yeni Sanat* dergisinin amaçladığı gibi sanatın veya edebiyatın içinde her daim geleneksel bir parça bulunması her zaman mümkün değildir. Dolayısıyla buradan hareket ederek muhafazakâr sanat anlayışının genel olarak söylem düzeyinde kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmada ulaşılan sonuçlardan bir diğeri ise, *Yeni Sanat* dergisinde muhafazakâr sanat söyleminin, milliyetçilik ve İslamcılığın ideolojik söylemlerinden sıklıkla beslenmiş olmasıdır. Dolayısıyla *Yeni Sanat* dergisinin konumu ve sanat anlayışı muhafazakâr olarak saptanmış olmakla beraber; Türk sağının ideolojik açıdan iç içe geçmiş yapısı, dergideki kültür ve sanat metinlerinde de açık şekilde görülen bir olgudur.

KAYNAKÇA

Akdoğan, Y., (2004), **Ak Parti ve Muhafazakâr Demokrasi**, İstanbul: Alfa Yayınları.

Akıncı, M., (2009), “Muhafazakârlık ve Değişim: Değişime Direniş Mi Yoksa İhtiyatlı Değişimi Savunmak Mı?”, **Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:1, Sayı: 1.

Akıncı, M., (2012), **Türk Muhafazakârlığı Çok Partili Siyasal Hayattan 12 Eylül’e**, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Atılğan, G., (2012), “Kültür”, **Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler**, İstanbul: Yordam Kitap.

Ayvazoğlu, B., (2017), “Türk Muhafazakârlığının Kültürel Kuruluşu”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 5. Cilt: Muhafazakârlık**, İstanbul, İletişim Yayınları.

Ayvazoğlu, B., (2017b), “Yahya Kemal”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 5. Cilt: Muhafazakârlık**, İstanbul, İletişim Yayınları.

Ayvazoğlu, B., (2017c), “Peyami Safa”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 5. Cilt: Muhafazakârlık**, İstanbul, İletişim Yayınları.

Ayvazoğlu, B., (2017d), “Ekrem Hakkı Ayverdi”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 5. Cilt: Muhafazakârlık**, İstanbul, İletişim Yayınları.

Azak, U., (2017), “Sâmiha Ayverdi”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 5. Cilt: Muhafazakârlık**, İstanbul, İletişim Yayınları.

Başgüney, H., (2015), **Yazarlar Çağı: Türkiye’de 1960 ile 1980 Arasında Edebi Üretim ve Politika**, İstanbul: Yazılama Yayınevi.

- Birler, Ö., (2012), “Muhafazakârlık”, **Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler**, İstanbul: Yordam Kitap.
- Bora, T., (1997), “Muhafazakârlığın Değişimi ve Türk Muhafazakârlığında Bazı Yol İzleri”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 74.
- Bora, T., (2017), **Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslamcılık**, İstanbul: Birikim Yayınları.
- Burke, E., (2016), **Fransa’daki Devrim Üzerine Düşünceler**, Ankara: Kadim Yayınları.
- Civelek, Y., (2014), **Türkiye’de Muhafazakârlık ve Mizah: Cafcaf Dergisi Örneği**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Çaha, Ö., (2001), **Dört Akım Dört Siyaset**, İstanbul: Zaman Kitap.
- Çavuşoğlu, H., (2019), “Türk Siyasi Hayatında Merkez Sağ Çizginin Tarihi”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 19, Sayı: 2.
- Çelik, G. E., (2016), **Türk Muhafazakâr Düşüncenin Uğrakları: Kültür Haftası Üzerine Bir İnceleme**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çınar, M., (2017), “Dergâh”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 5.Cilt: Muhafazakârlık**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Çiğdem, A., (1997), “Muhafazakârlık Üzerine”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 74.
- Çiğdem, A., (2017), “Sunuş”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 5.Cilt: Muhafazakârlık**, İstanbul, İletişim Yayınları.

- Demirel, T., (2009), “Cumhuriyet Döneminde Alternatif Batılılaşma Arayışları: 1946 Sonrası Muhafazakâr Modernleşmeci Eğilimler Üzerindeki Bazı Değınmeler”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 3. Cilt: Modernleşme ve Batıcılık**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Doğanay, Ü., (2007), “AKP’nin Demokrasi Söylemi ve Muhafazakârlık: Muhafazakâr Demokrasiye Eleştirel Bir Bakış”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt: 62, Sayı: 1.
- Erdoğan, M., (2004), “Muhafazakârlık: Ana Temalar”, **Liberal Düşünce**, Sayı: 34.
- Göka, E.,Göral F. S. ve Güney, Ç., (2017), “Bir Hayat İnsanı Olarak Türk Muhafazakârı ve Kaygan Siyasal Tercihı”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 5. Cilt: Muhafazakârlık**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Gökmen, S., (1973), “Türk Sinema Ortamı”, **Yeni Sanat**, Sayı: 1.
- Gökmen, S., (1974), “Türk Sinema Ortamı II”, **Yeni Sanat**, Sayı: 2.
- Gökmen, S., (1974), “Türk Sinema Ortamı III”, **Yeni Sanat**, Sayı: 4.
- Göle, N., (2002), **Melez Desenler: İslam ve Modernlik Üzerine**, İstanbul, Metis Yayınları.
- Güler, E. Z., (2009), “Muhafazakârlık: Kadim Geleneğın Savunusundan Faydacılığa”,**19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Haşım, A., (2016), **Bütün Şiirleri: Piyale, Göl Saatleri ve Kitapları Dışındaki Şiirler**, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Heywood, A., (2011), **Siyasi İdeolojiler**, Ankara: Adres Yayınları.
- İçener, Z. Ç., (2012), “Ayverdi Ekolünde Muhafazakârlık, Sanat ve Estetik”, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Sayı: 33-34.

- İrem, C. N., (1997), “Kemalist Modernizm ve Türk Gelenekçi Muhafazakârlığın Kökenleri”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 74.
- İsen, M., (2013), “21’inci Yüzyıl Türkiye’sinde Kültür ve Sanat Anlayışı”, **Çağdaş Türkiye’de Muhafazakâr Sanat Sorunu: Perspektifler ve Diyaloglar**, İstanbul: Granada Yayınları.
- Karakaş, R., (2008), **Türk Muhafazakârlığı ve Yahya Kemal Beyatlı**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Karpat, K., (2010), **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kılıç, M., (1973), “Sinema Eleştirisi Üzerine Notlar..”, **Yeni Sanat**, Sayı: 1.
- Kılıç, M., (1974), “Sinema Eleştirisi Üzerine Notlar II”, **Yeni Sanat**, Sayı: 2.
- Kirk, R., (2008), “Muhafazakârlığın On Prensipleri”, **Muhafazakâr Düşünce**, Sayı: 16-17.
- Mannheim, K., (1996), “Conservative Thought”, **Essays on Sociology and Social Psychology**, London: Routledge and Kegan Paul Ltd.
- Mert, N., (2002), “Muhafazakârlar Neyi Muhafaza Etmeye Çalışır?” **Tezkire**, Sayı: 27-28.
- Mert, N., (2017), “Muhafazakârlık ve Laiklik”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 5. Cilt: Muhafazakârlık**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Miyasoğlu, M., (1974), “Divan Şiirine Yönelmek”, **Yeni Sanat**, Sayı: 4.
- Nebati, N., (2014), “Türkiye’de Muhafazakârlığın Ak Parti Tarafından Yeniden İnşa Edilmesi”, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Sayı: 41-42.
- Neuman, L. W., (2020), **Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nicel ve Nitel Yaklaşımlar**, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Nisbet, R., (2014), **Muhafazakârlık Düş ve Gerçek**, Ankara: Kadim Yayınları.

- Öntaş, T., (2016), “İdeolojinin Kültürel Yorumu Olarak Değerler ve Bir Değer İdeolojisi Olarak Muhafazakârlık”, **Değerler Eğitimi Dergisi**, Cilt: 14, Sayı:31.
- Özbudun, S., (2007), “Kültür”, **Kavram Sözlüğü I: Söylem ve Gerçek**, Ankara: Maki Basım Yayın.
- Özipek, B. B., (2009), “Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi İç ve Dış Politika (2002-)”, **Osmanlı’dan İkibinli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi**, Ankara: Savaş Yayınevi.
- Özipek, B. B., (2010), “Avrupa ve Türkiye’de Muhafazakârlık” **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 25-26.
- Özipek, B. B., (2017a), **Muhafazakârlık: Akıl, Toplum, Siyaset**, Ankara: Liberte Yayınları.
- Özipek, B. B., (2017b), **Muhafazakârlık Nedir?**, Ankara: Liberte Yayınları.
- Öztürk, T. A., (2014), “Muhafazakârlık İdeolojisi Çerçevesinde Gelişen Kültür ve Sanat Politikaları”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 34.
- Robertson, D., (2004), **The Roudletge Dictionary of Politics**, New York: Routledge.
- Sezik, M., (2013), “Muhafazakâr Siyaset İdeolojisi ve Türkiye’de Muhafazakârlık”, **I. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi Bildiri Kitabı**, İstanbul.
- Şener, M., (2016), “Burjuva Uygarlığının Peşinde”, **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Siyasal Hayat**, İstanbul, Yordam Kitap.
- Tanpınar, A. H., (2005), **Yahya Kemal Hakkında, Edebiyat Üzerine Makaleler**, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Uçman, A., (1973), “Şiirimizde Yeni Yönelişler”, **Yeni Sanat**, Sayı: 1.
- Uçman, A., (1974a), “1973’te Şiir”, **Yeni Sanat**, Sayı: 3.
- Uçman, A., (1974b), “Yeni Türk Hikâyeciliğine Giriş”, **Yeni Sanat**, Sayı: 2.

- Uçman, A., (1974c), “Bir Hikâye Kitabı Üzerine”, **Yeni Sanat**, Sayı: 4.
- Uçman, A., (1974d), “Romancı Tarih Önünde”, **Yeni Sanat**, Sayı: 7.
- Tekin, Y. ve Okutan, Ç., (2011), **Türk Siyasal Hayatı**, Ankara: Orion Kitabevi.
- Tylor, E. B., (1964), “Culture Defines” **Sociological Theory**, London: Macmillan.
- Yalçın, A., (1974), “Düşünce Açısından Tiyatromuz”, **Yeni Sanat**, Sayı: 5.
- Yalsızuçanlar, S., (2009), “İhtiyar Şarkın Son Firarisi/ Saraydaki Dergâhın Son Şairi, ‘Bozgunda Bir Fetih Düşü’”, **Hece**, Sayı: 145.
- Yeni Sanat İmzalı Başyazı, (1973), “Çıkarken”, **Yeni Sanat**, Sayı: 1.
- Yeni Sanat İmzalı Yazı, (1975), “Köprüler”, **Yeni Sanat**, Sayı: 10.
- Yıldırım, S., (2003), “Muhafazakârlık, Türk Muhafazakârlığı ve Peyami Safa”, **Journal of Historical Studies**, Sayı: 1.

İnternet Kaynakları

- Aköz, E., (2012, 27 Mart), “Muhafazakâr Sanat?”, **Sabah**, Erişim Adresi: <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/akoz/2012/03/27/muhafazakar-sanat>
- Ayvazoğlu, B., (2012, 12 Nisan), “Muhafazakâr Sanat ve Estetik Meselesi”, **Zaman**, Erişim Adresi: <https://www.timeturk.com/tr/makale/besir-ayvazoglu/muhafazakar-sanat-ve-estetik-meselesi.html>
- Belge, M., (2012, 13 Nisan), “Muhafazakâr Sanat”, **Taraf**, Erişim Adresi: <https://t24.com.tr/haber/muhafazakar-sanat-olmaz-muhafazakar-sanatci-olur,201584>
- Pala, İ., (2012, 10 Nisan), “Muhafazakârın Sanat Manifestosu”, **Zaman**, Erişim Adresi: <https://t24.com.tr/haber/iskender-paladan-muhafazakar-sanat-protostosu,201406>

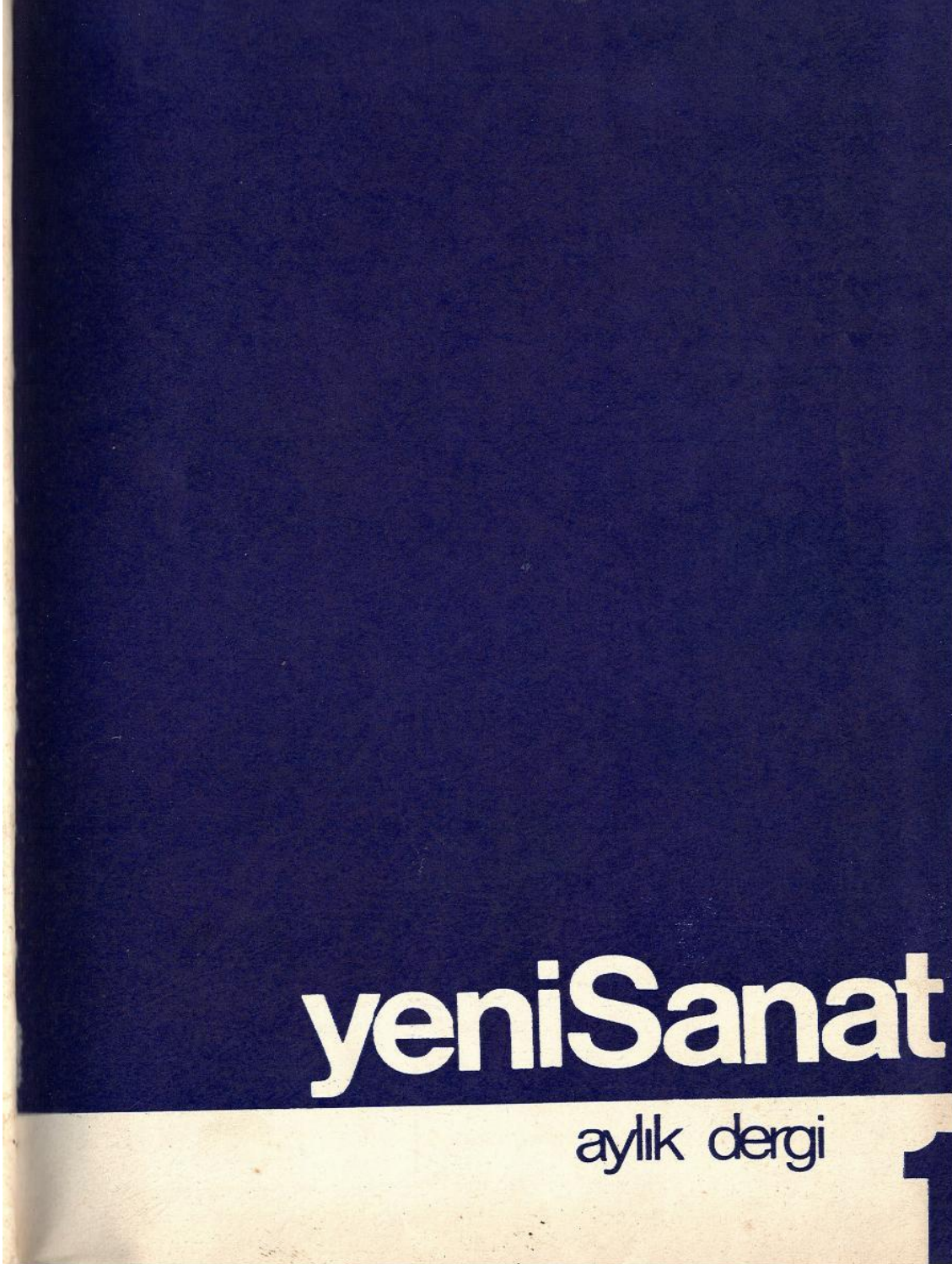
“Dergâh”,<https://islamansiklopedisi.org.tr/dergah--dergi>, Erişim Tarihi: (11 Mayıs 2021).

“Anadolu Mecmuası”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/anadolu-mecmuasi>, Erişim Tarihi: (11 Mayıs 2021).

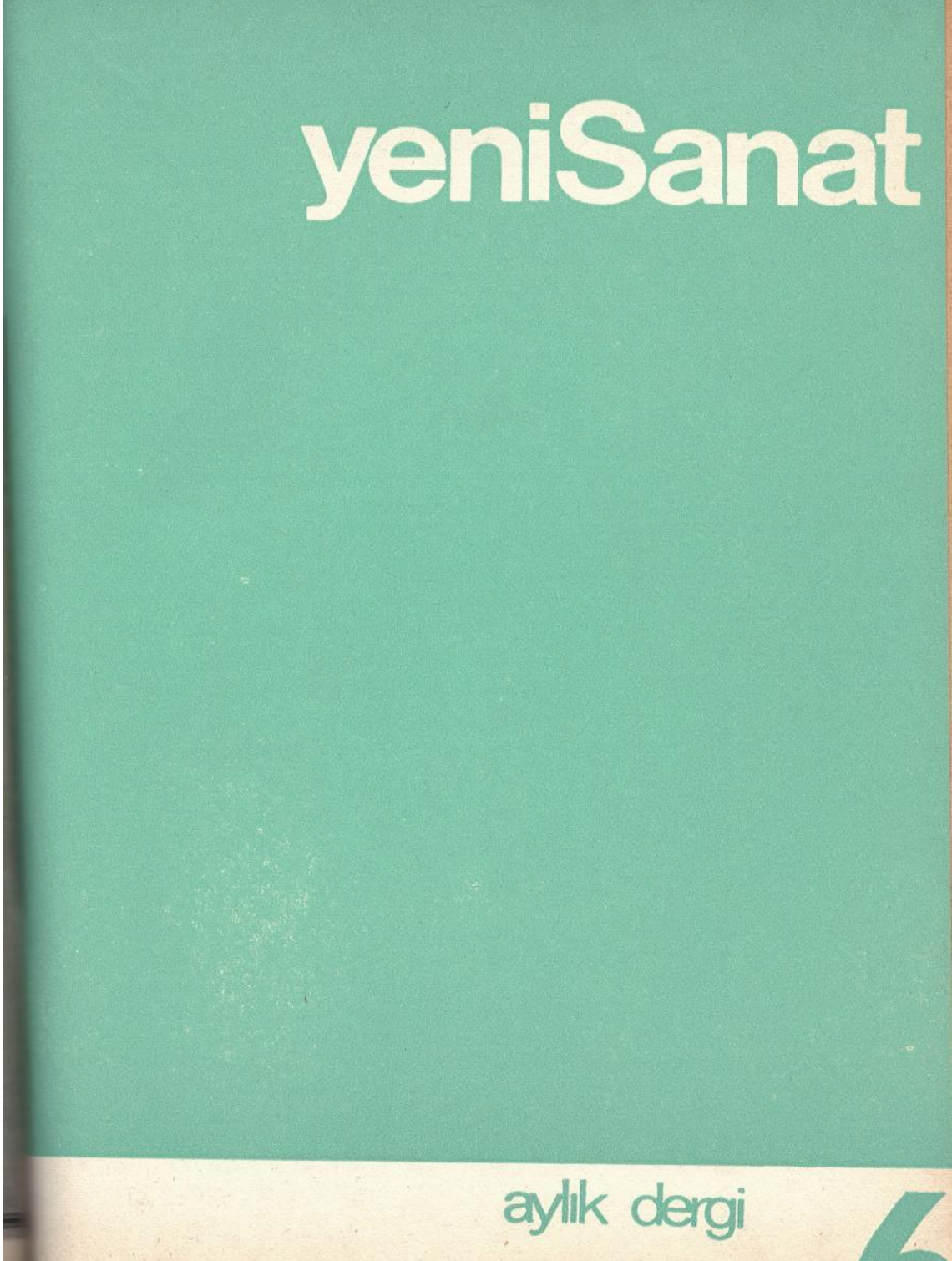

EKLER

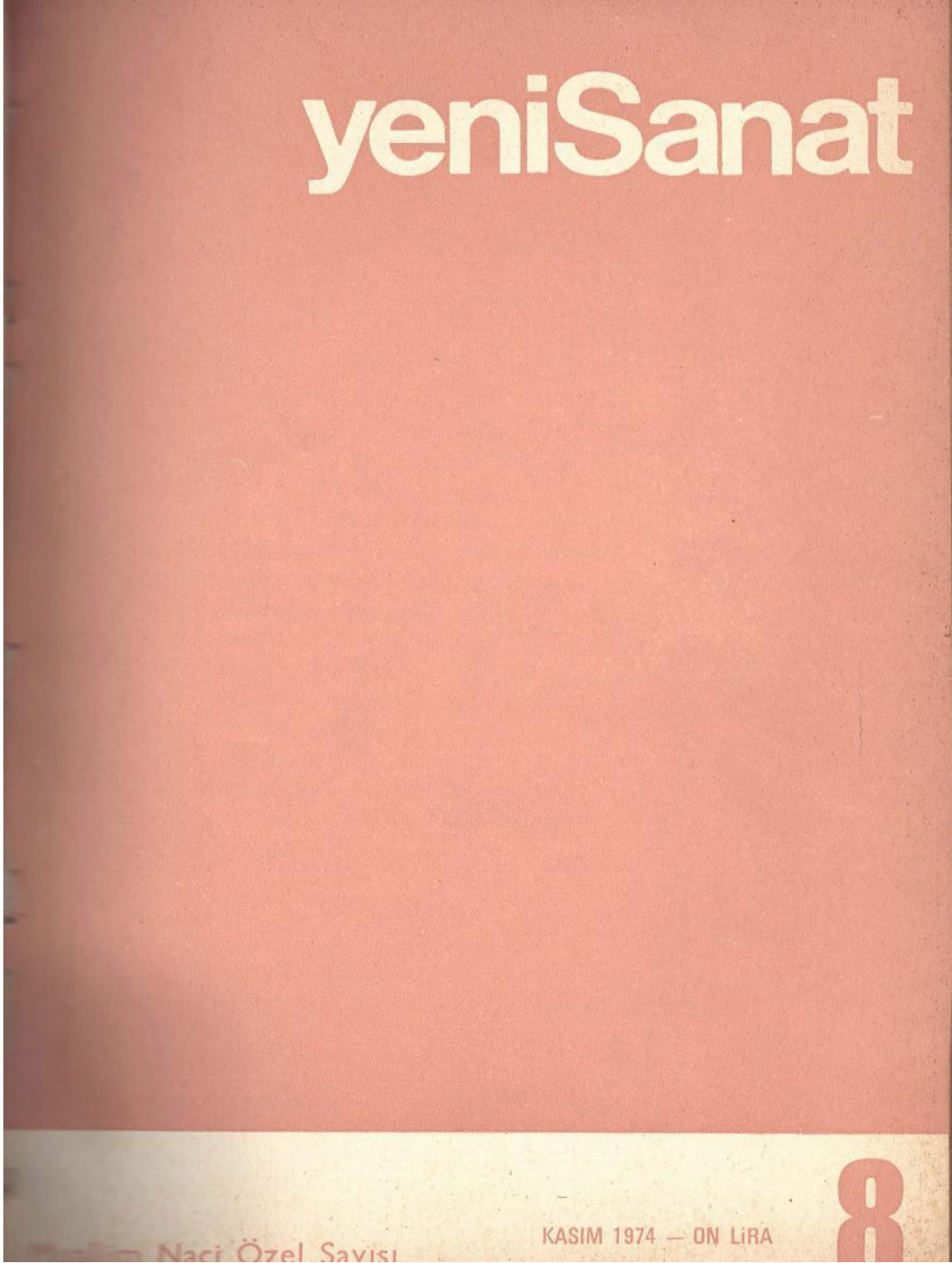
Ek 1. *Yeni Sanat* Dergisinin 1973 Yılında Yayımlanan Birinci Sayısının Ön Kapağı

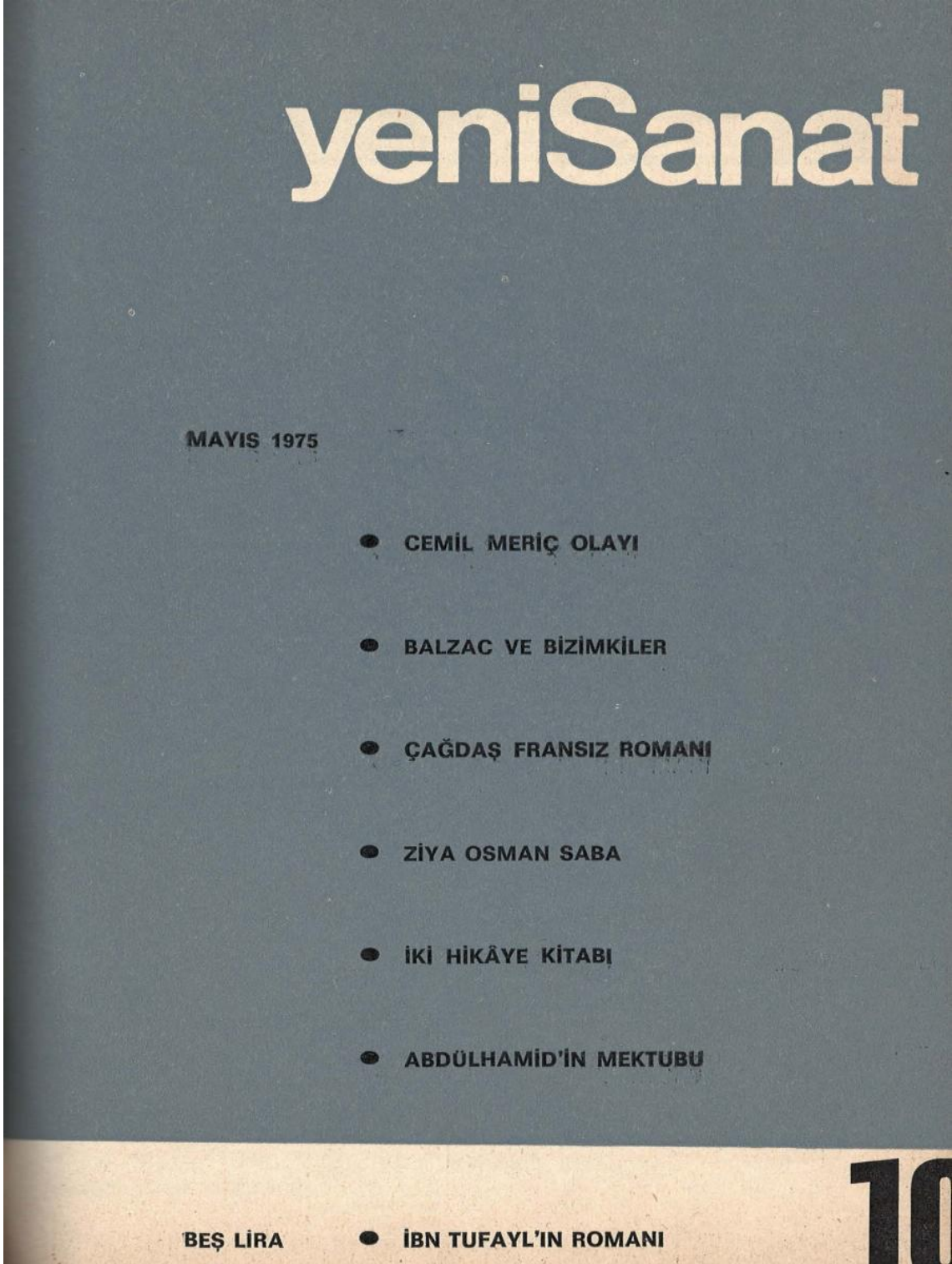
Ek 2. *Yeni Sanat* Dergisinin 1974 Yılında Yayımlanan Altıncı Sayısının Ön Kapağı

Ek 3. Yeni Sanat Dergisinin 1974 Yılında Yayımlanan Sekizinci Sayısının Ön Kapağı

Ek 4. Yeni Sanat Dergisinin 1975 Yılında Yayımlanan Onuncu Sayısının Ön Kapağı

ÖZET

Türkiye’de Muhafazakârlığın Sanat Dergilerine Yansımaları:

Yeni Sanat Dergisi Örneği

Bu tez çalışması, Türkiye’de muhafazakârlığın sanatsal metinlerde nasıl işlendiğini, hangi konular kapsamında ifade edildiğini, bu konuların ön plana çıkışında hangi tarihsel, sosyolojik ve siyasi dinamiklerin belirleyici olduğunu konu almaktadır. Bu çalışmada, özellikle Türkiye’de muhafazakâr düşünce ve söylemin ne şartlarda ortaya çıktığı, muhafazakârlığın 1973–1975 yılları arasında yayımlanan *Yeni Sanat* dergisinden hareketle sanatsal metinlerde ne şekilde işlenip tartışıldığı ve hangi kapsamda ifade edildiğini anlamak amaçlanmıştır. Ayrıca muhafazakâr düşünce sisteminin Türkiye’deki sosyal ve siyasal alanda ne şekilde belirlediğini anlamaya çalışmak da ulaşılmaya çalışılan amaçlar arasındadır. Bu amaçlardan yola çıkarak, araştırma problemimdeki sorulara yanıt bulabilmek amacıyla *Yeni Sanat* dergisinin içeriğindeki metinler ele alınmış ve betimleyici bir araştırmanın gereklerine uygun olarak değerlendirilmiştir. *Yeni Sanat* dergisinin içeriği, derginin yayımlandığı dönemde Türkiye’nin toplumsal dinamikleri ile ilişkili bir şekilde analiz edilmiştir. Bunun yanı sıra *Yeni Sanat* dergisinde yer alan muhafazakâr ideolojinin unsurları, çalışmada kullanılan betimleyici araştırma temel alınarak ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Muhafazakârlık, Türk Muhafazakârlığı, Kültür–Sanat, Muhafazakâr Sanat, *Yeni Sanat*

ABSTRACT

Reflections of Conservatism on Art Journals in Turkey: The Case of *Yeni Sanat* Journal

This research is about how conservativeness in Turkey's artistic texts is treated, with in which topics are expressed, what historical, sociological, and political Dynamics are decisive in the prominence of these issues. In this context in this study, it was aimed to understand the conditions under which conservative thought and discourse arose in Turkey, and how conservatism was processed and discussed in artistic texts based on the *Yeni Sanat* published between 1973-1975. Furthermore, this study also tries to understand how a conservative system of thought appears in the social and political sphere in Turkey is also among the goals of the study. Based on these purposes, in order to find answers to the questions in the research problem, the texts in the content of the *Yeni Sanat* journal were discussed and evaluated in accordance with the traditions of a descriptive research. The content of the *Yeni Sanat* magazine was analyzed in a way related to the social dynamics of Turkey during the period of publication of the journal. In addition, elements of the conservative ideology in the *Yeni Sanat* journal were presented on the basis of descriptive research method used in the study.

Keywords: Conservatism, Turkish Conservatism, Culture and Art, Conservative Art, *Yeni Sanat*